

BERILA ZA SLOVENSKE LJUDSKE ŠOLE V ITALIJI.

PRIREJA UČITELJSKI ODSEK ZA SESTAVO SLOVENSКИH ŠOLSKИH KNJIG.

TRETJE BERILO

ZA

TRETJE RAZRED LJUDSKИH ŠOL.

SESTAVILI:

SIDONIJA KRAPŠEVA, FRAN LOČNIŠKAR, MATEJ MIKUŠ,
IVAN DANEV, ANDREJ KENIČ, FERDO KLEINMAYR.

JEZIKOVNO UREDIL:

JANKO SAMEC.



TRIESTE
LA EDITORIALE LIBRARIA

1923.

159 587

Pridržujejo se vse pravice do pričujočih beril toliko glede njihovega splošnega
načrta, kolikor glede posameznih izvirnih prispevkov, kakor tudi glede
njihove opreme.

159587



N 991/1960



V razvedrilo in pouk.

Časa tvoja je življenje tvoje,
Vlivaj vanje vsak dan dela dobra,

A. Aškerc.

1. Molitev.

*Ti, ki si ustvaril
nas ko listja trave —
čuj nas, večni Bog!
Tvoji smo sinovi,
dela blagoslovi
naših slabih rok.
Ti nas varuj zmot,
Oče, z nami bodi,
kaži pravo pot,
ki do sreče vodi;
ti nam daj kreposti,
da, kar sklene um,
v dejanju naš pogum
skaže brez slabosti!*

Simon Jenko,

2. Moj prvi svet.

Bil je laz nad mojo rojstno kočo. Mejil ga je zid, ki se je neprestano lomil in kršil in smo leto za letom morali vde-vati kamenje, ki se je bilo izprožilo. Tam pod tistim prisoj-nim in podirajočim se zidom so cvele prve vijolice. Pa cvetja tolminski otroci ne marajo. Je pač tako iz očetov. Čemu vi-jolice lačnim? Lačen sem slišal, da so polži užitni. Zato sem stikal za zaslinjeno polževo hišo. Zaslinjene polževe hiše so bile moj prvi svet. Še danes ne vidim brez ganotja polževe hiše, ki mi obuja strašno sladko domotožje po tistem laz-u v solncu.

Ali pa pomladne vode! Pod tistim lazom je bila mala rav-nica „na tnalu“. V zgodnji pomladi je vsa tista ravnica tonula v mokroti, ki je v sto drobnih virih kipela iz tal. S prstom sem mašil eno luknjico in si je voda koj izdolbla kje blizu novo. Glavne vire sem vse poznal in jih označil z imeni potokov in voda: Soča, Idrija, Bača, Tribuša, Tolminka, Drebočnik, Ušnik... petdeset imen.

Še danes bi s prstom pokazal, kje je izvirala „Sava“, pa če bi sred avgusta stopil na tisto ravnico... Tam je bil tudi nekak skrivnostnočuden štor, iz katerega se je vedno sipala nekaka rumena moka. Pravil sem, da nesem v mlin. Moj mlinar je bila muha, katero sem bil nekdej potisnil skozi luknjo v štor. Bog vedi, da je štor štor in stokrat najdem po-dobne v gozdu, a se nehote ozrem po muhi — mlinarju.

Potem je rastle tam nad greznico veliko in močno pušpa-novo drevo. Tako močnega pušpanovega drevesa še nisem videl poslej. In s ponosom bi povedal še dandanes, kakor takrat: „Mi imamo pa pušpan. Tri goldinarje je ponujal nožar za les, da bi oselnike delal iz njega“.

Potem je rastle tam še sadno drevo. „Cimbóri“ smo mu rekli. Strašen sad. Vsako pomlad smo bili bolni od tistega

nesrečnega drevesa. Dandanes bi ne pokusil takega sadeža, a v sanjah sem ga jedel že nekajkrat.

Potem je bil tam ozek vrt. Tam sem grebel v mehki sipasti zemlji. Tam sem svoj prvi zaklad, nesrečnik, zakopal, tri ukradene gumbe „duše“ in eno staro, obrabljeno pero. Tudi ta reč ne da miru mojim sanjam. Tam mora biti vsaj še drobec ilovnate zemlje, katero sem v klobuku nanosil in utepel za tri pedi dolgo kegljišče. Keglje sem izrezljal sam, kroglo sem našel na hrastovju. Z desnico sem prožil sunke, z levico sem padle keglje postavljaj. Tega ne vem več, kako sem imenoval svojega namišljenega soigralca, a spominjam se, da sem vedno sebi v korist odločil, in tudi stave dobil.

Moj prvi svet je moja sreča. Zdaj se mi zdi naravnost angelsko ožarjen. Pogosto se spomnim na srečo vseh onih, ki imajo še svoj dom. In takrat raste v meni domotožje po svetu mojih polževih lupin, vrelec, mlinarja v štoru, kegljišča iz ilovice...

Po dr. Iv. Preglju.

3. Naša hiša.

*Naša hiša ljubezniva
nas v naročje svoje skriva,
da ne more sneg pa mraz,
ne vihar in dež do nas.*

*Tukaj s starši mi živimo,
veselimo se, učimo;
kadar pride tihi mrak,
v mehko postelj leže vsak.*

*Kdor pa varne strehe nima,
muči ga poletje, zima;
torej Bog to prošnjo čuj
ter naš dom nezgod varuj!*

4. Ujec Haro se pelje na počitnice.

Ko je stopil ujec Haro pred železniško postajo, mu je bilo skoro žal, da ni sporočil ure, kdaj pride. Njegova sestra, ki je bila poročena na graščino, bi mu bila poslala lep voz; tako pa je videl čakati tam same nemarne in umazane koleslje in komaj je dobil enega, ki je bil vsaj za silo.

Ko je slišal stari kočijaž, da hoče tujec v graščino, si je takoj mislil, da mora biti kak bolj imeniten gospod. Priklonil se mu je zato prav do tal, mu pomagal spraviti njegove stvari v voz in je potem naglo pognal.

Ujec Haro se je zadovoljno naslonil na blazine in je z veseljem gledal v to lepo, tako dobro mu znano pokrajino, ki je ni videl že vse leto. Komaj pa sta s kočijažem zavila v prvi gozdič, je nenadoma priletela iz grmovja tik pred voz velika orehova veja.

Konja sta se splašila in ubogi starec ju je komaj ukrotil, da nista voza prevrnila. Vmes se je silovito jezil. „To bosta že zopet onadva razbojnika! Če je kje kaj narobe, sta getovo ta dva paglavca zraven! Saj pravim: tak oče in taka mati — kako je le mogoče, da jima je Bog poslal tako pokoro!“ se je hudoval.

Gospod Haro ni niti slutil, komu pravi razjarjeni starček „razbojnika“. V tem hipu pa je že stopil prvi „razbojnik“ iz grmičevja: na glavi je imel hudo potlačen slamnik z zračnim pokrovčkom na vrhu, da so štrleli izpod njega na treh krajih šopi divje razmršenih las; škornji so bili iz pristnega rumenega blata in so segali še čez kolena; srajca — kolikor je je še bilo te barve — je bila videti samo zato bela, ker so šle križemkrajem čez njo debele črte in maroge iz temnordeče ilovice. Mož bi bil res strašen in popolna podoba pravega obcestnega razbojnika, da ga ni bilo samo za nekaj pedi.

Toda komaj je prišel gospod Haro iz prvega presenečenja, je obstal že pred drugim. Grmičevje se je še enkrat odprlo in s pravim indijanskim krikom se je zagnal na cesto tik pred konje drugi „razbojnik“, nič manj zamazan in raztrgan, le da ga je bilo še polovica manj od prvega. Ta je pripadal očitno res indijanskemu plemenu; zakaj rdeče ilovice ni imel samo na srajci, nego imel jo je tudi po obrazu.

Dečka sta se prepirala za neko stvar in pri tem strašno kričala. Konec prepiru je naredil mlajši, ki je prašil v starejšega in mu pretrgal srajco. Haro ju je opazoval, a to ga še ni toliko pretreslo; hujše je bilo, da se mu je zdaj zazdelo še nekaj; da bosta ta dva razbojnika najbrže njegova nečaka — angel Bob in angel Tedi...

Vprašal je kočijaža: „Ali nista to graščinska otroka?“ „I, seveda!“ je potrdil kočijaž. „To sta tista dva cigana, ki...“

„Torej res!“ ga je prekinil gospod Haro. „Moja dva nečaka!“

Kočijaž je ves zardel. „Nečaka? Jej, gospod, tega pa nisem vedel... No, kaj se hoče — otroci so otroci — potrpeti je treba ž njimi!“ se je v zadregi opravičeval.

„Nič se ne opravičujte!“ ga je tolažil gospod Haro. „Saj sta res prava dva razbojnika! Le pogledjte ju! Bob! Tedi! Kaj me ne poznata, da se še vedno tako dereta?“ je strogo zaklical otrokoma.

Zdaj šele sta se oba hkratu obrnila sem. Za hip sta ga oba debelo gledala. Hipoma pa je udaril Bob z obema ročicama pred se in je veselo vzkliknil: „I, saj si res ti, ujec Haro! Kaj si nama prinesel?“

„Ho-ho, tic Hajo! Kaj si nama panešu?“ se je oglasil takoj za njim tudi Tedi. Malček še ni mogel izgovoriti besede ujec in si je pomagal s „stricem“, ki ga je pa tudi po svoje prikrojil.

„Kaj sem vama prinesel? Kaj je to prvo vprašanje, ko zagledata svojega ujca? Vsakemu po eno dolgo šibo sem prinesel, to je za vaju! Alo, spravita se na voz, da gremo naprej!“ je zaukazal ujec, navidezno hud.

„Tedi, Tedi!“ je kričal Bob, kakor da je brat vsaj uro daleč proč. „Ujec Haro naju pelje na izprehod. — Hiti, hiti, Tedi!“

„Naju pelje na špehod! Ho-ho!“ je odgovarjal Tedi iz daljave in se je že kobacal na voz.

Ujec Haro je silno gledal na snago. Bil je, kakor se reče, vedno kakor „iz škatlice“ in ni trpel madeža na rokah ali praška na suknji. Zato se je prestrašen umaknil, ko je videl, da sta gospoda nečaka še bolj blatna, nego je bilo videti od daleč. No, v hipu sta mu bila vsak na enem kolenu in sta drsala s svojo strašno obutvijo po njegovih hlačah. Zdaj sta se oba hipoma spomnila, da „ljubega ujca“, oziroma „tica“ še nista poljubila, in preden se je zavedel, sta mu bila s svojima črnima ročicama že po licih, po ovratniku, po srajci, po suknji. Napravil je še en poskus, da se ju reši; pri tem pa se je zadel ob Bobovo roko, da mu je padel trdi klobuk z glave in odletel še po sreči na dno kočije. Ker je bila največja nevarnost, da pade klobuk na cesto, je skočil Bob krepko nanj; Tedi pa se je zbal, da se „tic pehadí“, in mu je zaril obe ročici v lase, da so bili takoj kuštravi kakor njegovi.

Tako je bil v eni sami minuti ubogi gosposki ujec prav tak, kakor njegova čestita nečaka. In Tedi mu je to z velikim veseljem tudi razodel. „Ho-ho, tic Hajo tudi mažan!“ je pokazal Bobu.

„Da, zdaj smo vsi enaki pujski!“ je pritrdil ujec Haro, vdan v božjo voljo. „Zdaj se nam vsaj ni treba drug drugega sramovati! Jako lepa družinica, hvala Bogu! Ampak, čujte vi, kočijaž, spustite streho čez nas, da nas vsaj ne bo videti!“ je ukazal.

Se marsikatero sta nakuhala neugnana nečaka medpotoma svojemu ujecu. Spravila sta ga tudi v hudo, njemu zelo neljubo zadrego. Srečali so neko gospo in njeno hčer, s katerima je bil ujec zelo dobro znan. Naročal je nečakoma, naj bosta zelo tiho, ko se popeljejo mimo, ker se gospem nikakor ni hotel pokazati v tako umazani obleki. Toda otroka sta že vnaprej kričala, gledajoč iz kočije: „Ujec Haro se pelje, ujec Haro!“ Treba je bilo ustaviti. Ujec je bil v silni zadregi, a znanki sta se mu dobrosrčno smejali, ker sta dobro poznali Boba in Tedija.

Ujec Haro se kljub tej nezgodi ni jezil. Vdal se je v božjo voljo in medpotoma premišljeval, kaj bo še vse doživel med počitnicami v družbi teh neugnancev. Zdaj je šele razumel sestrično pismo, kjer mu je omenjala, da je treba imeti z otroki nebeško potrpljenje.

V tem so se pripeljali do gradu in ujec Haro se je globoko oddahnil.

Po John Habbertonu — dr. Ivo Šorli.

5. Ciciban in čebela.

*Čebelica leti z neba,
leti, leti vse niže,
vse niže in vse bliže
čebelica leti z neba.*

*„Čebelica, odkod in kam
te nesejo peroti
po jasni zračni poti?
Čebelica, odkod in kam?“*

*„Kje pa je tisti Ciciban,
ki venomer razgraja,
ki mamici nagaja,
kje pa je tisti Ciciban?““*

*„Če bil bi tukaj Ciciban,
čebela svetlokrila,
kaj bi mu naredila,
če bil bi tukaj Ciciban?“*

*„Če bil bi tukaj Ciciban,
takoј mu bridko želo
zapičim v trdo čelo,
če bil bi tukaj Ciciban.““*

*„Potem bi jokal Ciciban
in kričal na vse grlo,
da vse bi skupaj drlo,
tako bi jokal Ciciban.““*

„O naj le joče Ciciban,
kriči naj kakor hoče,
zvoniti izza toče
nič ne pomaga, Ciciban!“

„Kaj misliš, da bi jokal sam?
Jokala brez pokoja
bi šele mama moja;
kaj misliš, da bi jokal sam?“

„Kaj tudi joče mamica,
če Cicibanček skače,
pa si raztrga hlače,
kaj tudi joče mamica?“

„Če hlače strga Ciciban,
jih mamica zašije,
a očka mu nabije
s cvetlično bilko zadnjo stran.“

„Premotil si me, Ciciban;
ne vem, kaj sem hotela,
po kaj sem priletela;
premotil si me, Ciciban.“

„O, saj pove ti Ciciban,
le prašaj ga, čebela,
po kaj si priletela;
ne laže pa ne Ciciban.“

„Če pa ne laže Ciciban,
potem je fant od fare;
naj skače, vse potare;
da le ne laže Ciciban!“

In: „Cici-Cici-Ciciban!“
čebelica prepeva,
vse više poleteva,
za njo mi gleda Ciciban.

Oton Zupančič.

6. Ejcek.

Ejcek-tako se je klical sam. Prav za prav je bil Jernejček. A njegove govorne zmožnosti niso še zmagovale tako dolgega imena, zato ga je skrajšal in pristrigel po svoje, pa je ostal Ejcek pred velikimi in majhnimi ljudmi.

Ejcek je bil radoveden, kar se je največ dalo. Najrajši bi imel očetovo uro. Ne morda zato, ker je bila tako lepo svetla in je tako prijazno tiktakala, ampak zato, da bi odprl vse pokrovce in videl, kako se sučejo kolesca. Tudi ni bil zadovoljen, če je gledal lonček s smetano od zunaj. Vanj je moral pogledati, pa ne mislite, da zaradi lončka samega!

Mati je poznala to Ejckovo radovednost. Zato pa je postavila lonček smetane lepo na polico, češ, Ejcek, zdaj ga pa le glej!

Toda višja od police je bila Ejekova radovednost. Pristavil je stol, zlezel nanj in se z roko spel do lončka. Že ga je držal med prsti, a lonček je moral biti živ, da se je prekucnil s police in padel Ejcku na glavo, z glave pa na tla.

Ejcek se je seveda ustrašil in si mislil: „Kaj pa, če me je lonček ubil?“

Saj bi se pogledal sam, je-li še živ ali že mrtev, tudi s stola bi splezal — ali na oči mu je prilezlo nekaj gostega in hladnega, da ni videl nikamor in ničesar več.

„Na!“ se je zasmilil samemu sebi, „zdaj sem pa slep!“

Na njegovo vpitje je pritekla mati, ki ga je postavila s stola in mu razlito smetano sprala z glave in oči. Če se je zgodilo še kaj drugega, naj vam Ejcek pove sam!

Eng. Gangl.

7. Muca, maca.

Muca, maca,

bolna taca?

Kje si bila, kaj storila,

da soseda te spodila?

„V kuhinji sem se mudila,

pa me mati je spazila,

jezo name je razlila.

Jaz sem se za lonec skrila,

a preveč nerodna bila;

lonec mleka prekucnila,

pa jej smetano skazila.

Mati me je z metlo: „štrc!“

Pa še v rebra nekaj brc.

8. Urbanček.

Urbanček je imel dvoje lastnosti: neskončno rad je srebal kislo mleko in neskončno rad je dražil sosedovega psa Pozoja.

Prvo ni bilo nič takega. Hm, kislo mleko! Kdo ne pozna njegovih dobrot? Drugače pa je bilo s sosedovim Pozojem. Kadar je bil privezan, seveda ni mogel do Urbančkovih hlač. Ta ga je dražil s ceste, renčal vanj in mu kazal dva prsta. Ubogi Pozoj je lajal na vse pretege, se zaganjal proti dečku, a hlač mu ni mogel pomeriti, kakor bi rad in kakor bi Urbanček prav za prav zaslužil — ko bi le hlač ne bilo škoda.

Pozuju pa je bilo Urbančkove nagajivosti več kot dovolj, zato pa je tudi sklenil, da mu o prvi priliki vse pošteno poplača.

Urbanček je imel dobro mater in blago sestrico. Večkrat ju je mati poslala k sosedovim po latvico kislega mleka, da so ga použili za malo južino. Kislo mleko in pa v njem nadrobljen črni kruh — hm, kako je bilo to neskončno dobro!

In tako sta šla Urbanček in sestrica po kislega mleka tudi tistega dne, ko se je sosedov Pozoj veselil zlate svobode. Gospodar ga je bil odvezal in Pozoj je srečen in vesel skakal okoli hiše. Urbanček in sestrica pa sta šla, nič hudega sluteč, po vasi dol: sestrica naprej, Urbanček pa za njo z latvico kislega mleka v rokah. Ves je bil zamišljen v dobroto, ki jo sedaj nese domov, da jo tamkaj postavi na mizo in globoko zajame...

Pozoj zagleda nagajivca. Brž se spomni svojega sklepa, češ, sedaj je prilika, da se maščujem! In se zakadi proti Urbančku in mu pokaže zobe. Deček se tako ustraši, da poskoči od tal. Tedaj se pa kislo mleko pocedi iz latvice ter se zlije na sestrično glavo in po njenem žalostnem obrazu na sama umažana tla. Pozuju se je zdelo že te nezgode dovolj, zato ni dal dečku pokusiti svojih zob.

Ali ni bila že to prehuda kazen ? Oh, kislo mleko! Namesto da bi šlo iz latvice na žlico in z žlice v usta, pa se je cedilo po tleh, in namesto Urbančka ga je srebal sedaj — Pozoj !

Eng. Gangl.

9. Potica.

*Jaz sem bolan,
zaspan ves dan ;
še roka je lena
in jed mi nobena
več ne diši...*

*So mamica rekli,
do bodo mi spekli
potico sladkó. —*

*So atek molčali,
potem pa dejali :
„In ko bo pečena,
ti jaz jo pokažem
in ti jo namažem
z leskovim oljem
in brezovo mastjó !“*

*Hihí — —,
kdo še táko potico dobi ?*

Joža Lovrenčič.

10. Zvesti pes.

Kupec je jezdil v mesto in njemu je sledil njegov ljubljeni pes. V mestu je prejel kupec večjo vsoto denarja ; vložil je zlato in srebro v vrečico, privezal jo je trdno k sedlu in odjezdil proti domu. Dragocena vrečica se je spotoma odtrgala in padla na tla, česar pa kupec ni opazil.

Pes jo je poskušal dvigniti z zobmi, a ji ni bil kos. Popustil je vrečico, dotekel gospodarja, skočil pred konja, se začel stezati nanj in glasno lajati. Kupec je odganjal psa, srdil se nad njim, udaril ga je celo z bičem, pa nič ni pomagalo. Pes se je zaganjal v konja s silo, ki bi mogla vreči gospodarja raz sedlo.

Videč, da se kupec ne ustavi, začne pes grizti konja v noge. Jezdec se je ustrašil; na misel mu je prišlo: morda je pes stekel — in zato je sklenil, da ga ustrelji. Vendar si je še prizadeval, da bi odgnal psa najprej s prijazno besedo, nato z udarci biča. Nazadnje izvleče kupec samokres in ustrelji s krvavečim srcem zvesto žival.

Pes je padel, čez minuto pa se dvigne vnovič in z žalostnim krikom, oblit s krvjo, sledi gospodarju. — Kupec je zelo ljubil svojega dolgoletnega spremljevalca; težko je gledal, kako trpi uboga žival, zato vzpodbode konja in naglo odjezdi.

Ko predirja par sto korakov, opazi, da vrečice z denarjem ni več. Tedaj je razumel, zakaj je pes tako uporno lajal in se zaganjal vanj. Bolj kot denarja mu je bilo žal nedolžne živali. Vrne se takoj nazaj, a psa ne najde več na mestu, kjer ga je bil pustil. Sledovi krvi so kazali, da je šel pes nazaj.

Globoko žalosten je bil kupec, ko je našel psa, poginjačjega pri vrečici z denarjem. Razumno — vdano je gledala zvesta žival svojega gospodarja in laskaje mu je lizala roko.

Iz ruske čitanke. — Fr. Silvester.

11. Mati in njena hčerka Anica.

Neki ženi je umrla hčerka Anica. Mati ni od žalosti ne pila ne jedla in je tri dni in tri noči plakala. Tretjo noč je mati zasnula. In videla je mati v snu, da je Anica prišla k nji in držala v roki vrček. „Kaj si ti, Anica? In čemu tebi vrček?“ — „V ta vrček, mamica, sem vse tvoje solze nabrala.“

Vidiš, vrček je do vrha poln. Ne plakaj več. Če boš še plakala za menoj, bodo solze padale črez rob na zemljo in tedaj bo meni težko na onem svetu. Zdaj mi je dobro tam.“

Mati odslej ni več plakala po svoji hčerki.

Srečna je bila, da ji je dobro na onem svetu.

L. N. Tolstoj. — Posl. A. Gradnik,

12. Tolažba.

*Tiho, tiho, Tonček mati,
o, ne jokaj se takó ;
mater so ti pokopali,
to je pač strašno hudó !*

*Kóse našel sem v goščavi,
skoro bodejo godní ;
pa nikomur nič ne pravi,
vse imel boš, revček, ti.*

*Ta nožiček, ki so mati
dali mi za god ga, veš ?
Nà ga, tvoj je, le jokati,
ljubi Tonček, se ne smeš.*

*In pa te-le desetice,
od očeta jih imám ;
košek jagod, kos potvice,
kar imam, vse rad ti dám.*

J. Stritar.

13. Mati.

Ko je Marko zašel prvič na slaba pota, je potočila mati prvo solzo in rekla: „Marko, sinko moj, izpreobrni se!“

Zagrohotal se je Marko in odgovoril: „Čemu naj se izpreobračam ! Take so postave, da skrbi mati za otroka!“

Mati se je žalostna sklonila nad delom in se mučila za dva. Cez leto in dan zdrkne materi druga solza preko lica: „Marko, sinko moj edini, moči mi pešajo; kdo bo skrbel zate, ko me polože v hladni grob?“

V drugo se je zagrohotal Marko in dejal: „Čujte me, mati! Ko vas polože v hladni grob, glejte, da mi kaj ostane.“

In mati je potrojila svoj trud. Dve tretjini porabila, eno v skrinjo zaklenila.

Ko je čez leto in dan zajokala v tretje, je legla v hladni grob, med štiri tesne stene.

Marko pa je poprodal vse, kar je ostalo, izpraznil skrinjo ter zapravljal tako dolgo, da je vse zapravil.

Cez leto dni je stal na cesti, reven in ubog, od prijateljev zapuščen. Pomislil je, kaj in kako bi sedaj, pa si ni vedel odgovora. Z jezo v srcu se je odpravil o polnoči na materin grob in dejal: „Mati, zakaj niste bolje skrbeli zame?“

In zamahnil je v jezi proti grobu, se spodtaknil ob lesen križ, padel in se ranil.

Tedaj je priletela mala ptička, drobna bela ptička, materina dušica.

„Marko, sinko moj edini, ali te hudo boli?“ je žalostno zapela.

V kljunčku vode nanosila, rano ohladila — s perjem rano posušila. A ko je bila ura ena, je odletela, čivkajoč v noč:

„Marko, Marko, sinko moj edini!“

Jož, Ribičič.

14. Učeni sin.

Kmetski deček je prišel iz mesta, kjer je hodil v šolo, domov k očetu na počitnice. Bila je ravno košnja. Starši so spravljali seno in bi ga bili radi še tistega dne spravili v skedenj. Oče reče sinu, ki je, roke križem držeč, stal in gledal delavce: „Vzemi grablje in pomagaj nam grabiti!“

Toda sinku se ni hotelo delati. „Učil sem se znanosti“, odvrne, „vse kmetske besede sem pozabil. Kaj je to: grablje?“ Nato odide po senožeti in stopi slučajno grabljam na zobe. Grabljišče švigne kvišku in ga udari po glavi. Hitro se prime za čelo in vzklikne: „Vražje grablje! Kdo pa jih je vrgel tako nerodno semkaj?“ Oče se nasmehne in reče: „To mi je pa všeč, da se ti je tako hitro vrnil spomin.“

Josip Wester.

15. Miši.

*Zbrale so se k svetu miši. —
Star mišjak je to govoril:
„Dosti naših že pomoril
maček v hramu je in hiši.*

*Res, prišel je zadnji čas,
da se sili jez postavi,
da divjak nas več ne davi,
če ne, bratje, je po nas!*

*In da se ta cilj doseže,
hotel sem nasvetovati,
da od jutri koj za vrati
mačku zvonec se priveže.“*

*„Slava!“ zadone glasovi,
vse navsota veseli se,
sklenjeno je, da zgodi se
po besedi naj njegovi.*

*„Modro je glavar govoril“,
reče miška — mlada stvar.
„Kdo pa bo med nami storil,
kar je svetoval glavar?“*

Simon Jenko.

16. Vrabček.

*Vrabček, — mlad lenuh,
vrabček, — potepuh,
culico je nosil,
milostinje prosil:
„Vrabček, revež jaz,
prosim, prosim vas!“*

*Lastovka — gospa,
mimo je prišla
in se posmejala,
vbogajme nič dala:
„Zdrav in čvrst in mlad,
služil bi enkrat!“*

*Nič se ni kesal,
dalje se podal,
šel za plotom krast je,
toda vjel se v past je...
Vrabček, revež ti,
kak se ti godi ?*

Vida Jerajeva.

17. Jarčka in koklja.

Jarčka: Dober dan, teta soseda! Kako kaj, kako?

Koklja: Tako, tako; bo že.

Jarčka: Več časa že čakam, da pridete skoro s svojo ljubo družinico na dan; pa vas le ni in ni. Pa sem dejala: moram iti vendar malo pogledat in poprašat, ali bo že skoro kaj.

Koklja: Potrpljenja je treba, potrpljenja; to ni kar tako. Tudi jaz že komaj čakam; upam, da bo že kaj, morebiti še danes ali jutri; čas bi bilo že po moji sodbi.

Jarčka: Ali vam ni strašno dolg čas, ko tako noč in dan sedite in čepite ter se ne ganete z mesta?

Koklja: Ganem se pač, ganem zdaj pa zdaj, toliko, da kaj malega pozobljem in se tako prehranim za silo. Potem pa hitro zopet v gnezdo, da ne bo prehlaje! Dolg čas? Ne tako hudo, kakor se pač zdi tebi, ki nisi toliko pri miru, da bi veja k veji udarila, kakor pravijo. Mladost je norost. Dolg čas si preganjam s preišljevanjem, kako bo lepo, ko bom vodila svojo mlado družinico po vrtu: ko-ko, ko-ko! Pa ugibljem, kakšni bodo moji ljubi kebkci; koliko bo belih, koliko črnih, koliko pisanih. Pa koliko bo petelinčkov, koliko jarček. To mi gre ves dan po glavi; ponoči pa spim. Tako se že pretrpi in doživi tisti veseli čas, ki ga čakam tako težko.

Jarčka: To mora biti pa kaj lepo, ko se o slabem vremenu in zvečer družinica zbere pod materine peroti in se lepo greje, kakor otroci pri peči.

Koklja: Tisto že tisto; samo ko bi bila ta ljuba drhal malo bolj mirna pod varnim in gorkim materinim životom! Pa ni. To ti je vedno drezanje in suvanje, tako da še mirno zadremati ne moreš. Ali to ni še najhujše. Mali paglavčki, posebno petelinčki, ti skačejo na hrbet, pa ti drsajo doli po životu. Ta ali oni porednež pa kavsa materi greben in podbradek. Vendar se vse voljno pretrpi, da je le vsa družinica lepo skupaj, pa da je vedno zdrava in vesela.

Jarčka: Kaj pa gospodinja?

Koklja: Ta pa ta! To ti je žena, da malo takih! Lepo skrbi za nas, kakor mati za svoje otroke. Hrane do ostanka; pa ne samo žita. Žena ti dobro ve, česa potrebujemo in želimo, kaj nam gre posebno v slast. Najljubše nam je malo mesca in kar ostaja drugega od gosposkega kosila. In teh ostankov ni malo, pa vse nam! Zato smo ji pa tudi hvaležne in pridne, da je lahko zadovoljna z nami — in je tudi. Jajc ji nanesimo vsak dan, da se ji srce kar samo smeje, ko jih nabere in odnaša tako lepo število.

Jarčka: Kaj pa on?

Koklja: Tudi on ni napačen. Rad nas gleda, kadar nima drugega opravka, posebno pa mladiče. Tudi prinese nam časih kaj, samo da mu premalo kdaj pride taka dobra misel. On ima, kakor je videti, rajši tiste neumne ptiče, ki znajo samo peti.

Jarčka: Vsak ima svoje posebno veselje.

Koklja: Tiho!

Jarčka: (nekaj časa molči, potem): Kaj pa je?

Koklja: Zdi se mi, kakor da sem nekaj čutila pod životom.

Jarčka: Morda pa vendar ne!

Koklja: (skoči iz gnezda, pa gleda po njem; nato zavpije vesela): Kaj pa da je! Glej, eno je že s kljunčkom prekasalo lupino. Pomagajmo, da bo moglo na dan! (Črez nekaj časa): Vidiš ga, kako je lepo! Kok, kok!

Jarčka: Pa res! Kok, kok!

Jož. Stritar.

18. Petélin junak.

Petélin mlad po vrtu hodi,
družino svojo moško vodi;
kar ti zagleda zver — ohó! —
strašansko zver, kokorokó!

Siroko, grozno ima zrelo —
še širje se je njemu zdelo,
oči ji gledajo grdó —
nazaj, nazaj, kokorokó!

Ne! S kljunom nádnjo, kavs! in zlekne
pošast se vznak in „kvak“ izblekne;
nató junak: „Pošast leži;
ne bojte se: kikiriki!“

Pristopi kura, stara baba,
pogleda, reče: „To je žaba!“ —
Petélin jezen: „Kaj boš ti?
To je modrás, kikiriki!“

Jož. Stritar.

19. Moje veselje.

Od nekdaj sem imel veselje do ptičev. To nedolžno veselje me je spremljalo v življenju od mladih nog do sive glave, do današnjega dne. Kot otrok sem posebno spomladi rad pohajal in iztikal po našem gozdu ne daleč od hiše. V mislih so mi bili samo ljubi ptički, kosi, penice in črnoglavke, ki jih je bilo tam mnogo po drevju in po grmovju. Vesel sem poslušal njih petje, pa gledal jih, ko so skakali in se izpreletavali od drevesa do drevesa, z veje na vejo. O, ko bi hotel eden k meni prileteti, mislil sem si; saj bi mu nič ne storil; rad bi ga imel, tako rad, pa lepo skrbel bi zanj, da bi imel vsega dovolj, česar si želi tako ljuba živalca. Molil sem jim ročico, pa klical jih in vabil s sladkimi besedami, ali vse zastonj! Bali se me niso ravno, ali prav zaupali mi tudi niso; mislili so si pač: Boljše tako. Tudi za črviča se niso zmenili, ki sem jim ga molil in ponujal; hrane so si dobivali sami do ostanka.

Največje veselje pa mi je bilo, ko sem našel na kaki smrečici ali v grmu skrito gnezdo z jajčki ali pa mladiči. Če so bila jajčka, prišel sem, kadar sem le mogel, gledat, kako je starka čepela v njem, pa valila. Hitro se me je privadila, tako da se me ni ustrašila in izletela, ko sem se tiho približal. Pa sva se gledala, jaz njo, ona pa mene. Mislila si je pač: Tega malega človeka se mi ni bati, videti ni hudoben. Mene je pa veselilo, da mi tako zaupa; nič žalega bi ji ne bil storil za ne vem kaj na svetu. Ne samo to, branil bi jo bil, ako treba, na vso moč; boril bi se bil za njo z vsakim sovražnikom, seveda, ko bi ne bil veliko večji in hujši od mene! Kako veselje naposled, ko pridem nekoč, pa zagledam namesto jajček enoliko mladih ptičkov ali pa enega manj. Starke namreč ni bilo v gnezdu, ker je iskala hrane svojim otročičem. On ji je pa pomagal kakor dober gospodar in oče; posebno prvi čas je moral biti kaj

priden, ker je ona, dokler so bili mladiči še majhni in goli, navadno čepela na njih in jih grela. Zdaj se mu ni ljubilo, ker je imel toliko skrbi, in tudi utegnil ni peti kakor prej, ko je ona valila, on pa je kje blizu nje sedel in ji prepeval za kratek čas. Ko so bili po tolikem trudu mladiči že godni, da so mogli zapustiti svoje tesno gnezdece, smo bili vsi trije veseli; on in ona, ki sta se tako trudila in skrbela, in jaz, ki sem z veseljem in s skrbjo gledal njuno početje. Srečni in veseli pa so bili tudi mladiči, ki se jim je tako dobro godilo na svetu.

Jož. Stritar.

20. Petelin in putka.

*Ze je tukaj lepo jutro,
lepo jutro, dan svital,
petelinček je poskočil,
da bi ga oznanjeval.
To zagledala je putka,
naša tolsta jarčica,
ki se vozi po dvorišču
kakor kaka barčica.
Pa tako je govorila:
„Petelinček, čuj me, čuj,
saj je še prezgodaj! Jutra
še nikar ne oznanuj!“
Odgovoril petelinček:
„Le ne trudi se nikar,
kaj bi rekli drugi moji,
da sem kakšen gospodar!
Kaj bi rekle druge putke
in sosedov petelin,
ako ne bi se oglasil
jaz najpreje z naših lin?“*

*In prosila lena putka
petelinčka je zaman,
gori v lino je poskočil
in zapel je beli dan.*

Drag. Kette.

21. Naš Jože.

*Kupil Jožek je piščalko
tam na semnju v Kurji vasi,
da nam bo zapiskal malko,
da veseli bomo včasi.*

*Šel je danes ven na polje,
da se v piskanju izuri ;
da bo piskal kar najbolje,
vadi se dve celi uri.*

*Vadi, skače, rakom piska,
piska žabi v plitvi mlaki ;
žaba se za trebuh stiska ;
škarje so sklenili raki —
brez ušes poslušajo,
se smejati skušajo...*

Igo Gruden.

22. Hop, čez polje!

*Hop, čez polje... hop, čez travo
v gozd ju pomladanji nese !
Tam postavljaj se na glavo,
zemlja se pod njima trese...*

*Odnokod se sraka krega :
„Čakaj, Smiljan... čakaj, Igo !“
Ali že sta onkraj brega
in ji kažeta še — figo.*

*In še dalje kar za stavo...
Pa se vstavita kraj ceste:
„Kam pa deli, mož, ste glavo,
da brez nje po svetu greste?“*

*Kot da vsak peroti ima,
kar naprej po poti strmi...
Zajček odnekod zakima,
več ne vidiš ju za grmi.*

*Hop, čez polje... hop, čez travo
kot dva mlada, prava kosa....
A ko ujameš ju s težavo,
ujel si dva — krvava nosa!*

Janko Samec.

23. Zakaj se cigani potepajo po svetu.

Ko so prišli Jožef, Marija in Jezušček v Egipt, so bili silno žejni, zakaj več dni ni bilo najti studenca. Pri prvem vodnjaku naprosijo ljudi, da bi smeli piti. Ti ljudje pa so bili neusmiljenega srca in jim niso dovolili, da bi si ugasili žejo. Vprašajo jih zaničljivo, ali so pozabili pot do doma, da se tako potepajo po svetu. Pitali in žalili so jih z najgršimi pridevki in kletvinami. Rekli so jim celo, da so cigani, kar je veljalo pri Egipčanih za najhujšo sramoto.

Jokaje se je napotila sveta Družina dalje. Bog pa je kaznoval neusmiljene ljudi še tisto uro, da so res pozabili pot do svojega doma in so se začeli potepati po širokem, neznanem svetu. Kamorkoli so prišli, povsod jih je vsak človek črtil in ošteval, jih podil od praga in jim še vode ni privoščil. Nihče jim ni rekel drugače nego cigani. In tako pravimo njih naslednikom še dandanes v svarilo in spomin, da pade vsaka kletev nazaj na tistega, ki jo je namenil svojemu bližnjemu.

Janez Trdina.

24. Prišel je ciganček.

*Prišel je ciganček,
sajast kakor vranček,
majhen kakor škrat,
gibčen kakor gad.*

*Ni imel nič suknje —
a v klobuku luknje;
v trdem snegu bos
kakor v grmu kos.*

*Tisto pa le znal je:
goslice igral je
milo in lepo
kakor malokdo.*

*In ljudje so znali,
da je priden mali —
stekli so domov,
dali mu darov.*

*Šel je proč ciganček,
kričal kakor vranček,
skakal kakor škrat.
sit in pa bogat...*

Fr. Ločniškar.

25. Osel in lisica.

„Kam pa ti, rjavka?“ vpraša osel lisico, pasoč se ob robu zelenega gozda.

„V vas po pečenko, ker jutri je nedelja, pa se ne spodobi, da bi eden izmed nas onečaščal božji dan. Treba si je še o pravem času poskrbeti, česar je treba. Kako pa ti, dolgouhi sivec? Ali ne posvečuješ svetega dneva?“

„Že na vse zgodaj moram nositi vodo, potlej me vpreže moj gospodar v voziček in vleči mu ga moram na vse strani po sejmiščih. Ali to še ni dosti, da trpim glad in žejo, nego vesel moram biti, kadar dobim poleg leskovke pest sena ali grizljaj trave. Oj, kako srečna si ti, ker imaš sedem nedelj v tednu!“

„Ako želiš tudi ti imeti sedem nedelj v tednu“, odgovori lisica, „pobegni gospodarju in hrani se kakor jaz in moji sorodniki! Po gozdu ti raste toliko tečne in okusne solate, da je ne pohrustate vse leto ti in sto tvojih bratov.“

„Oj, dà, dà!“ vzdihne osel in glasno zariga.

Lisica se pa izgubi v goščo, ker se bliža gospodar dolgouhega sivca, da bi zopet pognal živinče domov.

Ko se osel nekega dne zopet pase v senci kraj zelenega gozda, se spomni prijetnih lisičinih besed in prebitega življenja ter pobegne v gozd. Po kratkem potu pride do širokega prostora, kjer je drevje posekano in kjer raste obilo osata.

„Ali bo to življenje!“ si misli in hlasta po zelenem osatu. — Ali skoro pride gospodar z dolgo leskovko v roki ter nanežene ubogega sivca domov.

Ko se osel zopet pase kraj zelenega gozda v senci, pride lisica in pravi: „No, sivče, kako je s tvojo svobodo?“

„Vse moje nadeje in želje po svobodi mi je izbil gospodar z debelo leskovko iz glave!“ odgovori osel in tožno zariga.

Lisica se mu porogljivo nasmeje in pravi:

„Osel, zapomni si: Kdor zna prav ceniti svobodo, je ne pozabi že v prvem zelniku!“

Jož. Lavrič.

26. Vsakemu svoje.

To je res — lagati je znal mlinarjev Janezek, kot da bi hruške klatil. — Dobil je Janezek nekega dne od svojega dobrega botra srebrno dvajsetico v dar, ki jo z velikim ve-

seljem pokaže staršem ter jo spravi potem v žep. — Po dokončani šoli se gre igrat s svojimi součenci. Skačejo sem ter tja, da je veselje! — Ko je pa bilo čas iti domov, se hoče s podarjeno dvajsetico malo pobahati. Seže v žep — ali dvajsetice ni! „Dobil sem od botra dvajsetico“, pravi tovarišem, „in gotovo sem jo izgubil tukaj. Kdor jo najde in mi jo prinese nazaj, mu hočem že nekaj dati“.

Žalosten gre domov in sede klavrno za mizo. Še ponoči se mu je sanjalo o izgubljeni dvajsetici.

Drugi dan prisopiha sosedov Jožek in mu poda srebrno dvajsetico, ki jo je našel na trati, kjer so se včeraj igrali, in zahteva — polovico. Ali Janezek se izgovarja, da bi bilo pač škoda mienjati svetlo dvajsetico, jo naglo vtakne v žep, se smeje in Jožka tako odpravi.

Kmalu potem pride Jožkov oče k mlinarju, ki o vsem še nič ne ve, in od najdene dvajsetice prav predrzno tudi on terja polovico. „Ljubi sosed“, pravi mlinar, „zavoljo nesramne sebičnosti tvoj sin po pravici ne zasluži ne vinarja. Veselje, da je našel izgubljeno blago, ali morda malenkostna nagrada bi bilo tvojemu sinu dovoljno plačilo. Ali terjati polovico, to je vendar prenapeto, prijatelj. Da je pa moj sin spravil dvajsetico in ni prav nič dal Jožku, to je pa tudi vredno kazni. Ker pa želite, da bi vaš in moj sin od dvajsetice oba enako imela, naj se zgodi po vaši volji!“

Modri mlinar izroči srebrno dvajsetico gospodu učitelju, da jo obrne v prid šolarske knjižnice. —

Jožek in Janezek sta pa zdaj od srebrne dvajsetice imela vsak polovico, to je — nič!

Lj. T.

27. Plačilo za resnico.

Bil je nekdanj šaljivec, ki je hodil po svetu od kraja do kraja ter povsod uganjal svoje burke. Nekega večera sede

pred hišo nekega kmeta na klop, da bi se nekoliko oddahnil. Ko pride kmet s polja domov in ga vidi pred hišo sedeti, ga vpraša: „Kaj pa sediš tukaj? Zakaj ne greš v hišo, saj vidiš, da se že noč dela?“

Šaljivec odgovori: „Dragi prijatelj! Imam neko navado, katera ni nikomur všeč. Po vsej vasi sem že povpraševal, ali nobeden me noče imeti črez noč. Zato hočem rajši tukajle prenočiti, jutri bo znabiti boljše.“

Kmet, radoveden, kakšno navado ima tujec, vpraša dalje: „Povej mi vendar, kakšno navado pa imaš?“

Oni odgovori: „Jaz povem vsakemu resnico, zato me pa noče nobeden črez noč.“

„O, saj je to vendar prav lepa navada! Pojdi le z menoj v hišo, prav prijeten gost si mi; resnica se mora spoštovati!“

Ideta v hišo. Kmet veli ženi: „Jera, pripravi prav dobro večerjo, gosta imamo v hiši!“

Ko sedejo k jedi, opazuje gost vse natanko in vidi, da ima gospodar eno oko zavezano, njegova žena in hišni maček pa sta na eno oko slepa.

Čez nekoliko časa pravi gospodar: „Prijatelj, vi ste ravno poprej dejali, da povsod govorite resnico, povejte tudi meni kako resnico.“

Gost mu odgovori: „Gotovo bi vam jo rad povedal, ali dobro vem, da boste hudi name.“

„O ne, gotovo ne“, odgovori kmet.

„Torej vam povem resnico, ker jo želite izvedeti“, začne prekanjenec in pravi: „Glejte, tako dobri ljudje ste v tej hiši in vendar imate vsi skupaj, namreč $\frac{1}{2}$ vi, $\frac{1}{2}$ vaša žena in vaš maček le troje oči!“

Ko kmet to sliši, se razjezi, zagrabi burklje in požene zviteža iz hiše.

To je bilo prekanjencu plačilo za resnico.

28. Človeška zver.

Medved reče lisici: „Kajne, jaz sem najstrašnejša zver?“

Lisica mu zanika: „Ni res! Človeška zver je še strašnejša.“

Medved jo zavrne: „Ne verjamem, pokazati mi jo moraš, da se izkusim ž njo.“

Potem je gresta iskat. Na cesti srečata človeka in medved vpraša lisico: „Ali je to človeška zver?“

„Ne“, zanika lisica.

Koračita dalje in prideta do grmovja; tam ugleda lisica lovca, ki se skriva za grmovje. Ročno se potuhne, medvedu pa reče: „Tam-le je človeška zver, le pojdi bliže in poskusi se ž njo!“

Ko pride medved do lovca, ga vpraša: „Ali si res človeška zver?“

Lovec potrди: „Res. Kaj pa je?“

„Metat se grem s tabo“, reče medved.

Lovec pa njemu: „Moram ti dati prej kaditi; potlej se pa pojdeva metat.“

Medved nato: „No le!“

Lovec mu dene dvocevko v gobec in ustrelji.

Tako se ustraši medved, da zbeži k lisici in ji pove: „Sedaj pa verjamem, da je človeška zver strašna; le dvakrat sem puhnil tobak, pa me je vsega pretresel!“

Zapisał G. Križnik.

29. Veseli pastir.

*Zakrivljeno palico v roki,
za trakom pa šopek cvetic,
kot kralj po planini visoki
pohajam za tropom ovčic.*

Saj tukaj na solnčni višavi
 le sam sem, le sam gospodar,
 živejem po pameti zdravi,
 za ljudske mi muhe ni mar.

Nikomur tu nisem na poti,
 na poti ni meni nikdo,
 kdo čisto veselje mi moti,
 kdo moti življenje mirno?

Nikdar ne zmrači se mi čelo,
 nikdar ne stemne se oči,
 in pojem in ukam veselo,
 da z gore v goró se glasi.

Naj drugi okoli po sveti
 si iščejo slave, blaga,
 jaz hočem na gori živeti,
 tu sreča, tu mir je doma.

Za čedico krotko popeval
 bom pesmice svoje sladke,
 dolincem sladko razodeval,
 kar polni mi srečno srce.

Ne, palice svoje ovčarske
 za žezlo kraljevo ne dam,
 in rajši, ko krone cesarske
 cvetice na glavi imam!

30. Pastir Tetrev.

Klančarjevi so dobili novega pastirja, starega Tetreva. Otrokom se je priljubil takoj prvi dan, ker je znal tako smešno pomigniti z lasmi nad čelom in govoriti, kot bi rožice sadil.

„No, otročički“, jim je rekel Tetrev prvi večer, „ali pridete na pašo? Pridite, pastirčki! Videli boste, kako bo kratek čas. Skakali boste kakor kozlički, ali pa vam jaz povem kako lepo zgodbico“.

Otroci, ki so jim bili doma dovolili, da smejo iti s Tretrevom na pašo, so se prepričali, da je mož*govoril resnico. Velika, mehka tratina je bila kakor ustvarjena za letanje in skakanje. Segala je po eni strani do potoka, po drugi do gozda, v sredi je stal šop košatih jelš, ob potoku sive vrbe. Tetrev je skrbel, da so mu izkazovali otroci hvaležnost ne v besedah, ampak v dejanju. Zdaj je poklical Janeza, zdaj Gašperja: „Janezek, glej, glej, sivka hoče iti v škodo. Vzemi šibo in teci in obrni jo! Škoda se ne sme delati! — Gašperček, ali ne vidiš, kako se tamle junca bodeta? Razženi ju! Ti si moj žandar!“ Tako je prihranil Tetrev sebi veliko potrebne- nega, otrokom veliko nepotrebne- ga pota in marsikako urico je preležal in predremal na paši.

„Danes naredimo pa nekaj drugega“, je dejal ta nadpastir nekega hladnega popoldne. „Gašperček naj ostane tukaj, da bo vračal; vi drugi pa vsi v gozd in prinesite suhljadi. Naredimo si ogenj in se bomo grelj.“

Kmalu so nanosili precejšen kup dračja, tako da jih je Tetrev pohvalil. „No, Gašperček“, je zdaj dejal, „ti pa povej, čigava da je ona njiva ob robu!“

„Naša je, naša“, je dejal Gašper.

„Tako je, Gašperček, zato je tudi tvoja in Jeričina. Lepa njivica in na njivici raste krompirček! Malo pokoplješ pod

stebelcem, pa ga dobiš. In kako je dober pečen krompirček ! Oh, kako je dober ! Ali bi ga vi radi jedli ?“

Vsi so se oglasili, da radi.

„Torej pojdite in nakopljite deset krompirjev ; toliko, kolikor ima Jerica prstov na obeh rokah. Bom videl, če znate šteti.“

Vse prstene roke so imeli otroci, ko so kopali krompir. Dva so bili preveč izkopali, a so ju zopet zagrebli, da ne bi mislil Tetrev, da ne znajo šteti. Tetrev je bil medtem napravil lepo žerjavico, zakopal vanjo krompir in ga spekel tako lepo rumeno, da so otroci skakali od veselja in — ker jih je pekel vroči krompir v roke. Tetrevčka so zdaj imeli še rajši.

Tetrev pa se je krompirja hitro naveličal ; zahotelo se mu je priboljška. Otroke, ki so si še želeli pečenega krompirja, je pomiril z lepo pripovedko o povodnem možu.

„Poglejte na ono stran vode Temenice!“ je dejal in pokazal s prstom mogočen hrast, ki je stal tik nad potokom. „Tam pod hrastom je globok tolmun in krnica, ki je ne more nihče preplavati. Če bi sto vrvi vkup zvezali in na konec navezali mlinski kamen, pa ne pride do dna. Notri stanuje povodni mož v velikem gradu, ki je iz samega stekla. Mize, omare, stoli in postelje v tem gradu pa se lesketajo od zlata in srebra in dragih kamenov, tako da človeku jemlje oči.“

„Ali je že bil kdo notri?“ je vprašal Gašper. Drugi so zamaknjeni tiho dihali, da ne bi preslišali nobene besede.

„Seveda“, je dejal Tetrev. „Neki priden fantiček je bil notri in povodni mož mu je vse razkazal in mu tudi rekel, naj si vzame dragotin, kolikor hoče. Fant si je napolnil vse žepce ; ampak to se mu je potem utepalo. Zakaj preveč ne sme vzeti človek, samo — kar je prav. Tako so se lakomnemu fantiču, ravno ko je zopet priplaval na vrh vode, raztrgali žepi in dragotine je požrla voda. Prav lepa, zlata ura pa mu je vendar še ostala.“

„Kakšen je pa povodni mož?“ je vprašala tiho Rozalka.

„Tak, kakor kak drug človek, samo višji in širši je čez pleča in čez pas. Dolge lase ima in lepo brado, po telesu pa je ves zelen kakor žaba ali kuščar.“

„Ali je hud?“ je vprašala Jerica.

„Kakor je; časi je hud, časi dober. Pridne otroke ima zelo rad, hudobnih pa ne mara. Zdaj ga že dolgo ni nihče videl; ampak jaz mislim, da je še zmeraj v tolmunu. V prejšnjih časih je dobil marsikak otrok srebrno ali tudi zlato uro, dekleta tudi prstan ali uhane. O, kdor se povodnemu možu prikupi, ta je srečen! Ali bi se mu vi tudi radi prikupili?“

„Pa še kako radi!“ je dejal za vse Gašper, ki se je sicer bal povodnega moža, še bolj pa je hrepenel, da bi ga videl.

„Povodni mož,“ je razlagal Tetrev, „ima sam vsega dosti, rad pa izkuša ljudi, ali so dobrega srea ali ne. Hudo se mu prikupi, kdor mu prinese o pravem času kaj dobrega, kako klobaso ali pleče ali kaj slanine.“

„Teta ima v kuhinji na drogu veliko suhih klobas,“ je dejal Gašper.

„Suhe klobase ima povodni mož posebno rad,“ je dejal Tetrev.

„Jaz mu jih prinesem,“ je dejal Gašper in požrl sline.

„Oh, kako te bo rad imel!“

„Jaz bi pa tudi rad zlato ali vsaj srebrno uro.“

„Jaz pa uhane,“ je tiho pristavila Jerica.

„Pri nas,“ je dejala Bricova Rozalka, „imamo veliko suhih hrušek in krljev.“

„Suhih hrušek in krljev ne mara povodni mož,“ je povedal Tetrev; „rajši ima posušene češplje in orehe.“

„Kam pa naj prinesem povodnemu možu?“ je vprašal Gašper, ki je že vedel, kaj bo storil.

„Kar meni prinesi Gašperček!“ je dejal Tetrev. „Jaz že poskrbim, da pride povodnemu možu v roke.“

Tetrev jih je še lepo poučil, kako morajo biti previdni in nikomur nič povedati; sicer bi se povodni mož razsrdil in vse za pete v vodo potegnil.

Zamišljeni in razburjeni so prišli otroci zvečer domov. Jerici so se svetile oči in žarela lica. Ne sedeti ne stati ni mogla mirno. Gašper se je hrabro premagoval. Naenkrat se je sklonila Jerica k teti Mani in pošepetala: „Jaz pa nekaj vem, teta.“

„Tiho bodi vendar!“ jo je zavrnil brat.

„Kaj pa veš, Jerica?“ je vprašala Mana.

„O povodnem možu,“ je dejala Jerica skrivnostno.

„Kako si otročja!“ se je hudoval brat. „Drugič te ne vzamemo več s seboj.“

„Ali vam je Tetrev kake zgodbe pravil?“ je vprašal oče.

„In kako lepe!“ je vzdihnila Jerica. „Gašper bo dobil najbrž zlato uro, jaz pa zlate uhane.“

„Kaj pa klepetaš, ti grdoba!“ se je jezil Gašper.

Očeta je zaskrbelo, da pripoveduje novi pastir otrokom neumnosti o strahovih in duhovih. Mirno tiste noči tudi otroci niso prespali. Jerica je bila še drugega dne vsa razburjena. Stopicala je za teto, poskušala, če je hram odprt, in vzdihovala, če bi mogla dobiti kaj masla ali slanine.

„Čemu pa ti bo, neumni otrok?“ jo je zavračala teta.

„Ah, jaz že vem,“ je vzdihnila Jerica in pomislila, če ni že rekla morda preveč. Prav žalostna je bila, ko se je bližal čas, da odide z bratom na pašo, in ona ni še imela ne masla ne slanine.

„Kaj pa ti tukaj počenjaš?“ se je zavzela Mana, ko je zagledala v kuhinji Gašperja, ki je stal na stolu in snemal z burkljami suhe klobase s sajastega droga.

„Za povodnega moža,“ je dejal fant v zadregi in ves zasopen.

Med tem pa je pritekel sosed Bric. „Ta nemarni Tetrev,“ je vpil, „ta slepar, vse otroke mi je izbebil.“

Bric je pripovedoval napol jezen, napol v smehu, kako so mu hoteli otroci vse predale izprazniti, kjer je imel shranjene suhe češplje in orehe. „Zdaj jokajo doma vsi skupaj, ker je mati po vrsti vse pretepla. Jaz bi pa Tetreva, če ne bi bil dedec tako star.“

Gospodarja sta sklenila, da Tetreva takoj izplačata in zapodita. Prihodnji dan je že prevzela pašo teta Mana. Otroci pa so morali obljubiti, da ne bodo poskušali več krasti.

Zdaj ni bilo več tako prijetno na pašniku; pa strah in skrbi so minule, ker niso več poskušali prepovedanih dejanj. Tudi teta je vedela mnogo lepih pripovedek. Najrajši pa so ž njo še peli, ker je znala mnogo lepih pesmic.

Tako so se naučili od nje radi ali neradi mnogo dobrega.

Po dr. Fr. Deteli.

31. Pastirska pesem o svetem Boštjanu.

*Pojmo, pojmo,
kar se dá,
in prestrašimo
volká.*

*Sveti Boštjan
krave pasel
do poldan:
brezo izgubil,
sovre ni,
ena v senci
še leži,
pa jo volk
za rep drži!*

*Sveti Boštjan
lok je vzel,
lok napel,
vzel je volka
na mušico,
sprožil hitro
je puščico
in volka zlogolka
v grlo zadel —
Prav je imel!*

Joža Lovrenčič.

32. Poldrugi Martin.

Na to roko, na ono stran leži vas, tam je živela žena, ki je imela edinega sina, Martina po imenu. In je bila slepa od same ljubezni in je mislila in govorila: „Moj sinek ta ima glavo na pravem toporišču, ta je pameten skoraj za dva, za poldrugega pa gotovo.“ Pa so mu ljudje obesili ime „Poldrugi Martin“ in se ga je ime prijelo.

Poldrugi Martin je dorasel pod vrh, pa je bila nedelja in je šla mati v cerkev in predno je šla, je pristavila zelje in naročila sinu: „Sinek Martinek, jaz grem k sveti maši, ti pa lepo čuvaj hišo in ko bo čas, zabeli zelje, da ga bova jedla, ko pridem domov!“

Mati k maši, Poldrugi Martin pa pod streho, tam je v dimu visela slanina. Ročno jo je snel in je hitel in rezal, da je vso slanino zrezal na drobne kosce. Zrezano je dal v pehar in jo nesel na zelnik in jo preudarno in pravično razdelil po zelnatih glavah, na vsako glavo en kos.

Mati pride domov in vpraša: „Sinek Martinek, ali si zabelil zelje?“

Poldrugi Martin: „Sem ga.“

Mati vzame zelje iz peči in ga strese v skledo, pa vidi, da ni zabeljeno. Začudi se in vpraša: „Sinek Martinek, kje si zabelil in kako?“

Ta ji je tekel kazat na zelnik, kje je zabela, pa je bilo že prepozno, ker je baš odletela zadnja kavka z zadnjim kosom v kljunu. Kaj sta hotela — južinala sta nezabeljeno zelje.

Drugo nedeljo je mati pristavila juho in predno je šla v cerkev, je naročila sinu: „Sinek Martinek, jaz grem v cerkev, ti pa pazi, da juha ne skipi! Če bi kipela, pridi kar meni pravit, da ti ne bo izpodletelo kakor zadnjič!“

Mati v cerkev, Poldrugi Martin pa je doma stražil juho. Prične juha kipeti in Poldrugi Martin v dir in po mater. Pa je butnil v cerkvene duri z nosom in z roko hkratu in se s praga zadrl proti oltarju: „Mati, slišite, juha kipi!“

Mater je bilo sram, pa ko je domov prišla, ga je lepo poučila: „Sinek Martinek, ti bi moral nalahko priti k meni in mi tiho povedati na uho! Ni treba, da koj vsa fara izvé, kaj je pri nas v loncu.“

Tretjo nedeljo je pristavila krompir in je rekla: „Sinek Martinek, zdaj grem v cerkev; če bo kipelo, nič ne dé, ni treba hoditi pome, le da mi paziš na ogenj!“

Mati v cerkev, Poldrugi Martin pa je varoval dom. Sedel je v kuhinji in gledal v živi plamen, pa je zmajal glavo in rekel: „Kako naj pazim na ogenj, ko mi spak šviga v dimnik. Najbolj bo varno, v posteljo ga dam in ga dobro odenem: tam mi ne bo uhajal.“

Storil je tako in lepo čedno znosil goreča polena v posteljo. Pa še predno jih je odel, se je vnela slama in vsa hiša je bila v ognju.

„Na!“ je rekel, „hiša gori, pa bodo še šlape zgorele materi, če jih koj ne spravijo v kraj.“

Hitro je stopil v cerkev, tiho se je preril skoz ljudi in do matere in ji zašepetal na uho: „Mati, šlape vam bodo zgo-rele.“

Mati ga ni razumela, pa so že drugi ljudje kričali: „Gori, gori!“ in ko je prihitela domov, je našla le še pogorišče.

Zdaj sta bila brez strehe in mati je rekla: „Sinek Martinek, idi okoli dobrih ljudi, vse kar ti dajo, nama pride prav!“ Spekla mu je pogačo in šel je prosit.

V prvi vasi se je zgasil pri šiviljah in se je ženskam čuda smislil, kar razjokale so se samega smehu in mu dale in po-darile celo iglo.

„Dobra bo,“ je rekel Poldrugi Martin, „koj jo nesem ma-teri.“

Pred njim je s parom konj sosed peljal slamo, pa si je mislil Poldrugi Martin: „Kaj bi pešal pod iglo, konja ji bosta laže kos kakor jaz!“ — pa jo je vteknil v slamo.

Pride do doma, rad bi vzel iglo iz slame, pa je ni več našel; privekal je k materi. Mati ga je potolažila in ga poučila: „Drugič, če kaj takega dobiš, deni za klobuk!“

Spet se je spravil na pot, pa dobi pri kmetu plužno že-lezo. Poldrugi Martin, bistra glava, ni pozabil materinih besed, vtikal si je težki dar za klobuk, pa mu je plužno železo padlo iz rok in na nogo, in mu skoraj odsekalo peto. S krvavimi sto-pinjami je čotal domov.

Mati mu je rekla: „Joj, moj sinek Martinek, moj ubožec, moj siromak, za sabo bi bil vlekel železo, za sabo!“

Spet je šel prosit, priprosil je kos mesa. Navezal ga je na trak in ga vlekel za sabo, kakor mu je velela mati, vlekel ga je skoz pesek in prah.

Mati je rekla: „Bog te je dal! V žep bi ga spravil!“

Poldrugi Martin je odgovoril: „Bog vas je dal! Poprej bi povedali!“ In ko so mu drugo pot v krčmi porinili polič vina, si ga je vlil v žep.

Vesel je prišel domov. „Mati, polič vina sem prinesel!“

„Kje ga imaš?“

„V žepu.“ — In je imel hlačnico mokro in v škornju lužo.

„O sinek Martinek,“ je rekla mati, „v steklenici bi ga bil prinesel!“

Spet je šel in je vbogajme dobil dva vatla domačega platna. Pa ga je razrezal na drobne kosce in jih zmašil v steklenico.

„Nak,“ je rekla mati, „zame si premoder, naj ktera druga poizkusi s tabo: oženi se!“

Poldrugi Martin je zmeraj rad ubogal, tudi to pot se ni branil, le vprašal je, kako bi naredil, da se oženi.

„E,“ je rekla mati, „v cerkev pojdi in priporoči se svetnikom za pravo pamet.“

Pa je bil Poldrugi Martin preneroden in je izpodbil lesenega svetnika, da je padel nanj.

Privekal je k materi in ji pokazal^f buško: „Nikarte mati, ne bom se ženil, preveč boli!“

In Poldrugi Martin je ostal do današnjega dne kar tako.

Po Fr. Milčinskem.

33. Vaška lipa.

To vam je drevo, da ni takega daleč okoli! Lipa, visoka in košata, da je veselje, pa deblo ima, da bi ga ne objelo četrero ali pa tudi petero takih palčkov, kakor ste vi in ko bi se še tako napejali in iztezali roke. Spodnje veje so ji debelejšje, kakor si črez pas ti, ki tako bistro gledaš, pa tako zvesto poslušáš. Bog ve, koliko let že stoji tu! Najstarejši ljudje po okolici se ne morejo spomniti, da bi jo bili videli kdaj drugačno, in vendar je bila tudi ona nekdam mlada in majhna. Morda je videla v svoji mladosti celó grozovitega Turka v deželi. Koliko je doživela v tem dolgem, dolgem času! Vojske in kuge so razsajale po deželi, lakota, draginja in žalostni

časi. Viharji so bučali nad njo; zvijali so ji in stresali veje in mladike, da so ječale in stokale in da ji je pokalo osrčje. Ali vse je prebila in pretrpela. Kolikokrat je zelenela in cvetela in pridne bučelice so rojile po njej in ji brenče obirale dišeče medeno cvetje. Drobni ptički so skakali z veje na vejo po njej in veselo peli; svoja gnezda so imeli v zatišju in zavetju njenih gostih vej. In nato je prišel zopet čas, žalosten čas, za pomladjo zima, ko je uboga lipa, zapuščena in gola, stala in zmrzovala ter tiho potrpežljivo čakala nove vesele pomladi. Tako so se ji — Bog ve, kolikokrat! — vrstili žalostni in veseli časi. Otroci so se igrali, zdaj se smejali zdaj jokali v njeni sencu. Minila so leta in leta; iz otrok so postali stari ljudje, ki so se še v poznih letih spominjali nedolžnih otroških let in veselih iger pod lipo. Tako je videla častita lipa pod seboj rod za rodom. In tako bo menda še nekaj časa, če je ne zadene kaka posebna nesreča ali pa neusmiljena človeška roka.

Po J. Stritarju.

34. Lipa.

*Lipa zelenela je
tam v dišečem gaju,
s cvetjem me posipala,
djal sem, da sem v rajju.*

*Veje raztezavala
k nebu je visoko,
meni pa je do srca
segala globoko.*

*Ptičice je miljena
v senčico vabila;
kadar ležal sem pod njo,
me je ohladila.*

*Zdaj pa mi je revica
skoro ovenela ;
cvetje, listje ljubljeno
zima ji je vzela.*

*Spavaj, draga lipica !
Večno ne boš spala ;
nóva pómlad zélena
novi cvet bo gnala.*

*Zopet bodo ptičice,
ptičice presladke,
pesemce prepevale,
pesemce pregladke.*

Miroslav Vilhar.

35. Prijatelji otrok.

Največji in najslavnejši možje so bili tudi veliki prijatelji nedolžnih otrok. Že v svetem pismu beremo, da so prinašali Izveličarju nedolžne otročiče, da bi jih blagoslavljal. Njegovi učenci so mislili, da je Učeniku to nadležno in so zavoljo tega karali one, ki so prinašali otroke. Kristus pa jim je rekel: „Pustite otročiče in nikar jim ne branite, prihajati k meni, zakaj njih je nebeško kraljestvo!“ In najvišji Učenik je molil nad njimi, jih objemal, roke na nje pokladal in jih blagoslavljal.

O modrijanih starega veka čitamo, da so zbirali najrajši okrog sebe dovzetno mladino in jo učili vsega lepega in dobrega. Krepostna mladina je polnila njih blaga srca z upanjem v srečnejšo bodočnost vsega človeštva.

Tudi o našem najslavnejšem pesniku doktorju Francetu Prešernu beremo, da je presrčno ljubil otroke. Preživel je svoja poslednja leta kot advokat v Kranju. Poznala je dobrega gospoda vsa mestna otročad. Kadarkoli se je pokazal na ulici,

se je že vsul drobiž za njim in klical: „Doktor, fig! Doktor, fig!“ — Prešeren je bil na to pripravljen; zato je nosil po žepih vedno suhe fige. Posezal je ponje, se smehljal in jih delil med otroke.

Poleg mnogih drugih pesmi je zložil tudi grobni napis dvema otročičkoma, ki ga berete v naslednjem berilu.

—ar.

36. Grobni napis dvema dečkoma,

ki sta hitro zapored v nežnih letih umrla.

*Jasni so in srečni b' li
nju življenja kratki dni.
Glas zasliš' ta: „Prid' te, k meni,
majhni vi, nezadolženi!“
Duši njuni sta veseli
perutničici razpeli. —
Oča, matere očesa
mokre gledajo v nebesa.*

Dr. Francè Prešeren.

37. Uganke.

1.

*Jaz sem zdravo in sem belo,
sem pijača in sem jelo.
Vem, da kar vas tukaj je,
vsak lahko ugame me.
Prav zato pa moram reči,
le molčite vi največji,
lahko je za vas — a rajši
uganite vi najmlajši.*

Čika Jova — A. Gradnik.

2.

*Kokoška zlatonožka,
na zlatih jajčecih sedi,
nam črna piščeta vali.*

3.

*V mladosti goščava,
v starosti goljava ;
v mladosti goljava,
v starosti goščava.*

4.

*Zelezna ladja,
ognjena peč,
po suhem morju
valove gládi.*

5.

*Na zapeček sede,
brez vretêna prede,
prede venomer,
preje pa — nikjer.*

Oton Župančič.

38. Pregovori in izreki.

1. Dokler je drevo mlado, ga lahko pripogneš, kamor hočeš.
2. Mlad lažnik, dorastel tat.
3. Mladina novi svet preveč čisla, starega pa zanemarja.
4. Mala iskra zaneti velik ogenj.
5. Kdor ljubi nevarnost, se pogubi.
6. Misli poprej, potem govori ;
dvakrat premisli, enkrat stori.


Jož. Stritar.

7. Kadar si vprašan, takrat se oglasi!
Misli hitro, govori počasi!

Jož. Stritar.

8. Dober začetek je pol uspeha.
9. Boljši je dober glas ko srebrn pas.
10. Kdor resnico ljubi,
ušes ji ne maši;
kdor se je pa brani,
zaveže še oči.

Fr. Levstik.



Cerkev, šola in dom.

Pojdi, moj sinko, na pot,
na življenja pot;
čuvaj, moj sinko, se zmot,
življenja zmot.

O. Župandič.

1. Cerkvica.

*Cerkvica vrh goré,
cerkvica bela!
Vsak dan pozdravlja te
duša vesela.*

*Zjutraj že, ko zlati
solnce planine,
srčne pozdrave ti
diham z doline.*

*Tebe čez dan oko
zmer pogleduje,
srce večerno ti
vzdihe daruje.*

*Saj mi tako ljubó
gledaš z višave,
s holmea zelenega
daješ pozdrave.*

*Zvonček me tvoj budi
zjutraj iz spanja;
k delu, k pokoju spet
on mi pozvanja.*

*Tvoje zavetje res
mirno, tihotno,
kak dé nemirnemu
srcu dobrotno.*

*Cerkvica vrh goré,
cerkvica bela,
vsak dan pozdravlja te
duša vesela.*

Fr. Levce.

2. Jerica v cerkvi.

Ko pride Jerica v nedeljo iz cerkve, reče svoji materi: „Mati, ali ste videli danes Rupnikovo Roziko in Franico, kako sta bili gizdavo opravljeni? Pač jima ne pristoji, da se tako oblačita, kadar gresta v cerkev! Pa še nekaj drugega vam povem, mati! Zdravnikov Poldek se je ves čas igral s svojo molitveno knjižico, smejal se in gledal okrog sebe, kakor da bi bil v krčmi in ne v cerkvi. Županova hčerka pa se je držala, kakor da bi bila kaka kraljica. Učiteljevemu Tončku se je neprestano zehalo in ves čas je dremal med propovedjo in sveto mašo. Moj Bog, sem si mislila, kakšni ljudje! so pač na svetu!“

Mati ne odgovori Jerici nič, a ta jo vpraša čez nekaj časa: „Kajne, mati, da je pregrešno tako vedenje v cerkvi?“

„Pač res,“ odgovori mati, „tako vedenje je pregrešno. Ali pa nisi zapazila v cerkvi tudi deklice, ki je ogledovala

med sveto mašo ves čas ljudi po cerkvi, kako so oblečeni in kako se obnašajo, namesto da bi pobožno molila in poslušala besedo božjo?“

Jerica zardi in ne reče besedice. Vedela pa je, da se tudi ona ni vedla, kakor bi se morala; zakaj dobro je vedela, katero deklico misli mati.

Iz „Vrtca“.

3. Prvič v cerkvi.

Ko je bil Mihec še čisto majhen, mu je že pripovedovala mati, kako lepo je v cerkvi. Pravila je, da je v cerkvi vse polno svetnikov, da se vse sveti v zlatu in srebru in v brezštevilih lučcah kakor v nebesih... Mihec je mislil in mislil, pa mu nikakor ni hotelo v glavo, kakšna je cerkev.

Neko jutro ga mati lepo umije in praznje obleče in oba skupaj se napotita skozi gozdček proti cerkvi. Medpotoma ga mati poučuje, kako se mora vesti v hiši božji.

Prideta iz gozda na plano. Pokaže se cerkev. Mihec se kar ustavi in ostrmi, ko vidi tako veliko hišo. „Kaj pa je tisto, ki je tako visoko?“ vpraša Mihec mater. Mati mu razloži, da je to zvonik, kjer vise zvonovi. — Zdaj zapoje zvonovi. Kar od veselja bi poskakoval Mihec, ko bi se ne sramoval ljudi.

Prideta k cerkvi. Mihec zre le na zvonik in poslušá zvonove, ki tako lepo pojó. Zagleda tudi jabolko vrhu zvonika. Zlato je in sveti se kakor solnce. „Kdo je neki zanesel to jabolko gori na vrh,“ si misli. Tudi on bi rad splezal gori k tistemu jabolku in bi gledal naokrog. Vse ga veseli, vse mu je novo.

Stopita v cerkev. Mati ga pokriža na čelo, a Mihec ima že po vsej cerkvi oči.

Vse je v lučcah, vse se blesti, da Mihcu kar oči jemlje. Sam ne ve, kaj bi najprej gledal. Ko bi imel sto oči, bi jih bilo

še premalo. Mati mu da molek v roke, a kaj je Mihecu zdaj molka mar! Izpusti ga na tla in mati ga mora pobrati. Srečno ga pripelje mati do klopi in ga spravi vanjo. A Mihec neče sestiti. Vzpne se pokoncu, kolikor more, da bi bolje videl. Z očmi pride do sv. Petra, ki je bil izsekan iz belega marmorja.

„Mati, mati, kdo pa je tisti, ki ima tako velike ključee v rokah?“ izpregovori Mihec skoro na glas. Mati mu hitro pritisne roko na usta, rekoč: „Tiho bodi, tiho, ali ne veš, da v cerkvi ne smeš govoriti?“ Potem pa mu prišepne: „To je sveti Peter, ki nebesa odpira s ključi. Le lepo moli, pa jih tudi tebi odpre.“ Mihec pregleduje zdaj od vseh strani sv. Petra, kakšen je. Vsako gubo vidi na njegovem licu. Opa-zuje ga, če je kaj hud, če se kaj jezno drži, ali če je prijazen. Premišljuje, bi li hotel njemu odpreti nebesa, ako bi ga prav lepo prosil. Mihec začne sam pri sebi premišljevat, kako bi prosil sv. Petra, da ga vzame v nebesa. Začel je moliti.

Maša se prične. Orgle zapojó in pevci in pevke se oglase. Mihec si je kar ušesa mašil in poskušal, kako se sliši, če zatisne samo eno uho, ali pa če zatisne obe ter je zopet odmaši. Mati ga opomni, naj moli. Mihec začne zopet moliti, a ne gre mu, oči ga zopet zapeljejo. Zdaj zagleda snejčega se angela, zdaj zopet Boga očeta z veliko kroglo v roki. Po maši pa Mihec ni vedel, kaj bi mater najprej vprašal.

„Mati, ali v nebesih tudi tako lepo godejo kakor v cerkvi?“ izpregovori Mihec že na cerkvenem pragu.

„Seveda in še lepše!“ reče mati.

Domov pa Mihec ne gre več tako hitro. Vedno ječi: „Počakajte, počakajte,“ in toži, da ga črevelj žuli, da je lačen, žejen in vedi si ga Bog kaj še vse.

Mihec ni nikoli pozabil, kako je bilo, ko je bil prvič pri sv. maši in ko je videl prvič cerkev.

4. Zvon na poti.

Otrok je bil, ki nikdar ni
v nedeljo hodil k maši,
in kadar zval je zvon ljudi,
tedaj je bil na paši.

Dé mati mu: „Pozivlje zvon
v cerkveni hram glasno te,
in če ne pojdeš, v hipu on
bo prišel jezen póte“.

Nato otrok: „Kakó le bi
prikimal zvon po mene?“
In že, kot šel iz šole bi,
na trate gre zelene.

Ne klenka, klenka v linah zvon,
plašili pač so mati!
A strah in groza! — zadaj on
črez njive kolovrati.

Otrok od straha samega
ihteč kot v sanjah bega,
da hudi zvon ne vzame ga
in da ne skrije v se ga.

Črez polje, trate in steze,
črez hrib in cesto belo
hiti, beži, kot veter gre
v cerkveni hram, v kapelo.

In kadar na gospodov dan
zvon zopet se razlega,
tedaj ne čaka, da črez plan
prišel bi spet po njega.

5. Uganke.

1.

Kupa polna božje slave
se razliva čez višave.

2.

Tiplje, tiplje po golih kosteh,
zadaj sope naduha,
v staro omaro puha,
z viška vsiplje grom po ljudeh.

O. Župančič.

6. Polje in šola.

*Kmetič gre na njivo, z zrnjem jo posuje:
dete hodi v šolo, glas Resnice čuje.*

*Zito rodovitno v mehko zemljo pade:
a beseda božja v srca, v duše mlade.*

*Dež namaka njivo, solnce jo ogreva:
zlati nauk v dušah z žarom božjim seva.*

*Seme rodovitno v zemlji ne premine:
iz srca učenje dobro ne izgine.*

*Polje zeleneva, ko pomlad prikljuje:
sled naukov modrih iz besed že sije.*

*Polje z zlatim klasjem leto nam obleče:
dobra dela v duši so zakladi sreče.*

*Pošlji, o Gospod, nam dež in jasno vreme:
naj se v nas razvija le kreposti seme!*

Iz ruske čitanka.

7. Prva skrb.

Bila sta dva kmeta, ki sta imela več otrok. Kmet Jurij je bil bogat in ni rad pošiljal svojih otrok v šolo. Mislil je, da njegovi otroci lahko živijo brez šole. Ostajali so doma, a tudi znali so prav malo.

Kmet Marko ni bil premožen, a vedel je, da je šola potrebna. Zato je prav pridno pošiljal svoje otroke v šolo. Niti vinarja ne izda po nepotrebnem, da priskrbi otrokom šolske potrebščine.

Večkrat je dejal: „Ljubi otroci! Premoženja za menoj ne boste imeli. Skrbno se torej učite in pridni bodite! Če boste pametni, boste tudi srečni.“

Kmet Jurij je izgubil po nesreči vse svoje premoženje. Trpel je silno pomanjkanje. Od duševne potrnosti in žalosti je umrl. Njegovi otroci so ostali sirote. Nobenega premoženja niso imeli ne v žepu ne v glavi.

Ko je umrl Marko, so bili preskrbljeni vsi njegovi otroci. Milko je bil kolar, Janez kovač, Gregor skrben kmet; Anica je bila pridna in zvesta dekla, Neža pa spretna šivilja. Vsi so imeli dovolj kruha in večkrat so pomagali Jurijevim.

A. M. Slomšek.

8. Na potu v šolo.

*Kaj mudiš me, oj zeleni
in cvetoči travnik ti?
Lep si, ali v šolo meni,
ljubi travnik, se mudi.*

*Urne ribice v potoki,
rad bi vam tovariš bil;
tekal, skakal bi po loki
in metulje bi lovil.*

*Ptiček, ti utegneš peti,
kar ti treba, znaš ti že;
v šolo moram jaz hileti,
kjer se bistrijo glavé.*

*Ali ko pa šola mine,
kakor ti bom, ptiček, prost;
hej, črez jarke in krtine!
Travnik ves bo moj in gozd.*

J. Stritar.

9. Travnov Jože.

Travnov Jože je imel golobe. Rad jih je imel, jako rad; zato jih je pa hodil zmeraj gledat in kar po cele ure je prečepel pred golobnjakom ter se zagledal zdaj v tega, zdaj v onega goloba. E, bilo pa je tudi res veselje gledati to nedolžno živalco: kako so se lepo izpreletavali golobje, kako se jim je perje lepo bliščalo v solnčnih žarkih, kako so lepo grulili: „grû-ù, grû-ù“ in klicali svoje mlade ter jim donášali drobnih zrnec za kosilce... Rad, jako rad je torej imel Jože golobe; bil je vedno zamišljen vanje, celo v šoli.

Nekoč so delali račun v šoli. Prištevali so drevesa k drevesom. „Povej, koliko jih je zdaj, Traven Jože!“ vpraša učitelj. Jože pa, ki je bil v duhu pri svojih golobih, je odgovoril: „Dvanajst, dva pa ležeta, pa vsi so moji!“

Vsa šola se je zasmejala na glas njegovemu odgovoru. In tistikrat smo ga vsi, ki smo bili malo bolj navihani in nagajivi, vedno in vedno povpraševali: „Jože Travnov, pa si ti golob, kaj — da tako neumno odgovarjaš?“ In preprosti Jože je pravil vedno in vedno: „Jaz nisem golob; doma jih pa imam, dvanajst jih imam, dva pa ležeta, pa vsi so moji!“...

Julij Slapšak.

10. Umetnica.

Željno je poslušala pod oknom Krivčeva Lenka, kadar se je glasil iz učiteljeve sobe klavir.

„Oh, ko bi tudi jaz znala tako!“ je zdihovala.

Ko je potem prišla domov, je sedla za mizo in begala po njej s prsti, kakor da pritiska tipke na klavirju. Ker pa ni bilo iz mize nobenega glasu, je Lenka pela, da je bilo slišati vsaj petje, ker ni bilo čuti godbe.

Dostikrat je Lenka že sklenila, da poprosi gospoda učitelja, naj jo uči igrati na klavir. Ali nikoli ni imela toliko poguma.

Imeli so v šoli petje. Učitelj, prijazen, star gospod, je hotel otroke naučiti novo pesem. A glaske je pozabil v svojem stanovanju.

„Pojdi, Lenka, v stanovanje! Na klavirju so glaske, prinesi jih!“

Pohitela je Lenka v učiteljevo stanovanje. Zagledala je klavir in glaske na njem. Obšlo jo je nekaj čudnega, po prstih jo je zaščegetalo, da so jí kar sami silili tja h klavirju, da pritisnejo na bele in črne tipke, ki so tako lepo razvrščene druga poleg druge in ki tako prijazno vabijo: „Lenka, le, le!“

In Lenka je pritisnila zdaj to, zdaj ono tipko. Zazvenel je glas. Vso sobo je napolnil. Neokretno so ji udarjali prsti ob tipke, a strune so le zvenele. Razlegali so se glasovi na hodnik, glasili so se tja do učilnice. Začul jih je tudi gospod učitelj in dejal je: „Glej otroka, sedaj se igra na klavirju! Na glaske je pozabila.“

Pa je odšel sam po glaske in po Lenko.

Drugi otroci so se škodoželjno muzali, češ, sedaj jih dobi Lenka po prstih, da bo vedela razbijati po klavirju! — Vsi so bili prepričani, da se vrne Lenka z objokanimi očmi.

Lenka je bila tako zamaknjena, da ni vedela, kdaj so se odprla vrata in kdaj se je pojavil na pragu učitelj. Nje-

govo lice pa ni bilo jezno, ampak smehljalo se je, saj je bilo očitno, s kolikim veseljem poizkuša Lenka z igranjem.

„No, bo pa dovolj za danes!“ pravi glas za njenim hrbtom.

Lenka se ozre. Toliko, da se ne sesede od strahu. Rada bi izpregovorila, rada bi poprosila, a ni bilo glasu iz grla.

Učitelj pa stopi bliže k njej, se ji nasmeje in jo pogladi po laseh: „No, Lenka, ali bi rada znala igrati na klavir?“

Ves strah se izpremeni Lenki v nepričakovano veselje. Tleskne z rokama, poskoči od veselja: „O, pa kako neskončno rada!“

„No, ker se pridno učiš v šoli in doma, pa te naučim igrati na klavir! Kadarkoli utegneš, pridi k meni, pa bova malo zabrenkala. A sedaj greva zopet v učilnico,“ jo je tolažil dobri mož.

Otroci so poslušali, kdaj začujejo korake, kdaj se jim prikaže Lenka z objokanimi očmi. A kako so bili presenečeni, ko so zagledali Lenko vso srečno in veselo! Seveda so zvedeli šele po šoli, kako jo je presenetil gospod učitelj in kaj ji je obljubil. Pa kakšno veselje je bilo šele doma!

In tako hodi Lenka, kadar utegne, h gospodu učitelju. Sede na stol, si pripravi glaske in začne udarjati po tipkah. Zraven sede učitelj, star, prijazen gospod. Lice mu prešine vesel nasmeh. To je gotovo najlepši znak, da je zadovoljen z napredkom mlade umetnice. V začetku je bilo res težavno, ko so bili prsti tako trdi, kakor da so leseni. Toda čimbolj se je vadila Lenka, tem lažje in gibčnejše je begala po tipkah. In danes ve že vsa vas, da zna igrati Lenka na klavir. Vesele njene pesemce pričajo, kako je srečna. Vsi jo občudujejo. Doslej so vaščani mislili, da se priuče igranju na tako imenitno glasbilo le gosposki otroci, a Lenka jih je poučila o obratnem. In vsa vas je kar ponosna na mlado svojo umetnico.

11. Siromak.

*Kar Bog mi je življenje dal,
odkar sem se zavedel,
pod svojo streho nisem spal,
pri svojih nisem jedel.*

*Svatuje dan za dnevom grad,
po njem veselje vriska ;
a siromaka mraz in glad
pod milim nebom stiska.*

*Kedo z menoj spregovori
besedico prijazno ?*

*Kedo, kedo razveseli
srce veselja prazno ?*

*Po svetu hodim čisto sam
od praga pa do praga,
nikdo ne praša: Kod in kam ?
Z nevoljo vsak pomaga !*

*To pa nadloga vseh nadlog,
to hudo je najhuje,
da, ker sem reven, ker ubog,
me ljudstvo zaničuje.*

*Kdor kruha vbranega ne je,
ni skusil sirotinja,
kaj je trpljenje, on ne ve,
on ne pozna življenja.*

*Za vse je svet dovolj bogat,
in srečni vsi bi bili,
ko kruh delil bi z bratom brat
prav s srčnimi čutili !*

12. Silvo.

Silvo je bil učiteljev sin. Dokler še ni hodil v šolo — ej, lahko njemu! Igral se je z drugimi otroci na vasi in je ž njimi vred užival vso zlato svobodo brezskrbnih mladih let.

Pa je tudi njemu dospela doba, ko je moral dati slovo samemu igranju. Prišel je čas, da je moral v šolo — seveda k svojemu očetu, ker ni bilo v vasi drugega učitelja.

Oče je Silva poklical k sebi in mu dejal z resnim glasom: „Sedaj pojdeš v učilnico. Da mi boš miren in pazljiv; zakaj kakor proti vsakomur, bom tudi proti tebi strog in neizprosen, ako ne boš tak, kakršen mora biti vsak učenec med poukom!“

Od kraja je res bilo tako: Silvo je sedel lepo mirno, roke na klopi, oči pa uprte v učitelja — očeta.

Pa si je deček začel misliti: „Hm, moj oče je moj učitelj. Zato mi pa gre vendarle nekaj več pravic, nego jih imajo drugi učenci.“

In začel se je premikati na sedežu in nagajati sosedu — součencu na levi in desni, da je bilo tudi očetu — učitelju preveč. Ta je vstal izza mize, stopil do Silvove klopi, brez vsake besede prijel dečka za roko in ga odtiral — v kot! — Ostali učenci pa so spoznali, da so v šoli učitelju res vsi enaki, ker ne prizanaša niti lastnemu sinu. In odslej so ljubili učitelja še bolj in so bili pridni in pazljivi. Pa Silvo tudi.

Eng. Gangl.

13. Anka — ciganka.

*To je tista Ana,
celi vasi dobro znana,
ki po cesti se klatári,
plaši ptice, krade drva,
na gugalnici je prva,
a pri knjigah — Bog obvari!*

Ali zdaj pa se je spekla,
 gospodična ji je rekla,
 naj pokaže ji nalógo —
 glejte le, kako stoji
 in jecljá in se znoji,
 gríže prst in trese z nogo.

Kdor ne dela, naj se muči ;
 kakor v temi brez vse luči
 je nevednež v svetu sam.
 — Sedi zdaj, nemarna Anka,
 če boš takšna le ciganka,
 bo vsakógar tebe sram.

Čika Jova, — Al, Gradnik.

14. Molitev.

Jezušček, tam gori
 v svojem zlatem dvori
 sveti križ držiš,
 z angelci sediš.
 Prve hlače nosim
 in kleče te prosim
 zdravja svoji mami,
 ki me zjutraj dramí,
 češe in umiva,
 meni srajčko šiva,
 sladkih jabolk reže,
 rada s kruhom streže,
 mleka piti daje,
 da ga še ostaje.³
 Spremljaj še in vodi,
 koder koli hodi,
 tudi mi očeta,

ki je gnal teleta
 past na telčo stajo,
 v travnik za ograjo.
 Črevlje mi kupuje,
 šibo urezuje ;
 piščal mi obeta ;
 bič konopen spleta,
 potlej moja roka
 sredi tnala poka ;
 malinček mi stavi
 v curku na Močavi ;
 gobo nosi z breze ;
 ptičke mi zaleze ;
 grahljaste, rumene,
 pisane, zelene,
 čmrlje mi pokaže,
 a nikdar ne laže. —

On s seboj me vzame,
 kjer so v gozdu jame,
 zajci in lisice,
 kosi, jerebice,
 volki in medvedje,
 črednikom sosedje.
 Kadar medved Jaka
 kosmat prikoraka,
 oča ga namaha,
 da zbeži od straha.

Če se volk prikaže,
 s kolom ga namaže,
 da nabit zadosti
 spet izgine v hosti.
 Stori mi še to:
 hrani prelepo
 bratce in sestrice,
 tete mi in strice!
 A najprvo meni
 v žgance žmitkov*) deni!

Fr. Levstik.

15. Bratec.

Čuj, detece joče in joče glasno,
 prepeva mu pesmice mati sladko.

A Dragica vrže igračo na stran:
 „Odkodi ta mali otrok je poslan?“

„Od angelov. Bog ga med njimi je zbral,
 poslal ga na zemljo, za bratca ti dal.“

In radostno vzklikne dekletce: „A, res?
 Potem je moj bratec prišel iz nebes?“

Od tamkaj, kjer zreti nam bode Boga,
 kjer sveta Devica je mila doma;

kjer nikdar ni zime, le majnik cvetoč,
 kjer tudi presrečna jaz bodem nekoč!

Zdaj vem, oj zakaj tu v zibeli leži
 to dete, zakaj ga v nebesih več ni!“

In materi hčerka šepče v uho:
 „Tam gôri jokalo jim je prehudo.“

Luiza Pesjakova.

*) žmitki-kosi zgoščenega mleka, ki plavajo v siratki.

16. Domačija.

X Pavle je bil sin Martinovca, kajzarja s hriba ; štiriindvajset let mu je bilo, ko je prodal svojo hišo in se odpravil v Ameriko.

Komaj je imel v roki denar in komaj je vedel, da bajta ni več njegova, jo je pogledal s strmečimi očmi in je spoznal nenadoma, da jo ima od srca rad. Vsa drugačna je bila bajta, ves drugačen svet okoli nje, X Vsako veselje njegovo in vsaka njegova bridkost, vse je bilo napisano na tej bajti z različnimi črkami, ki bi jih nobena roka ne izbrisala in nobena voda ne izprala. Bajta je imela spredaj samo dvoje majhnih in ozkih oken. Ko se je Pavle poslavljaj, se mu je zdelo, da gledata okni za njim kakor dvoje žalostnih, očitajočih oči ; in da ga kličeta, se mu je zdelo, in da pravita :

„Ne očeta nimaš in ne matere, nikogar ni, da bi te v bridkosti tolažil in da bi se veselil s teboj. Kakor ti je dom siroten in ubog, zdaj ti je oče in mati, sestra in brat. Poslušaj njegovo besedo, kakor da bi mater poslušal !“

In res se je Pavletu zdelo, da sliši njegovo besedo.

„Če ti je popotniku sreča milostna, Bog ti jo blagoslovi. Ali kadar boš jokal, za kom boš jokal ? Kadar bodo zaradi vsega hudega splasene tvoje misli, kam bodo bežale ? Še enkrat se ozri in nikoli ne boš pozabil ne mojih besed ne mojih oči.“

Pavletu pa je bilo, kakor da se poslavlja od matere — tam stoji na pragu, za njim gleda, za sinom popotnikom in njene oči so vse solzne.

Takrat je obšla Pavleta grenka misel :

„Kaj ne bi rajši ostal ? Uboštvo in žalost je tukaj, ali oboje vidim pred seboj kakor svojo dlan, nič mi ni skritega ;

vidim, kako bom živel in kako bom nekoč umrl. Trda bo zemlja, ki jo bom obdeloval, ali moja bo; trd bo kruh, ki ga bom jedel, ali moj bo. Kaj je tam za morjem? Devet jih je obogatelo, devetkrat devetdeset pa jih je poginilo od gladu in vsega hudega. Ali potegnem rdečo karto, ali potegnem črno? Kdor je vesel in prešeren, kdor vriska brez skrbi, potegne rdečo; ali črno potegne tisti, ki trepeče in omahuje. Meni pa je srce malodušno kakor otroku, ki kliče po materi!"

Že ob tisti grenki uri slovesa je Pavle občutil, da ni hrepenenja tako globokega, nego je hrepenenje po grudi; nobeno drugo ne živi v srcu do poslednje kaplje, ne gloje v glavi do poslednje misli. Kdor je bil tako blagoslovljen, da je mogel reči: „Ta kos zemlje, pa če je še tako majhen, da bi ga z dlanjo pokrila, je moj; moje roke so ga napravile rodovitnega, pot od mojega čela ga je gnojil!“ — kdor je tako rekel, ne pozabi na tisto ped zemlje nikdar več. Vkoreninil se je vanjo z vsem srcem in z vso mislijo, koprnenje po nji ga spremlja po vseh daljnih potih, čez dežele in čez morje; še ob poslednji uri jo pozdravljajo umirajoče oči. Vsem tistim, ki so šli grenkega kruha služiti v Westfalijo in v Ameriko — kam jim hlepe oči v samotnih urah? Čez gore in doline in preko morja, tja na osamel dom, na kamenito grudo, na sirotno bajto pod klanecem, na močvirno loko ob potoku. Srce zajoka od bolnega koprnenja in roka se zgane, da bi pobožala tisto kamenito grudo kakor mati spečega otroka, kakor sin mrtvo mater.

Take misli so prešinile Pavletovo srce; povetil je glavo in do solz mu je bilo, ko se je poslovil brez besed. Hitro je šel po klancu nizdol in se ni več ozrl.

17. Prepír za dediščino.

Bolni oče je imel dva sina. Nekoč ju pokliče k sebi in reče : „Umrem, razdelita si vse na dvoje!“

Po očetovi smrti se je začel med bratoma velik prepír radi dediščine. Končno sta šla k sosеду, da razsodi. Sosed vpraša : „Kako je odločil oče?“ Brata odgovorita : „Odredil je, da razdeliva vse na polovico.“

Sosed povdari : „Dobro ! Da ne bo spora radi očetove lastnine, razrežita na dvoje vso obleko in perilo, razbijta vso posodo in razsekajta vso živino.“

Brata sta razumela nasmeško in razdelila sta si dediščino mirno in pravično.

Iz ruske čítanke. — Fr. Silvester.

18. Oba junaka !

„Kakó si spehan, bled in plah !
Kaj ti je, Tonče ?“ — „Oče, strah !“ —
„Kje pa si bil, otrok, govori !“ —
„Tam, veste, v Hudem bregu gori.“

Rdeče jagode sem bral,
kar se prikaže mi žival ;
rujava zgoraj, spodaj bela,
pa kakor človek je sedela !“

„Ušesa dolga ?“ — „Dà, takó !“ —
„Oči debele ?“ — „Pa kakó ! —
Jaz gledam, kar pokima z glávo,
pa skoči.“ — „Nád-te ?“ — „Ne, v goščávo.“

„Oba junaka ; hajd, nazaj !“
„Jaz pravim, medved bil je, káj ?“
„Dà, dolgouhi in rujavi,
ki se mu tudi — zajec pravi !“

19. Boštjančičeva hiša.

Boštjančičev oče je bil mož reda in snage. Vse, kar je bilo v hiši in okoli nje, je moralo stati natančno na svojem mestu, kakor bi bilo priraslo tja. Vse, kar so imeli Boštjančičevi v stanovanju, je moralo biti lepo snažno in čisto: nikjer nobenega praška, nikjer nobene smeti. Zato pa je bilo pri Boštjančičevih vse tako lepo, domače in vabljivo. Vsa hišna oprava je bila vedno lepo osnažena, v nobenem kotu ni bilo videti umazane pajčevine, in nič cestnega blata ni nemarno ležalo po veži in stopnicah. Vsak je vedel, kdor je stopil v Boštjančičevo hišo, da si mora prej osnažiti črevlje, da ne pomaže tal. To so vedeli domači ljudje, pa tudi berači so vedeli, da ne smejo z blatnimi črevlji v Boštjančičevo vežo. Še preden so stopili na dvorišče, so odrgnili podplate za mejo v travi, da bi se jim ne poznale stopinje na pometenem dvorišču. Tudi domači hlapec ni smel s kepami gnoja na škornjih iz hleva, da bi kar meni nič tebi nič rogovilil z nesnažno obutvijo po dvoru. Ko je prišel k Boštjančiču, mu je gospodar kratko in jasno povedal, kako in kaj hoče. In hlapec se je vedno togotil, ko je drgnil z brezovo metlo umazanost s škornjev, zakaj temu ni bil vajen. Pa se je tudi on kmalu navadil snage in pozneje ni mogel trpeti nobenega madeža na obleki ali na obrazu.

V trgu, kjer je stala hiša očeta Boštjančiča, so vedeli malone vsi ljudje, kaka lepa snaga se je udomačila pri Boštjančičevih. Pa saj je že zunanje hišno lice kazalo, kako mora biti šele čedno v njej. Šipe v oknih so bile vedno skrbno omite, da so se lepo svetile v solčnih žarkih, kakor bi bile naprav-

ljene iz česa drugega, a ne iz navadnega stekla. Stene so bile snažno pobeljene, spodaj pri tleh pa se je ovijal krog in krog širok pas, naslikan s težko, temnorjavo barvo.

In pošteno bi zaropotalo, ako bi se domači sin Jožek ali domača hči Minka kdaj spozabila ter z ogljem ali z drugo tako rečjo začela čečkati po belih stenah! To bi dobila od očeta po prstih, da nikoli tega! In ker je bila tudi hišna gospodinja vsa vneta za snago in red, zato je bila pri Boštjančičevih blaginja doma. Vse so znali prav obrniti in o pravem času uporabiti, da ni šla niti drobtinica kruha v zgubo.

Vse na svojem mestu, vse ob pravem času — in tako je bilo v Boštjančičevi hiši vse v najlepšem redu.

Po Eng. Ganglu.

20. Lenka.

*Lenka se šeta —
metla pometa ;
Lenka počiva —
igla ji šiva ;
Lenka pred duri —
peč se zakuri,
a kokotiček
skoči v lončiček,
leže v ponvico,
dvigne glavico :
„Lenčica, Lenka,
kikeriki !
Sem že pečenka,
jest se mudi !“*

Oton Župančič.

21. **Pojmo spat!**

*Pojmo, pojmo spat,
angelček je zlat,
posteljo postelje,
v sobo nas popelje,
rahlo zaodene,
vrata nam zaklene:
k nam ne smejo skratci
zdaj molimo, bratci!*

Francè Bevk.



Človeško telo, obleka in prehrana.

Čedna postava bila ti je dana,
bistri je um ti z bogastvom bil dan.

F. Prešeren.

1. Deli človeškega telesa.

Na človeškem telesu razločujemo: glavo, trup in ude. Sprednji del glave se imenuje obraz, ki ima čelo, senci, oči, nos, usta, lici, brado in ušesa. Zadnji del glave pokrivajo lasje, ki so rjavi, črni ali plavi. Stari ljudje imajo sive ali bele lase.

Trup ima spredaj prsi in trebuh, zadaj pa hrbet. Med trupom in glavo je vrat. Ob ramenih so zgornji udje, ki imajo tri dele: nadlaket, podlaket in roko. Spodnji udje ali bedra imajo: stegno, golen in nogo.

2. Okostje, mišičje in žilje.

Vse kosti skupaj imenujemo okostje. Kostni glave tvorijo lobanjo, ki so v njej možgani. V čeljustih tiče zobje. Životne kosti so hrbtenica in rebra. Kostni pokriva meso, ki ga pravilno imenujemo mišice. Mišice gibljejo telo in ude. Vse telo prepletajo žile, po katerih se pretaka kri.

Glavne žile izhajajo iz srca, ki je na levi strani prsi.

3. Koža.

Koža varuje telo. Z njo čutimo toploto in mraz in tudi bolečine. Iz kože zrastejo lasje in nohti. Lasje pokrivajo glavo, nohti pa konce prstov, da stvari laže prijemljejo. Kjer se koža zelo drgne ali tlači, nastanejo žulji in kurja očesa.

Ako se potimo, postane koža mokra, ker ima mnogo majhnih luknjic, iz katerih pride pot ali znoj. Treba je, da si kožo večkrat osnažimo z gorko vodo in milom. Zato pa le pridno uporabljajte kopeli, poleti na prostem, pozimi pa doma ali v kopalšču.

4. Pljuča.

Človek diha s pljuči, ki leže v prsni duplini. Dihajmo globoko in krepko, da se vsa pljuča napolnijo z zrakom. Kadar gremo na hribe, dihamo hitreje in močnejše, in to je ravno koristno. Držimo se ravno, izbočimo prsi, da bodo imela pljuča dovolj prostora v prsni duplini. Poleti in pozimi odpirajmo okna, da bodo sobe vedno prezračene.

5. Želodec.

Nekdaj so se uprli udje želodcu, rekoč: „Ne bomo ti več stregli! Vse ti nanosimo skupaj, ti pa le prebavljaš!“ In res, počivale so noge in roke, usta niso hotela več uživati hrane in možgani niso več mislili, kje bi se dobila. Želodec je oslabil, a zgodilo se je še nekaj drugega. Udje so tudi izgubili svojo moč; niso sicer hoteli delati želodcu na ljubo, a radi bi bili napravili kaj drugega, pa se jim tudi ni dalo. Tako so se morali ukloniti ter zopet streči želodcu, da so dobili moč od njega.

Zelo važno je torej, da dobiva želodec redno hrano, ki jo prebavlja. Odtod pride v črevo in kri, in tako v vse telo.

6. Čuti in čutila.

Človek ima petero čutov: vid, duh, tip, vonj in okus.

Glavni del očesa je zrklo, ki leži v očnici. Trepalnice varujejo oko ter je pokrivajo v spanju. Obrvi in vejice branijo oko prahu.

Pazimo na oči. Ne glejmo preblizu in ne čitajmo na solncu in tudi ne v mraku.

Največji ubožec je slepec. Milo se nam stori ob pesmici:

„Le enkrat bi videl, kak solnce gor gre,
bi videl, kje luna, kje zvezde blišče!
Al tema poskuša nad mano si moč,
ne vem nič od dneva, obdaja me noč.“

Zunanji del ušesa je uhelj, pravo uho pa se nahaja v lobanji. Ušesu zelo škoduje prehlad. Ako uho preteče, človek ne sliši več. Glušec je tudi vreden obžalovanja.

Ne čuje mile materine besede, ne sliši petja ljubkih ptičičanj vse molči.

Zelo nevarno je drezati v uho z ostrimi rečmi ali pa tepsti po glavi in ušesu.

Tip nam pove, kakšne so reči: oglate, okrogle, gladke, hrapave, vroče, mrzle, mehke, trde. Tipamo s kožo. Najbolje čutimo s konci prstov, z jezikom in z ustnicami. V temi si pomagamo s tipanjem, posebno za slepca je tip zelo važen.

Če je kaj dobrega v peči, brzo ti pove nosek, kaj da je. Seveda te opozori tudi na kaj slabo dišečega, če se kaj smodi itd. Marsikatere nesreče nas obvaruje vonj.

Jeziček, sladkosnednež mali, pokaži se, da te malo pokarajo! Ta mali, gibljivi nepridiprav le prerad okusi kaj sladkega, a hitro tudi pove, kaj je neprijetno. Z jezikom okušamo, če so jedila slana, grenka, sladka itd.

7. Obleka.

Naše telo potrebuje enakomerne toplote, v to nam služi obleka. Pozimi nosimo volnene reči in kožuhovino, poleti pa platnene in bombažaste. Obleko izdelujejo rokodelci: krojač, šivilja, čevljar, klobučar. Nogavice in rokavice pletejo na roko ali s strojem.

Pazi na svojo obleko, da se prehitro ne raztrga in ne umaže. Misli na svoje starše, ki se ves dan trudijo zate, da jim ne boš delal nepotrebnih stroškov.

Čistost je pol zdravja! Kdor ljubi čisto obleko, ima gotovo tudi čisto telo. Nikdar naj te ne bo sram zakrpane obleke, ako je čista. Snažno pa mora biti tudi perilo, četudi ga drugi ne vidijo.

Saj nisi snažen zaradi drugih ljudi, ampak zaradi samega sebe! Zato se pridno kopaj, umivaj si večkrat na dan roke, zvečer pa noge, posebno če hodiš bos.

8. Hrana in pijača.

Človeku najbolj tekne mešana hrana; uživa naj sočivje, močnate jedi in meso. Ko te pokličejo h kosilu ali večerji, teči takoj. Najbolj zdrav bodeš, ako boš jedel vsak dan ob določenem času. Grda razvada je pojedanje. Tak otrok nima nikdar pravega teka, deseta reč mu ni pomisli. Ravno tako grda je pa nezmernost. Taki ljudje, ki preveč snedo, postanejo silno debeli in so v nesrečo sebi in drugim.

Kadar si žejen, snej malo sadja, ali pa izpij kozarec sveže vode. Vino, pivo ali celo žganje pa ni zate, še starejšim ljudem škoduje. V neki šoli so gojili cvetlice na oknu. Da bi se učenci prepričali kako škodljivo je žganje, so zalivali en lonec z vodo, drugega z žganjem.

V prvem loncu je postajala cvetlica vedno večja in krepkejša, druga pa, ki je dobivala žganja, vedno slabša in slabša,

nazadnje se je posušila. Tako deluje žganje na rastline. Tudi otroku škoduje, zastruplja ga polagoma. Tak otrok ostane slaboten, ne raste in tudi učiti se ne more. Večkrat pa postane iz njega hudodelec, ki je v nesrečo sebi in drugim.

9. Tobak.

Gotovo ste že premišljevali, zakaj so nekateri dečki tako bledih, upadlih lic. Le pojdite enkrat za njimi, pa boste videli, kaj delajo. Skrijejo se za skladovnice drv, ali pa jo popihajo malo dalje od doma — tedaj pa žveplenke iz žepa in svaljčico v usta! Sami sebi se zdijo večji in mogočnejši, ker kade.

Da jim prihaja slabo, tega ne bodo povedali, a vidi se jim na obrazu. Tobak je tudi strup za mladino. Razen tega jo navadi zapravljati denar — in če tega ne more dobiti, jo zapelje, da celo krade.

10. Nezrelo sadje.

Lepo je hoditi po sadnem vrtu, ko je drevje obloženo s sadjem. Hudo pa se stori človeku, ko vidi nekatera drevesa ob ograji vsa okleščena in ^voplenjena.

Bilo je nekega popoldne, kar se priplazijo štirji paglavci k ograji. Čeprav zelene, so jim vseeno šle češplje v slast. A njih veselje ni trajalo dolgo. Danes jih ni na vasi, da bi skakali z drugimi tovariši.

Kot sence se vlačijo trije po hiši, eden pa leži. Hudo ga kolje po trebuhu, bled je kot stena, a si ne upa povedati resnice. Mati pa je žalostna. Dobro ve, da so bili otroci neposlušni, in vendar jim je že tolikrat rekla: „Ne jejte nezrelega sadja!“ Zaslužili bi, da jih kaznuje. Prizanese pa jim, ker so kaznovani že dovolj.

11. Pregretje in prepih.

Včeraj smo se igrali z žogo, vsi smo bili razgreti. Kar se spomni nekdo na studenec, ki teče v bližini. Hitro prinese kozarec vode. Tedaj pa stopi k njemu star gospod in reče: „Ne pijte vode, škodovala bi vam!“ Nato nam pove, da je sam videl vojaka, ki se je zgrudil mrtev na tla, ko je razgret izpil kozarec mrzle vode. Verjeli smo gospodu in izlili vodo, da bi nas ne premagala izkušnja. Kadar si razgret, počakaj nekoliko, da se ohladiš, potem šele pij.

Pri Gorniku imajo poleti vedno vsa vrata in okna križem odprta. Prav prijetno je zares, ker je hladno. Toda zadnjič je bila gospodinja skoro na smrt zbolela. Prišla je vsa vroča z vrta in stala nekaj minut v prepihu. Dovolj je bilo. Dobila je pljučnico in komaj so jo rešili.

12. Varuj zobe!

Gotovo ni nikogar med vami, da bi ga ne bil bolel že zob. Oh, to je grozna bolečina, kaj ne? Toda, kdo pa je kriv, da je postal zob tako črn in votel? Še pred kratkim je bil bel in cel. Le spomni se, kako si trl lešnike, pa ne s kladivom, ampak kar z zobmi si jih drobil. Pa tudi takoj po gorkem kosilu si tekkel k vodnjaku in se napil mrzle vode. Zadnjič pa si hrustal bonbončke, da je kar pokalo. In tvoji — prej zdravi in lepi zobje so dobili majhne, majhne razpočice. Takrat jih še nisi opazil. Postajale pa so večje in nekega dne si začutil luknjo v zobu. In tako imaš zdaj piškave zobe, ki jim pomagajo le klešče.


13. Utruj si telo!

Poštarev Janko je bil vedno obut in gorko oblečen. Če je pričelo rositi, je takoj tekkel v vežo, da ga ne doleti niti ena kapljica. Ko je pa pritisnil mraz in je začelo snežiti, tedaj

se je zavijal še bolj. Kar se je pojavila huda bolezen. Kruta smrt je hodila od praga do praga. Janko je bil posebno slab. Njegovo telo je bilo preveč omehkuženo, da bi se moglo upirati bolezni. Umrl je.

Drugi otroci pa so okrevali. Njih telesa so bila krepka, ker so bili vedno na zraku in solncu.

Krepimo si telo z delom, s telovadbo in z izleti. Bivajmo mnogo pod milim nebom, dihajmo globoko sveži zrak, in ne bo se nam treba bati bolezni, če nas tudi napade.



Letni časi.

Ko zebe te v zimi, zapiraj duri,
če imaš kuriva, peč zakuri,
a za panjače skrbi po leti,
da bode moči v zimi se greti.

J. Cimperman.

1. Jesenska pesem.

*Ne vidite, kako
topola žalostno drhti ;
ne slišite, kako
na veji ptičica cvrči? —*

*Kako topola naj
brez listov zdaj šumi,
kako naj ptičica
na goli veji žvrgoli ?*

*Topola, ah, ne ve,
če še kedaj ozeleni,
in ptičica ne ve,
če širno morje preleti.*

Karel Širok.

2. Dobrotna gospa.

Večkrat je že šla mimo vas dobrotna in ljubezniva gospa
— jesen. Polne košare sadja nosi in polne brente sladkega

grozdja. Vinske gorice ožive, saj je tukaj trgateg, za vinarstva najveselejši čas.

Polni nam z radodarno roko žitne hrane ter nas preskrbuje z vsemi potrebščinami za življenje. Kako bi ne bili veseli! Vse hiti ž njo na polje, na travnik in v gozd. Ptice zbira v krdela, ki obletavajo svoja priljubljena domovja in, poslavljajoč se, pojo zadnje pesmi v pozdrav vsem znancem.

Listnati gozdovi zarumene v zlatem sijaju. Pa potegne hladen jesenski veter, nastane deževje in list za listom odpada. Ptice selivke so ga zapustile in odletele na topli jug. Nekatere živali pa se pripravljajo na dolgo zimsko spanje. Le tu pa tam prhutne samotna šoja skozi golo vejevje, ki se maje v jesenskem vetru. Nekaj prazničnega se razgrinja nad jesenskim gozdom, podobno tišini veličastnega svetišča.

Le včasih se vzbudi v gozdu novo življenje. Lovski rog odmeva med drevjem in smrtonosne puške pokajo, da vztrepetavajo zajčkom strahopetna srca.

Tudi polja in travniki so goli. Tu pa tam pasejo pastirci še čredo živine. Zakurijo si ogenj in vesela pesem doni črez samotno jesensko naravo.

Po Andreju Rapetu.

3. Tri ptičke.

Na topóli sredi polja

tri so ptičke ščebetale.

Prva ptička je dejala:

„Jutri, sestri, odletimo!“

Druga ptička je dejala:

„Preko morja odletimo!“

Tretja ptička začebljala:

„Tu spomladi se dobimo!“



*Drugi dan ob zori z veje
tri so ptičke odletele.*

*Prvo lovec je ustrélil,
druga v past se je ujela,
tretja v morju utonila...*

Karel Sirok.

4. Sadje.

Vanda in Nada sta bili begunki. To je bilo še v prvih časih vojne. Bežati sta morali z ljubljeno mamico daleč, daleč, dokler nista slednjič našli zavetja v tuji hiši.

Potrkljajev Matevž se je izselil v Ameriko, zapustivši malo domačijo v oskrbo tujim ljudem. Kakor nalašč je prišla prav našim begunkam. Na solnčnem gričku stoji hišica, in poleg nje majhen hlev, vse skupaj obdano z raznim sadnim drevjem. Tega sta se veselili zlasti ubogi begunki. Pa ne mislite, da sta bili morda željni kislega jabolčnika. Kaj še! Mislili sta na dobra jabolka in okusne krlje, ki sta jih uživali doma.

Pomlad je prišla v deželo in razstlala po travnikih pisanega cvetja. Vanda in Nada sta obiskovali šolo v bližnjem trgu. Dan za dnem sta prinašali v šolo vsaka svoje jabolko ali pa okusnih, mehkih krljev. Druge součenke že zdavnaj niso imele tega.

Nekoč pa vpraša součenka Vida brhko Vando: „Čuj, Vanda, kako je to, da imaš ti še vedno sadje, mi pa ga že mesece nismo niti videle, še manj pa okusile?“

Vanda pripoveduje: „Preskrbele smo si ga že jeseni, kakor nas je učila naša dobra majka še doma. Lepa jabolka in lepe hruške sva obrali z Nado na domačem drevju in pazili pri tem, da nisva ranili nobenega sadu. Stric nama je naredil obiralnik za sadje in delo je šlo hitreje od rok. Nato sva

zložili jabolka na polico v kleti. Vsak teden sva pregledali sadje, in če sva opazili, da kaj gnije, sva to brž odstranili. Če bi bili pustili gnilo sadje med zdravim, bi bila začela gniti tudi zdrava jabolka. Klet je bila sicer mrzla, vendar ne toliko, da bi v njej zmrzovalo. Sadje ne sme zmrzniti, sicer hitro zgnije.

Manj lepo sadje in tudi črvivo sva pa olupili in zrezali na krljce. Te sva polagali na leso, ali kakor vi pravite, na mrežo. Lese je položila mati v pečico pri ognjišču, ali pa v krušno peč, kadar je bil že kruh pečen, in sadje se je posušilo v par dneh. Tako smo napravile z majhnim trudom kmalu precej krljev. Vsak dan po šoli sva pobirali z Nado odpadlo sadje in ga lupili za sušenje. Olupke in zelo drobne sadove je pa majka razrezala v veliko steklenico in nalila nanje tople vode. Postavila jo je v kuhinjo na toplo in kmalu smo imele iz tega dober kis ali jesih. Jabolčne peške sva pa zbirali v škatlico in pozimi sva jih potresali ščinkavcem in kalinom, ki sva jih privabili na okno.“ —

Tako je pripovedovala begunka svoji součenci. Medtem se je nabralo okrog njiju še več drugih deklic. Vse so sklenile, da bodo tudi one tako ravnale.

Po Božu Račiću.

5. Pastirčevanje po planinah.

V planinskih krajih se uspešno pečajo z rejo goved. Pozimi imajo živino v hlevih, poleti pa jo pasejo po planinah. Veliko veselje vlada povsod, kadar se seli živina na planine ali kadar se vrača zopet domov.

V pozni pomladi jo spravijo iz zaduhlih hlevov ter ženo na zelene gorske pašnike.

Največji in najlepši kravi, ki je vodnica vsej čredi, obesijo okoli vratù zvonec na lepem traku, med rogova pa ji privežejo šop cvetic. Tudi druge krave dobe zvonce, nekatere večje,

nekatero manjše, vendar take, da se njih glasovi ujemajo. Prvi pred čredo hodi pastir, za njim krava vodnica, in potem druga živina; sredi med njo stopa bik, ki mu privežejo med rogova s pisanimi vrvicami in cvetjem okrašen molzni stolček. Za čredo hodi hlapec, ki nosi molzno posodo. Vso drugo pripravo, ki je potrebna na planinah, naložijo na konja in pošljejo tja.

Živina je na planinah prav rada. Tu diha čisti zrak, tu ima dobro pašo. V višavah tudi ni take vročine kakor po dolinah; silne muhe in obadi je ne nadlegujejo toliko. Zato je živina na planinah čvrsta, zdrava in vesela.

Planinski pastir ima svojo kočo, v kateri ves čas pridno dela ter napravlja sir, skuto in maslo. Krave se pasejo, koder se jim ljubi. Ko pride čas molžnje, zjutraj in zvečer, jim zatrobi pastir v svoj veliki rog in takoj se zbero na molzišče.

Tako prežive pastirji s svojo čredo vse poletje na planinah, po katerih se razlega prijetno pastirsko petje. Ko pa nastopi pozna jesen, se vračajo z jasnih višav v meglene doline.

Po „Vrteu.“

6. Ajda.

(Belokranjska).

Majdiša: *„Ajda zori, čebele brenčé
na pašico sladko dehtečo —
nabrale mi bodo za Božič potic,
za svetega Štefana svečo.“*

Kazin: *„Ej, čakaj, Majdiša, ne boš, ne boš,
moja ajda je meni narasla!
Ta bila bi lepa, da čreda tvoja
po moji se njivi bi pasla!“*

*Majdiša ubog je, bogat je Kazin,
srce pa ima nevoščljivo —
pa vole vpreže pred val, pa hajd!
kam žene? Naravnost na njivo.*

*Ej, čakaj, Kazin, ti zavidni bedak,
čebele si hotel potreti:
lahkó je čebelam — zletijo drugam,
a tebi ne bode kaj žeti!*

Oton Župančič.

7. Zima.

*Prikašljala je starka zima,
naguban, suh imá obraz;
ko z brado kljukasto pokima,
sneg z neba prileti in mraz.*

*Po vrtu se sinica klati,
premalo hrane da ji gozd;
zda j imaš, zajec ti uhati,
svoj štiridesetdanski post.*

*Mož starček se pri peči greje
in kima truden, da zaspi;
da bo dovolj za platno preje,
kolovrat urno suče hči.*

*Po gladkem ledu se otroci
drvě, ne vejo, kaj je mraz;
nagajajo si s kepo v roci —
kako vesel je zimski čas! λ*

8. Kolovrat.

Bodi mi pozdravljen, stari znanec moj, pošteni kolovrat ! Ko te gledam, vzbujajo se mi spomini mojih otroških let, tako ljubi, tako živi spomini !

Izmed naših poljskih pridelkov mi je lan v posebno prijetnem spominu. Kako lepo je videti laneno njivo v cvetju ! Zlasti ko potegne vetrič po njej, da se delajo valovi, je človeku, kakor da bi videl sinje jezero ali morje pred seboj. Potem pa, ko se lan tare. Nekako prijetno se čuje, posebno zvečer, glas trlic iz daljave. Ko se približaš teriški jami, lepo je gledati urne terice ; videti je deklicam, da jim je to delo posebno povšeči. Dobre volje so, pojó, kakor znajo peti le slovenska dekleta ; pa pošalijo se tudi rade med seboj.

Nazadnje se pa prede ; največ v dolgih zimskih večerih. Zunaj sneg in mraz, pa sever zatuli zdaj pa zdaj kakor lačen volk ob oglih. V izbi pa je lepo gorko ; tako prijetno se sedi na klopi ob gorki peči ter posluša prijetno brnenje kolovratov. Tako sem sedel jaz v svojih otroških letih, kolovrate pa so sukale mati in sestre, in včasih tudi kako vaško dekle. Ne sam ; poleg mene je stal poštenjak, ki ga nisem več videl potem in ga pač tudi ne bom — črni čelešnjak ali čelesnik, kakor mu pravijo drugod. Ta nam je nadomestoval današnje svetilke.

Moj Bog, kaj vse človek doživi, če živi dolgo časa ! Nekdaj mi je svetila goreča treska, zdaj pa mi sveti električna luč. In vmes med njima : „leščerba“, sveča, lojeva in voščena, svetilnica z lanenim oljem, potlej s petrolejem, in plin. Samo solnce nam je ostalo isto ter sveti še, kakor pred stoletji gospodu in kmetu. Jaz si ne morem prav misliti kolovrata brez čelešnjaka z gorečo tresko. Jaz sem mu pa stregel ; otrinjal sem skrbno tresko ali luč, kakor smo dejali pri nas ; in ko je dogorela, vtaknil in prižgal sem drugo. Ta služba se mi je zdela kaj imenitna. Moško sem sedel na klopi ter zdaj pa zdaj malo pozvonil z nogami, ker mi seveda niso segale do tal.

Zdaj se bom pa malo pohvalil ; upam, da se mi ne bo zamerilo, češ : lastna hvala, cena mala. Za kobilice na naših kolovratih, ne tiste, ki skačejo po travi, sem skrbel jaz. Tiste navadne kljuke ali kavke mi niso bile po volji ; izmislil sem si drugo. S svojim čednim nožičem, ki mi ga je bil prinesel oče s sejma, ne s kakim nerodnim pipcem, kakršne imajo navadno dečki na kmetih, sem iz trdega lesa za kobilice izrezljal različne sekirice. Kaj takega ni bilo videti poprej in menda tudi ne pozneje. Menda se mi je potem še mnogokaj in sicer težjega posrečilo v življenju ; ali tistih kobilic v podobi sekiric se še zdaj spominjam z nekim posebnim veseljem.

J. Stritar.

9. Zimski večer.

*Odpri, dedek, modra usta,
odpri jih, nam kaj povej,
spet je zunaj zima pusta,
pada sneg naprej, naprej...*

*V peči za teboj brenčijo
panjevci kot čmrljev roj,
v tvoji glavi pa bliščijo
pravlјice kot solnčni soj —*

*Ah, povej, kak v skalnem gradi
čarovnik je star živel,
kak kraljčini je mladi
nje kraljestvo palček vzel —*

*Ah, povej, kak po kovača
nekdaj starka smrt prišla,
mlinarju bila igrača
kamen vreči do neba,*

*in zakaj vse v daljnem mesti
v črnem žalovalo je,
kak poginil zmaj zločesti,
ki htel knežno zalo je.*

*Tiho, tiho... dedek modri
modra usta je odprl,
vanjga vnuček zlatokodri
očki iskri je uprl —*

*In govoril je, govoril
dedek v gluho, pozno noč,
kak kovač je smrt pokoril,
ki je prišla ponj nekoč —*

*Kak ob oknu je slonela
knežna vsa objokana,
kak ji sova vsak dan sela
je na vrata obokana...*

*Tihi vsi so, vsi brezglasi,
v vrata zdaj, zdaj v okno zro...
Zunaj pada sneg počasi,
tuli burja v noč temno...*

Jos. Murn.

10. Dve pismi.

Vladimir je deček, ki ljubi zimo in njeno veselje nad vse. Kadar se prismeje v deželo cvetoča pomlad, ni Vladimiru nič kaj po volji, ker se mora posloviti od zime, od snega in pozimskega razveseljevanja v prirodi. Pomlad in poletje nimata zanj nič izredno veselega. Pride bogata jesen s sadjem in grozdem, a vzlic temu hodi Vladimir vedno gledat toplomer,

ali ne kaže mraza, ki napoveduje prihod snega. Kadar pa zagleda v daljavi s prvim snegom pokrite gore, zdihuje in toži: „Ah, ko bi sneg vendar že prišel tudi k nam!“

Kadar med poznojesenskim dežjem zapleše prva snežinka, tedaj Vladimir veselo zbeži pod streho in pregleduje sani, jih popravlja in prireja za vožnjo. Toda prva snežinka se raztopi v dežju — in snega ni! Vladimir je pa žalosten.

Nekega dne pretekle jeseni je šel Vladimirov oče na vrt. Na vrtni lopi je viselo to-le prilepljeno pismo:

Na Humu, dne...

Ljubi sneg!

Prosim Te, pridi, pridi! Rad bi Te že videl. Že eno leto Te nisem videl. Pridi, visok do kolena, da se bom zopet lahko vozil s sanmi! Naj že izgine ta voda, zamrzne to blato, potem pa pridi, ljubi sneg, visok do kolena! Pridi!

Lepo Te pozdravlja

Tvoj

Vladimir.

Oče se je smejal, ko je bral Vladimirovo pismo, Vladimir pa je bil žalosten, ker ni bilo snega vkljub njegovi lepi prošnji.

„Le potrpi!“ ga je tolažil oče, „saj sneg že pride! A svojega pisma nisi prav naslovil. Sneg namreč ne more poslati samega sebe. Sneg pride samo tedaj, kadar mu ukaže Bog!“

Vladimirček se je oddahnil, kakor bi se nečesa važnega domislil...

Drugi dan gre oče zopet na vrt. Na vrtni lopi je viselo zopet pismo. Oče je radoveden postal in bral te vrstice:

Na Humu, dne...

Ljubi Bog!

Prosim Te, ukaži snegu, naj vendar že pride! Že eno leto ga nisem videl. Pošlji sneg, visok do kolena, da se bom zopet

lahko vozil s sanmi ! Naj že izgine ta voda, zamrzne to blato, potem pa, ljubi Bog, pošlji sneg, visok do kolena ! Pošlji ga ! Nujno ga potrebujem !

Lepo Te pozdravlja

Tvoj

Vladimir.

Drugo jutro se je Vladimir zgodaj zbudil in je stopil do okna. Zunaj je bilo vse belo.

Kdo opiše njegovo veselje ! Vsi so morali iz gorkih postelj : starši in bratje in sestre. Vsi so morali iti gledat prvi sneg in vsem je Vladimir obljudil, da jih vzame k sebi na sani. Toda za toliko množico ljudi so se mu zdele njegove sani vendarle premajhne in prešibke.

In kaj je storil Vladimir ?

Stopil je k mizarju in mu naročil kar na svojo roko, naj mu nemudoma napravi nove sani, ki naj bodo večje od sedanjih in tudi močnejše od teh. In ko so bile sani gotove, je Vladimir lepo prosil očeta, naj jih plača iz svojega. Če se mu zdi plačilo preveliko, naj vzame denar iz njegovega nabiralnika, saj jih končno rad plača Vladimir sam, samo da jih ima !

No, z očetom sta se najbrž domenila in pobotala, ker mu je sin kar sam od sebe slovesno obljudil, da očetovo dobroto poplača s svojo pridnostjo. Očetu pa je bilo že dovolj, ko je gledal izza gorke peči, koliko radost uživajo otroci — in med njimi njegov Vladimir — zunaj na zasneženem klancu. Spominjal se je časov, ko je bil sam tako srečen.

Eng. Gangl.

11. Božič odpisuje Nadihojci.

Nadihójca, listek tvoj

sam priletel v dvor je moj !

Črke niso prelepé,

krivousto se drže.

Stežka sem iz njih razbral,
 kakšen dar bi tebi dal.
 V roci imam zdaj peró,
 odgovarjam ž njim takó:
 Kaj se nisi bolj učil?
 Vsega z vrhom bi dobil:
 Konja z meda, nožek zlat,
 krivo sabljo, péčen grad.
 Ker premalo si mi znal,
 zatorej sem ti poslal
 pisan ništrc, ki je tak,
 da ga nima zlepa vsak:
 V sredi vótel se mi zdi
 in ob kraju ga nič ni.
 Bodi priden, uči se,
 po péčeh ne smuči se,
 da ti kaj za pirhe dam,
 ki jih dve sto voz imam.
 Dve sto voz in pēdeset,
 kadar vúzem pride spet,
 svetli vúzem, velik dan,
 ki praznuješ ga, kristjan.

Fr. Levstik.

12. Pri Makovih.

Huda zima je bila. Ljudje so kar tekali po cesti in sneg je škripal pod nogami. Samo kdor je moral vunkaj, ta je ostavil zakurjeno sobo.

Makovi materi je zmanjkalo soli in Ivanek je moral iti ponjo. V prodajalnico grede, je videl deček, kako so zmrzovale ob cesti in ob hišah uboge ptičice. Zasmilile so se mu sirotke, ki so vzdrgetavale po snegu, ščeperile rahlo perje in silile z glavicami med perutnice, da bi se kolikor toliko oču-

vale pred mrazom. Ivanek ni utegnil, da bi se pomudil med njimi. Zeblo ga je, kakor bi ga kdo ščipal za nos in ušesa. Zato jo je brž odkuril domov k materi v kuhinjo, a uboge ptičice so se mu tako silno smilile!

Zvečer pa, ko so bili že pojedli žgance in kislo zelje, in se je dedek že spravil k peči na klop, je prisedel k njemu Janezek in mu začel pripovedovati: „Oh, dragi dedek, ko bi videli, kar sem videl jaz!“

„Pa kaj takega si videl?“ ga vpraša dedek.

„Ko sem šel po soli,“ odgovori Ivanek, „sem videl, kako zmrzujejo po cesti in ob hišah uboge ptičice! Vse polno jih je bilo ob hišah in po cesti in zeblo jih je. Oh, ko bi jih mogel vzeti k nam! Dal bi jim vsaj malo žgancev in kislega zelja!“

Ali dedek ni poslušal Ivanka. Nekam se je bil potopil v misli. Pa ni trajalo dolgo, ko spregovori: „Glej, Ivanek! Prav za prav smo mi prav grdi ljudje! Vsega imamo — hvala Bogu — zadosti, a na tiste, ki nimajo prav ničesar, ne mislimo!“

„Ali mislite sedajle na ptičice?“ vpraša vnuk.

„Kajpak! Na ptičice mislim, na tiste ubožice, ki zmrzujejo in trpe lakoto po cesti in ob hišah,“ odgovori ded.

„Jej,“ se začudi Ivanek, „vi pa tudi na vse mislite!“

„A jezi me, da sem začel šele nocoj misliti na ptičice,“ tarna starček. „E, kako je to grda resnica: kadar ima človek sam zadosti, ni mu mar onega, ki se posti!“

✕ In po kratkem molku nadaljuje starček:

✕ „Ali jutri mora biti to takoj drugače! Pod sobnim oknom napravimo deščico in nanjo natresemo zrnja in krušnih drobtin, da bodo hodili k nam ptički, ubožni, zmrzli in lačni, na zajtrk, obed in večerjo! In navežemo jim na vrstico po kak razklan oreh in strok za poboljšek! A to mora biti precej jutri!“

„Zakaj pa ne že sedajle, ko imava čas?“ vpraša Ivanek.

In ded udari z roko ob koleno in vzklikne veselo: „Lej, saj je res! Pa napraviva takoj deščico in vse, kar je potreba!“

In zapela je žaga, in oglasilo se je kladivo in prav kmalu so bili gotovi deščica in dva podstavka, ki jo bosta držala pod oknom.

„Pribijeva pa deščico jutri, zakaj nocoj je že temno. A jutri navsezgodaj pripravimo in pognemo lačnim ptičicam mizico pod našim oknom!“

Ivanek je komaj čakal jutra. Zbudil se je že, ko se je začelo malo, prav malo svitati. Dvignil se je tja k dedovi postelji. In dedek je bil tudi že zbujen. „Dedek,“ zakliče Ivanek, „ali bi ne vstala, da pripraviva lačnim ptičicam zajtrk?“

„Seveda,“ odvrne dedek, „takoj morava vstati, zakaj ptičice so že lačne!“

In takoj sta vstala. Pa ni preteklo še dobre pol ure in deščica je bila pritrjena pod oknom in posipana s krušnimi drobtinami in zrnjem. Na vrvcu pa sta visela polovica razklanega oreha in strok. Vse je bilo napravljeno — tako, kakor sta se zmenila prejšnjega večera ded in vnuk.

Odslej pa vam je bilo vse drugače pod Makovim oknom! Vedno je bilo tamkaj vse polno lačnih ptičic — siničič, ki so si hodile tolažit glad in se varovat pred mrzlim snegom. Ta je visela na orehu in kljuvala v sladko jedro, ona se je oprijela stroka, druge so zobale na deščici, a tiste, ki so se bile že nasitile, so se stiskale na veji pod deščico, da jim ni mogel sneg do živega. Druge so pa zopet dohajale, da jih je bilo čimdalje več.

Makov dedek in vnuk nista bila še nikoli tako vesela in zadovoljna kakor odslej, ko sta videla, kako jako sta ustregla ubogim pernatim pevcem. Samo to je jezilo deda: „I, da se nisem prej spomnil teh lačnih kljunčkov!“ — No, pa saj je bolje pozno, kot nikoli!

A še nekaj je bilo dobrega pri vsem tem. Ko so videli ljudje v sosesčini, kako skrbita Makov dedek in Ivanek za lačne sirotke, so tudi sami začeli napravljati pod okni enake deščice ter jih posipavati s stvarmi, ki so za prazne želodčke. In vkljub temu, da je bilo mnogo snega in preveč mraza, se je godilo ptičicam pozimi dokaj dobro — no, če že ne dobro, pa vsaj tako, da niso čutile večnega gladu in hude, neusmiljene zime.

Po Eng. Ganglu.

13. Sveti Trije kralji.

*Trije kralji, sveti kralji:
Gašper s konjem v zlati halji,
Miha s slonom v halji beli,
Boltežar pa na kameli
v Betlehem so jezdili
in pred hlev prijezdili.*

*Prvi se je ves zamaknil,
drugi k jaslím se pomaknil,
tretji pa je zadaj čakal,
da bi Jezus ne zaplakal,
ko bi videl tretjega,
Boltežarja črnega.*

*Sveti Jožef mu vleva:
„Kralj, le stopi v sredo hleva;
saj ne bo se zasolzilo
Dete naše, Dete mílo:
Ne boji se črnih lic,
črnih se boji dušic!“*

Silvin Sardenko.

14. Rožica.

*Rožica pod zemljo spava,
pa ji ličeca blede,
ah, ta zima, dolga zima,
kdaj li bo je konec že?*

*V domek solnčni žarek pride
in poljubi rožico,
pa tako je nepopisno
strah bilo ubožico.*

*„Nič ne boj se, ljuba moja,
jaz sem te prišel iskat,
solnce me je sem poslalo —
zunaj hodi že pomlad.“*

*In zardela v lica snežna
in ga zahvalila je —
— pa čez noč v obleki praznji
v lepi svet priklila je.*

Milan Pugač.

15. Pomlad.

*Mladó je nebó se razpelo
in jasno ko ribje okó;
ščink, ščinkavec ščinka veselo,
ko grm zelení in drevó.*

*Trobentice, zvončke, zlatice
bučela obira brenčé;
igrajo se v solncu mušice,
metulj spreletava se že.*

*Pastirček pri čredi prepeva
in uka, pomladi vesel ;
pred hišo se starček ogreva,
kožušček je solncu odpel.*

*Kakó je lepó zdaj na sveti,
čast pojmo in hvalo Bogu,
ki dal nam je spet doživeti
to rajsko lepoto — juhu !*

J. Stritar.

16. Vrt gospoda Mirodolskega.

Ena izmed glavnih posebnosti gospoda Mirodolskega je bilo srčno veselje do narave, do vsega, kar raste in se giblje, veselo svojega življenja. A rad, nad vse rad je imel ptičice.

Vrt pred hišo gospoda Mirodolskega je bil zagrajen z živo sečjo, visoko, da je ni mogla preskočiti nobena živali, gosto, da se skozi ni bilo moči splaziti ne lisici ne kuni ne drugi tatinski zverini.

Na eni strani vrta so bile gredice z navadno zelenjavo, kakršne je treba pri hiši. Te gredice so bile obrobene z vrsto preprostih cvetic, kakršnih je videti na vsakem kmetiškem vrtu. Cvele so in dišale, dokler se jim je zdelo. Ni jim krajšala kratkega, nedolžnega življenja pohlepna človeška roka.

Pred hišo in na drugi strani hiše je bilo samo sadno drevje. Tako lepega, tako plemenitega sadja ni bilo morebiti v vsej deželi, kakor je bilo na vrtu gospoda Mirodolskega.

Res se je mnogo trudil z drevjem sam gospodar: snažil je in trebil in rezal; a vendar ne vemo, kako bi bilo, ako bi ne bil imel neutrudnih, brezplačnih pomagačev. Vrt gospoda Mirodolskega je bil pravo zbirališče, prava obljubljena dežela, mnogovrstnih ptičev. Tu ni bilo skoraj drevesa brez ptičjega

gnezda spomladi; in po seči je bilo celo vse živo. Dobro so vedele nedolžne živalce, da se jim tu ni bati pasti in nastav, zalezovanja in preganjanja. Nad njimi je čulo skrbno gospodarjevo oko.

Res so mu nadležni vrabci, na pol berači, na pol tatje, pobrali jeseni mnogokako vinsko jagodo. A gospod Mirodolski je vse voljno trpel, četudi ne moremo reči, da je bil tem vednim gladežem in kradežem poseben prijatelj. Še splašil jih je, pravijo, včasi a vendar tako, da je vselej kmalu nazaj priletela lačna drhal.

Naravno je torej, da je bilo na gospoda Mirodolskega vrtu vse polno življenja, gibanja in petja. Prvi se je spomladi na njegovem vrtu oglašal ščinkavec, ko je bilo še drugod vse tiho in mrtvo. Kosovo petje se je razlegalo poleti z njegovega vrta daleč okrog po vsej dolini.

Po J. Stritarju.

17. Lastovkam.

*Lastovke, oj Bog vas sprimi,
ko po dolgi, ostri zimi
priletele ste nazaj
v mirni naš planinski raj!
Ve pomladi ste znanilke,
dobre sreče ste nosilke,
kjer svoj dom postavite,
blagor tja pripravite.
Gostoljuben strop je moj:
Gnezda svoja nanj pripravite,
tu valite, tu gojite
srečonosni zarod svoj.
Skrbno jaz vam branil bom
nežni rod in mali dom.*

*Tu nikdo se vas ne takne
in mladičev vam nikdo
s kruto roko ne izmakne, —
čuval jaz jih bom zvesto.*

Simon Gregorčič.

18. Velika noč.

S prijateljem Peterčkom sva se vedno posebno veselila Velike noči.

Pogovarjala sva se o njej že dolgo časa poprej. Presanjačila in prekramljala sva dolge popoldneve o božjem grobu, o onih pisano oblečenih vojaki, ki stoje nepremično in resno ob njem in stražijo Gospoda v grobu ter gledajo tako hudo in mrko. Videla sva v duhu krasne lučice, ki bleste v vseh barvah, angele, ki klečijo ob straneh groba in bridko jokajo za Bogom, ki leži mrtev v grobu in ki vstane od mrtvih na veliko soboto zvečer.

Govorila sva dolgo poprej o tem in se veselila. In ko je prišlo, kakšna radost! Nestrpno sva štela dneve do velikega petka, ko pojdemo popoldne v cerkev. In ko sva šla — brat Tonček je šel navadno z nama ali Micika, sestra Peterčkova — kako sva se čudila krasoti božjega groba in se nisva mogla nagledati in načuditi!

Res, mala nebesa! Kamor se ozreš, vsepovsodi same luči, bele, rdeče, zelene, modre, rumene. Zdi se, kakor bi se bližale mnoge čudežne oči iz božjega groba. In vojaki, ki stoje ob strani resni in brezčutni in gledajo tako hudo in ježno! In angelja, ki jokata ob grobu! In v grobu Gospod Bog! In monštranca, stoječa visoko na oltarju, zavita v tančico in dve dolgi vrsti sveč ob njej — čudovito!

Ljudje prihajajo poltiho; stopajo počasi po prstih; poklekajo ponižno daleč od groba, drsajo na kolenih do križa,

položenega pred grob, poljubljajo spoštljivo in pobožno petran Odrešenikovih — ah, vse je še mnogo lepše, kot sva si slikala poprej v mislih in v pogovorih!

Ločila sva se od groba težko in nerada, a na vse zadnje sva se morala. Na poti domov pa sva sanjarila in govorila venomer o krasoti, ki sva jo ravnokar gledala...

Ksaver Meško.

19. Vstajenje.

*Kot bi peli
angelci
vstajenja dan,
trobijo trobentice
čez mlado plan.*

*Zvončki jih
poprašajo:
„A kdo je vstal?“
„Ej, nevedni zvončki vi,
nebeški Kralj!“*

*Viri vstajajo
iz ledenih skal,
cveti vstajajo
iz spočilih tal,
ptice vstajajo
izza tujih dalj,
vsi mi kličejo:
„Tudi ti boš vstal,
ko boš v grobu mir,
zimski mir prespal.“*

Al. Merhar.

20. Zgodnja čebelica.

Prvi žarki vzhajajočega solnca so obsvetili čebelnjak. Vzbudili so čebelice. V rojih so se začele usipati iz panjev.

„Le veselo zašumite in pohitite na delo, na sladko pojedino!“ jih je pobodril matičica — kraljica, preštrevajoča pridne vrste svojih podložnic. Tedaj je opazila gospodarica, da ena čebelica ni navzoča.

„O, kje pa je ta ostala? Če je zaspala, bo kaznovana tako gotovo, kot sem vaša kraljica,“ je rekla mati za odhajajočimi.

Veselo šumeč so odletele delavke na delo. Kmalu so srečale izgubljeno tovarišico. Bila je že težko obložena in kaj lepa v rdečih hlačicah.

„Kje si bila in kje dobila toliko blaga?“ so jo začudeno popraševale prijateljice.

„Veste, kje sem bila črez noč? Tema me je prehitela, ko sem srkala sladko tekočino iz cvetne čaše. Mislila sem si: Pa prenočim v cvetni čaši in začnem takoj zopet delati, ko se prebudim. Moje tovarišice se bodo šele odpravljale na delo, jaz bom pa že obložena s sladkim bremenom. Le na delo, prijateljice; jaz pa pohitim domov, da se predstavim kraljici.“

Po Rückertu — ar.

21. Prvo jabolko.

Dete.

*O, glejte, kako se lepo žari!
Zdaj bo se vendar utrgati smelo.
Kadar bo rdeče kakor kri,
dejali ste, mama, tedaj bo zrelo.*

Mati.

*Res, jabolko to žari se lepó,
a lepše žari se še lice tvoje;
o, da bi se vedno žarilo takó,
presrčno dete, veselje moje!*

Dete.

*Pustite, naj si utrgam ga sam,
kakó sem velik, mama, le glejte!
Lahkó ga dosežem, — že ga imam;
jaz pol ga pojém, vi pol ga imejte.*

Mati.

*Lepó, moj sinek, lepó je to,
da z materjo svojo ga češ deliti;
Bog daj ti, da bi v življenju takó
dosegel vse, kar srce želi ti.*

Jos. Stritar.

22. Prepelica in mlade prepeličice.

Kosci so kosili travo. Pod gričkom na travniku je bilo prepeličino gnezdo. Prepelica je zletela iskat hrane svojim mladičem. Ko se vrne, vidi travnik pokošen.

„Nevarnost je prišla! Zdaj morate prav tiho sedeti v gnezdu. Ljudje nas ne smejo videti. Zvečer vas že prepeljem!“

Tako govori mati prepelica svojim otrokom prepeličicam. — Prepeličice so bile še nespametne. Veselile so se in dejale: „Kako prijetno sije solncece! Travnik je tako čist! Me se ne smemo skrivati in molčati!... Naša mati je že stara, zato se pa boji, ker je stara... Ona naj se ne veseli, a me se hočemo veseliti!“

Tako so govorile mlade prepeličice. Ena zapetpedika, a druga zleze iz gnezdeca. In glej! Naposled zapetpedikajo vse in gredo iz gnezdeca. Ob istem času prineso kmetski otroci kosilo svojim očetom. Očetje kosijo, otroci pa tekajo po travniku.

„Tu nekje pojó prepeličice!“ reče eden izmed dečkov drugemu. In šli so iskat prepeličice. Glas mladih prepeličic je izdal otrokom kraj, kjer so bile ptičice. Hitro so našli gnezdece in polovili vse prepeličice.

Iz ruščine preložil A. Jaklič.

23. Kresnica.

*Kres je, kres...
 Že kresnica
 bliskalica
 gre na ples
 preko polja,
 skozi les...*

*Ali temno
 je nocoj;
 da poti
 ne izgreši,
 vzela lučko
 je s seboj.*

*Kadar s plesa
 se povrne,
 drobno lučico
 utrne;
 jo utrne,
 ugasi,
 v mehki travici
 zaspi.*

Karel Širok.

24. Ljubomil.

Ljubomil je bil sin bogatega trgovca, ki je imel v mestu veliko prodajalnico, v žepu pa obilo denarja. Oče je pošiljal Ljubomila v ljudsko šolo, čeprav bi ga dal doma lahko učiti, kakor to delajo nekateri bogati ljudje. Ljubomilov oče pa je bil mnenja, da je za dečka koristnejše, če se uči z drugimi otroci vred, da se navadi občevanja z njimi in da se ne prevzame že v mladih letih, češ, bogat sem in zato sem več, nego ste vi, ubožnih staršev otroci!

Ob počitnicah je zahajal Ljubomil s svojo materjo na kmete, da se okrepi in očvrsti v vedrem, zdravem zraku, ki veje nad poljem, gozdovi in travniki tamkaj zunaj v prijazni vasi.

Kmetiški otroci so v začetku gledali Ljubomila samo od daleč: izza plotu, izza vogla ga je gledalo ljubko otroško oko, saj se je kmetiški otrok bal stopiti v njegovo bližino, ker je bil videti tako gosposki!

Ta strah je bil neopravičen. Ljubomil je vabil vaške otroke k sebi, jim ponujal svoje igrače, se igral in zabaval z njimi. In v isti meri, kakor je minevala plašljivost, se je dvigala zaupnost — in glej, v malo dneh so si bili prijatelji. Od Ljubomila se niso naučili samo igranja, ampak tudi lepih besed, snage in dostojnega vedenja — vsa vas je bila vesela dobrih otrok.

Ljubomila in njegovo mater je večkrat obiskal oče, a nikoli ni došel praznih rok. Kar pa je prinesel s seboj, ni bilo namenjeno samo Ljubomilu, temveč je moral deček razdeliti tudi med svoje znanke in znanke. Tako je bil za ves mladi vaški svet vesel praznik, kadar je prišel Ljubomilov oče.

A veseli čas počitnic je kmalu minil in bilo se je treba posloviti. Vsi so bili žalostni. Ostal pa je v srcu blag spomin, zbudilo se je upanje na veselo, veselo snidenje.

Eng. Gangl.

25. O nevihti.

*Zanesi nam, zanesi, Bog,
otmi nas rev, otmi nadlog!
Grozi sovražnica srdita,
v oblakov sivih plašč zavita;
beseda njena — grom rohneč,
in nje pogled je — blisk goreč.
Besede grom in blisk očesa
nebesa in zembo pretresa.*

Pod plaščem nosi bič prikrit,
 oj, bič iz zrn ledenih zvit!
 Gorje, če jezna ga zavzdigne,
 če ž njim po polju plodnem švigne!
 Gorje!
 Glej! tam na polju setev mlada,
 živilo naše, naša nada,
 pod težo sklonjeno drevo,
 glej, nežni cvet na mladem vrti,
 ognjeni sok na vinski trti
 pluhó ozira se v nebo,
 in vse se vije, vse trepeče,
 boji vse šibe se grozeče.
 Zanesi nam, zanesi, Bog,
 otmi nas rev, otmi nadlog!
 Oh, saj te kličemo Očeta,
 čuj prošnjo siromaka — kmeta,
 sprejmi naš jok in vzdih in stok,
 ne uniči žuljev pridnih rok!
 Ti migni — blisku žar se upihne,
 le prst zavzdigni — grom potihne,
 le véli — bič se razdrobi
 le želi — led se raztopi,
 in roka, ki je prej grozila,
 bo blagoslov na nas rosila.
 Zanesi nam, zanesi, Bog,
 otmi nas rev, otmi nadlog!

S. Gregorčič.

26. Rženi klas.

Ko je hodil ljubi Bog še po zemlji, je bilo polje mnogo bolj rodovitno, nego je dandanes. Klasje je bilo tako dolgo

kakor bilka, od vrha do tal je rastlo samo zrnje. Toda ljudje niso čislali tega božjega blagoslova. Prevzeli so se.

Nekega dne gre žena s svojim sinom mimo njive, na kateri je rastla rž. Sinček pade v blato in se umaže. Mati izruje na njivi pest najlepših klasov in očisti ž njimi sinu obleko. Gospod Bog je šel ravno mimo in je videl, kaj se je zgodilo. Nevoljen reče: „Odslej naj ne zraste na rženi bilki noben klas več! Ljudje niso vredni božjih darov!“

Ko to ljudje slišijo, padejo pred Gospoda na kolena in ga prosijo, naj pusti vsaj nekaj klasja na bilkah, ako ne zaradi njih samih, pa vsaj zaradi nedolžnih kur, ki bi morale sicer poginiti lakote

Gospod Bog se jih usmili in usliši prošnjo. Od tedaj raste na bilkah klasje le zgoraj.

Narodna basen.

27. V mlinu.

*Klipe, klope,
mlin pod goro
gre v kolope,
da se trese
pod in strop.
Klipe, klope,
klipe, klop.*

*Klope, klipe,
mlinar Lipe
komaj sope;
danes vreče,
včeraj snope.
Pridnim rokam
Bog ni skop.
klipe, klope,
klipe, klop.*

Alojzij Merhar.

28. Pastirji plešejo v kresu.

*Gori, gori, kres,
svetoivanji les,
noga nam poskoči,
da telo se vzboči,
zaziblje dvoje rok:
okrog, okrog, okrog!*

*Nam se pase čada,
da ne uhaja rada,
da bo pridna dima,
da bo pozna zima --
da jih čuva Bog,
okrog, okrog, okrog!*

*Gori, gori, kres,
svetoivanji les,
obraz naj se sveti,
iskra v temo léti —
hitrih, hitrih nog,
okrog, okrog, okrog!*

Iz knjige prirode.

V delavnico sem Tvojo zrl,
ki bitij si rodil brez broja!
Skrivnostno snuje roka tvoja.
S. Gregorčič.

a) Prirodopis.

1. Mačka.

Lepa žival je to. Na njej je vse gladko in okroglo, nič preveliko, nič premajhno. Kako je gibčna in skočna! Skoraj bi mislil, da nima kosti, tako se zna zvijati in iztezati. Tudi šapice ali tačice so mehke, zato tako tiho hodi, da je človek ne sliši. Na nogah ima kremplje, a pokaže jih le, kadar lovi ali se brani, drugače jih pa skrije v posebno vrečico na prstih, da ostanejo vedno ostri. S kremplji tudi pleza in se spenja po drevju ali po raskavem zidu.

Njeno gibčnost vidiš posebno v skoku, ali ko pada. Če jo primeš za noge ter jo spustiš, ne pade na hrbet, vedno se ujame na noge. Ne gre rada v vodo. Če je padla vanjo, ali če jo vržeš tja, pa dobro plava, ker ima med prsti plovno kožo.

Kadar ji je dobro, prede in gode, posebno če jo gladiš; razdražena pa puha in pljuje. Ljudi v hiši dobro pozna, dobrika se jim, smučé in drgne se okoli njih in na vse načine kaže, da jih ima rada.

Nad vsemi drugimi živalimi se odlikuje mačka po svoji čistosti in snažnosti. Neprenehoma se liže, posebno po kosilu. Vsaka dlačica od nosa do konca repa mora biti gladka in čista. Z vohom ne more zaslediti živali, izvrstno pa vidi, še bolje sliši in čuti. Podolgasta zenica se ji v temi razširi, zato tudi v noči dobro vidi. Brki so zelo občutljivi; če se le ene dlake dotakneš, takoj strese glavo.

Miši so ji najljubša jed, zato jo imamo v hiši, da preganja te male, sitne požeruhe. Pa zalezuje tudi piščeta in majhne ptice, na polju se loti jerebic in mladih zajcev. Ne brani se kuhanih jedi, najljubše ji je vendar meso, pa tudi mleko pije kaj rada.

Lepo je gledati mačko, kadar lovi miši. Usede se ob mišjo luknjo tako, da je miš ne ugleda takoj, ko se prikaže iz luknje. Ne gane z nobeno dlako, tudi vedno nemirni rep je zdaj miren. Ako se miš v luknji le gane, jo je že slišala. Tedaj se stisne in upre oko na luknjo. Počasi se prikaže mišja glava iz nje, že se svetijo črne oči — ali mačka še ne skoči. Prezgodaj je še, miš bi utegnila pobegniti. Zdaj se miš pokaže cela iz luknjice. Kakor blisk skoči zdaj mačka — in uboga miška se zvija in cvili v njenih krempljih.

Če mačka ni lačna, se še dolgo igra z zbegano ujetnico, preden jo zadavi; izpusti jo, pa zopet zagrabi. Ako ima mlade, jim jo nese živo, da se igrajo z njo.

S psom živi v sovraštvu. Ne boji se pa vsakega; zgrbi se, oči se ji zasvetijo in že od daleč puha nanj. Ko ima mlade, zakadi se v vsakega psa, ki pride blizu gnezda. Če nanjo laja in jo preganja več psov, tedaj skoči na kako višje mesto, da preganjalci ne morejo za njo. Onđi počene in mirno gleda na svoje neprijatelje, dokler se ne naveličajo lajati. Z domačim psom se pa včasih sprizajni; pusti, da jo prenaša v gobcu in je ž njim iz iste skledе.

Za družbo ne mara, najraje stika sama po hlevih in kletih, po žitnicah in strehah.

Ima po dvakrat, na leto mladiče, ki so slepi in spregledajo še le deveti dan. Prvi čas jih rada skriva, kadar so v nevarnosti jih prenese v gobcu v drugi kraj. Ni je skoraj prijetnejše živalce od mladega mačeta. Komaj je spregledalo, se jo začne igrati. Vse, kar lazi in se giblje, vse zanima mlade mucke. Nikdar niso brez igre, uro za uro lahko gledaš njih smešno vedenje. Stara jih ima neizmerno rada, vedno jih liže in čisti.

Mačka ni torej tako malopridna, kot se misli o njej. Če premislimo njeno korist, jo moramo ceniti. Razen miši in podgan žre mačka tudi hrošče in umori celo kačo, toda ne pojé je.

Mačka izhaja iz imenitnega rodu. Najmočnejše zveri, kakor lev in tiger — so njeni bližnji sorodniki.

Po Fr. Erjavcu.

2. Pes.

To vam je lep pes, ta naš Čuvaj! Srednje velikosti je, trupla zalitega in močnega. Na pol dolga dlaka je nekoliko kodrasta, belo in črno lisasta. Drugi psi imajo dolgo, gladko ali pa resasto dlako. Izpod širokega čela mu modro gleda dvoje bistrih oči in ne predolgi rep je lepo navzgor zasukan.

Čuvaj mu pravimo, ker je res pravi čuvaj hiše. Navadno leži na dvorišču. Zdi se ti, da spi. Toda, naj se kaj gane na cesti, takoj vzdigne glavo, dvigne ušesa pokoncu, da bolje sliši in pazno gleda na cesto. Če ni bilo nič, povesei zopet glavo; če pa se mu ne zdi kaj prav, skoči pokoncu in zalaja, kakor bi zagrmelo. Včasih pa samo zarenči in pokaže ostre zobe. Ponoči je še bolj pazen. Gorje tatu, ki bi se predrznil približati hiši!

Poglej, kakšne zobe ima v precej dolgem gobcu! Kogar bi ugriznil, temu bi se dolgi očnjaki zadržli kakor nož globoko v meso. In si li slišal, kako hrusta kost? Najtršo zmelje s širokimi kočnjaki ali grbači, za katere ima dovolj prostora v precej dolgem gobcu. Dražiti ga nikar, da te ne ugrizne!

Če me zgreši, kako kmalu me najde, ker ima izvrsten voh. Kakor blazen teka sem in tja, pritiska mokri nos k zemlji, dokler me ne izvoha. Ovčarski pes zavoha volka že od daleč, lovski pa tudi drugo divjačino ter jo zasleduje povsod, koder je hodila ali ležala. Od tekanja je včasih ves razvnet in jezik mu visi daleč iz gobca. Zakaj ? Kadar je žejen, locka z jezikom vodo.

Ako hodi po lesenem podu, ga je čuti, ker stopa na kremplje. Seveda so kremplji vsled tega topi, a pri tekanju mu dobro služijo, da ne zdrkne, — ker se ž njimi in z mesnatimi blazinicami krepko upira v hrapava tla. Teče izborno ; ker ima močna pljuča, se ne utruji tako kmalu. Če mu vržem palico v vodo, skoči za njo in mi jo prinese ; dobro zna plavati. Med prsti svojih tac ima namreč plovno kožico, ki mu izvrstno služi pri plavanju.

Godbe in polne lune ne mara ; na luno laja ; ko sliši pa godbo, tuli in cvili, kot bi ga kaj bolelo. Če ga dražiš, renči. Pozdravlja me z mahanjem repa in se mi dobrika tudi s tem, da mi liže roko z gladkim jezikom, česar mu pa ne pustim. Zakaj ne ?

Pri jedi ni izbirčen ; vse mu tekne, kar nam ostane na mizi. Tudi kruh mu je všeč, posebno pa meso, zlasti če že malo diši. Če kaj ukrade, stisne rep med noge in se izmuzne izpred oči.

Radi ga imamo, ker je tako pameten, pogumen, poslušen, hvaležen in zvest. Toliko dobrih lastnosti ne najdeš pri nobeni drugi živali. Zato pa skrbimo zanj. V njegovi hišici mu večkrat prenovimo steljo, da ne dobi mrčesa. Damo mu piti sveže, čiste vode, kadar je umazan, ga pa očistimo.

Kadar ima suh, vroč nos, pes ni zdrav. Najhujša pasja bolezen je steklina. Steklega psa moramo ubiti, da ne prenese bolezni na ljudi.

Konj, govedo, ovca, koza, prašič, mačka in tudi pes so *domače živali*. Nekoč pa je živel pes tudi na prostem kot druge divje živali. Še danes ima med zvermi svoje najožje sorodnike, ki sta lisica in volk.

3. Konj.

Lep je naš belec, da mu ga ni para.

Kakor iz jekla ulita je njegova postava. Velik je, pa tanek in poskočen kakor srna. Dlako ima kratko, gosto in svetlo. Ponosno ziblje glavo na dolgem vratu, ki ga zaljša lehnotno kodrasta griva. V gobcu ima velike zobe; na teh se pozna, koliko je star. Z mesnatim, debelim in dolgim jezikom trga travo na paši. V hlevu dobi sena, repe, detelje in grašice; najljubša sta mu oves in kruh, tudi sladkor rad hrusta.

Z velikimi, živahnimi očmi me gleda kaj prijazno, ko mu prinesem pest ovsu ali košček kruha. Kako dobro me pozna! Uhlja mu stojita kvišku, giblje ju lahko na vse strani, kadar hoče kaj natanko slišati. Dasi ima visoke in tanke noge, je vendar močan. Vleče težak voz ali plug, naglo dirja, če ga naprežeš pred kočijo in ponosno nosi jezdeca. Na vsako kopito, v katero je obut srednji prst na nogi, mu je kovač pribil svetlo podkev. S kopiti včasih udarja ob tla, da se krešejo iskre ob trdem kamenu. Ko ga nadlegujejo muhe, premika kožo in se jih brani z dolgim, žimnatim repom.

Konj ni samo lepo zrasla, marveč tudi pametna in bistroumna žival. Gospodarja pozna že po glasu. Kadar se mu bliža, se mu zasvetijo lepe oči, uhlja postavi pokoncu in glasno zarezgeta. Rad se da vpreči; kadar denemo komat nanj, gre sam k vozu in se postavi na svoje mesto. V čeljustno škrbino mu položimo železno paličico — brzdo, na to so privezane dolge vojke. Precej ve, če je tuj človek sedel na voz, ali če je vzel kdo drugi vojke v roko. Natanko si zapomni pot, po kateri je

že hodil; v temni noči najde pot domov kakor človek. Pri gostilni, kjer je dobil ovsa, se takoj ustavi in rezgetajoč nanzanja, da dobro ve, kje je dobil dober grižljaj.

Konj se nauči marsikaj, če ga zlepa nagovarjaš in lepo ž njim ravnaš; če pa vpiješ nanj, ali ga celo tepeš, ga le zbegaš. Taki konji postanejo trmasti, brcajo ali tudi grizejo.

Oplaši ga najmanjša reč, če je ne pozna. Če je treba, je pa tudi pogumen in srčen. Psa ali volka se ubrani s kopitom, če se mu bliža.

Mlademu konju pravimo žrebe. Žrebe je živahna in smešna žival, vedno bi skakalo in se igralo.

Konj je po barvi: belec, sivec, kostanjevec, rjavec, vranec, lisec, šarec, sirec itd.

Konja, ki se je poškodoval, kupi mesar in razproda meso, ki je ukusno in redilno. Konj nam daje tudi kožo za usnje, kosti in kopita za rožene izdelke, žimo za sita in marsikaj drugega.

4. Ovea in koza.

Na pašniku ob robu gozda se pase čreda ovac. Velik trop jih je, gotovo več sto. Brezskrbno stopicajo sem in tja, izbirajo travo in sočna zelišča, ali pa objedajo grmovje, ki raste raztreseno po rebrih. Največ je belih, manj popolnoma črnih, nekaj pa je celo progastih.

Tistale ob malem grmu ima dva rogova; to je samec, oven. Poleg njega je stara ovca, mati mlade ovčice. Mladim ovčicam pravimo jagnjeta. Janjček je ljubka, nežna in vesela živalca, da ga je milo gledati, kako brezskrbno poskakuje okoli matere.

Za ovcami stopa ovčar; opira se na debelo palico. V dolinici koncem pašnika si je postavil priprosto kočo. Par stolčkov ali klopi, postelj iz sena z odejo in posoda za mleko in sir, to je vsa oprava pastirjeve kočice. Nad ognjiščem na tleh

visi kotel, kjer si kuha priprosto hrano. Okoli kočé so staje, ograjeni prostori, kjer ostajajo ovce čez noč. Tu, kakor tudi na paši varujejo ovce veliki ovčarski psi pred potuhnjenim volkom, ki se kaj rad pritepe iz gozda do črede.

Oglejmo si ovco! Ima podolgasto, suho glavo, prišpičen, dlakav nos in velike, razmaknjene oči. Ovna krasita dva polžasto zavita, votla rogova. Tanke, suhe noge se končujejo v dva parkeljca; ovca je torej dvoparkljar. Ne zebe je, ker je oblečena v dolgo, mehko in gosto volno.

Nekaj posebnega je njeno prebavljanje. Hrana, ki jo prvič površno zgrize, gre v *vamp*. Odtod se pomika v drugi manjši predal, v *kapico*. Tu se sprime v kepice. Kadar ovca počiva, se te kepice vračajo nazaj v gobec, da jih žival še enkrat do dobrega prežveči in oslini. Dobro zmleta hrana gre zdaj v tretji del želodeca, v *devetogub*, odtod dalje v *siriščnik*. Tako prebavljajo vsi prežvekovavci.

Ovca je malomarna, trapasta in plaha žival. V nobeni stvari si ne zna pomagati. Najmanjša nenavadna reč jo preplaši, en sam pes zapodi vso tropo v beg. Za prvim ovnom, ki navadno vodi čredo, gredo vse ovce slepo; kar stori ta, posnemajo vse druge. Če gori hlev ali staja, ne beže skozi odprta vrata, ampak poskačejo vse v ogenj. Najbolj se boje bliska in groma. Ob nevihti se stiskajo in gneto v klopčič, in ni jih mogoče spraviti v zavetje.

Ovca učaka do 14 let, a že v desetem letu ji izpadejo zobje. Navadno jo že prej zakoljejo. Od ovce se rabi vsaka, tudi najmanjša stvar. Jagnjetina ali bravina je jako dobra jed. Iz ovčjega mleka delajo sir, iz loja sveče, iz črev strune, iz rogov razne izdelke. Enkrat na leto, okoli Binkošti, ovce ostrižejo. Iz volne predejo, pleto in tko vsakovrstne pletenine in tkanine. Ste že videli rokavice iz mehke ovčje kože ali kožuh iz krzna?

Ovce so zelo občutljive živali ter so podvržene mnogim boleznim; zato jim je treba snage in čistega zraka. —

Pametnejša od ovce je *koza*, ki je tej zelo podobna. Brada, ki je visi od dolnje čeljusti, jo dela nekako častitljivo, iz oči pa ji gleda šegavost, porednost in nagajivost. Samec in samica imata na glavi nazaj zavite, od strani stisnjene rogove. Parkeljci imajo ostre robove, zato koze tako dobro plezajo. Zdaj jo vidiš v grmu, zdaj na plotu ali celo na nizki strehi.

Redijo jo največ v hlevih. Tam mora biti pa dobro nastlano in snažno, drugače zboli. Jé seno in deteljo, rada se pase, najraje pa obira mlado listje in vejice. Na prostem je vesela in šaljiva, živa podoba vihravosti. Ali ste jo že opazovali, kako se vede ?

Koze se na paši ne drže skupaj kakor ovce ; vsaka gre svojo pot, zato delajo pastirju veliko preglavic. Mirne so le tedaj, ko prežvekujejo.

Kadar zapazi kaj nenavadnega, postoji in zvedavo gleda. Zdaj zadovoljno pokima z brado, veselo poskoči in zamekeče ter odmuli nekaj stebelc. Kar namah začne pa žalostno gledati okoli sebe. Zdaj je zadovoljna, da jo božaš, a naenkrat te napade z rogovoma ; ona je torej tudi muhasta. Danes te pozna in te spremlja, kamor greš, jutri te pa še pogledala ne bo ; tudi če jo kličeš, ne zmeni se zate. Če jo preganja pes, takoj priteče zaupno k tebi v varstvo.

Koze rede navadno ubožni ljudje, ki si ne morejo kupiti in rediti krav. Kozje mleko je tečno ; koristi pa koza tudi z mesom, kožo, dlako in rogovi.

Ali ste že slišali kaj o divji kozi ?

Po F. Erjavcu.

5. Prašič.

Ali je katera izmed domačih živali bolj nesnažna, kot je prašič ? Gotovo ne. Če ga pustimo na prosto, preriva in preobrača gnoj, steljo in zemljo, se valja po gnojnici in brodi po najgršem blatu. Ni je tako smradne in gnusne stvari, da

bi je njegov rilec ne preril z največjo slastjo in zadovoljnostjo. Vrhu tega je še strašno požrešen in pohlasta vse, ako se le da prebaviti.

V svinjak mu dajemo repo, korenje, kuhinjske odpadke, olupke in pomije. Vse te stvari samogoltno požre in posreblje, ako so tudi olupki in odpadki že plesnivi ali pomije že kisle. Žre pa tudi mrhovino in drugo nesnago, svinja celo lastni zarod; nekateri mislijo, da le takrat, če ga je po naključju poležala in zadušila.

Kjer se pasejo črede prašičev na prostem, tam se hranijo z žirom in želodom. Z gibkim rilcem, ki je predrt z mokrimi nosnicami, preriva zemljo in išče miši, ogrcev, črvov, polžev, žuželk in glist. Veliki očnjaki v obeh čeljustih, čekani, so zakrivljeni navzgor. Ž njimi privzdiguje kakor z lomilom korenine, krompir, repo itd. Ti zobje so tudi nevarno orožje. Sliši precej dobro, posebno če vzdigne uhlja pokoncu. Poševno stoječe oči so majhne.

Dasi je prašič nečista žival, vendar gre rad v vodo, četudi je blatna, da se tam hladi, ker ima debelo, mastno kožo. Znano je, da prašič celo zboli, ako nima vode. Na paši gre uro daleč, da pride do nje. Zato se jako motijo oni, ki mislijo, da v svinjakih ni treba gledati na čistost in snago, in da se prašič v smradu in blatu bolje redi. To ni res; za človeka in žival velja: snaga je pol življenja.

Vsled požrešnosti žival hitro raste in se debeli. Veliko, okorno truplo nosijo štiri suhe, kratke noge s štirimi, v parklje obutimi prsti. Na dva stopa, dva pa se le dotikata zemlje in branita, da se ne vdere pregloboko, ko brodi in stopa po blatu.

Od strani stisnjeno truplo pokriva bela, črna ali lisasta koža, porasla s ščetinami, ki so na robatem hrbtišču dolge in močne. Nekatero vrste prašičev imajo skrtovičene ščetine, da so videti kakor ovčja volna. Rep nosi svedrasto zavrit.

Prašič svojih umnih zmožnosti ni razbistril tako, kakor nekatere druge živali. Ostal je neumen, trapast, uporen in potuhnjen. Vendar je privržen onemu, ki se ž njim bavi in mu streže. Iz obnašanja se pozna, da je človeku hvaležen za skrb.

Lahko ga je prehraniti, le dosti mora biti vsega. Debela mast pod kožo (slanina) ga varuje mraza. Tudi meso je mešano z mastjo, zato se v dimu lepo prekaja in ne izgubi svojega dobrega okusa in svoje tečnosti. Salo se porabi samo zase, ali se pa meša s slanino. Kri in drob podelamo v klobase. Usnje cenijo sedlarji, iz ščetin pa izdelujejo čopiče in omela. Tako ne gre od zaklanega prašiča nič v izgubo.

Ker rije po zemlji in žre vse, se naselijo včasih v njegovem telesu razni črvi in črviči, n. pr. trakulja in lasnica ali trihina. Da ne dobiš teh nevarnih živalic v svoj želodec, ne jej svinjine, če ni dobro kuhana, pečena ali prekajena.

Po postavi in rasti je domačemu prašiču podoben divji prašič, ki živi kot zver po močvirnih gozdih. Veliko škode dela po njivah blizu gozda, kjer mnogo poje, še več pa potepta in polomi.

Po Fr. Erjavcu.

6. Miši.

Ko gremo zvečer spat in se vse umiri, se prikaže iz lukenj ob zidu ali v podu ta sitna, sladkosnedna živalca. Ker je majhna in gibčna, prileze skozi vsako ozko razpoko ali luknjico. Pa se začne direndaj!

V shrambi najde kruh ali žito, takoj se spravi na prvega ali na drugo. Še raje kot to ima slanino ali maslo. Ker je sladkosnedna, polize malo smetane, ali se napije mleka. Diši ji sir, sreblje olje, obgloje sveče. Vse ji gre v slast. Če more izbirati, si izbere seveda najboljše. Pa naj bi že bilo to, kar poje! Ali mnogo večja škoda je v tem, da od objesti grize in klesti

po omarah in skrinjah vse, kar ji pride pod zob. Ne pusti papirja ne knjig, tudi ne denarja ne pisem, če ni vse to dobro shranjeno. Kar obleze, ima neprijeten duh. * * * * *

Z dletastimi zobci ogloda vse, kar ni narejeno iz kamena ali železa, in naredi včasih ogromno škodo. Sama ob sebi sicer ni tako zoprna. Če bi je človek ne poznal drugače, bi skoro rekel, da je čedna živalca. Lepo telesce, koničasti gobček z brki, sivi kožušček s kratko, gosto dlačico, vse je ljubko. Z velikimi, jasnimi in zvedavimi očmi se posebno prikupi. Kazi jo le dolgi, skoro popolnoma goli rep. Njeno vedenje je prav šegavo in kratkočasno. Z malimi nožicami dobro riže; pri tem ji pomaga tudi nosek, ki ga vedno krči in viha, znamenje, da dobro voha. S krepeljci in z dolgim repom, ki se z njim prijemlje in se nanj naslanja, dobro pleza. Tudi ponoči dobro vidi, izvrstno pa sliši in čuti. V popolni temi ji služijo brki kot tipalnice.

Kjer ima dovolj jesti, se množi čudovito hitro in postane prava nadloga. Dobro je, da ima mnogo sovražnikov, med temi je mačka eden najhujših. Ta jih polovi in prepodi, če se zaredi še toliko teh nočnih rogoviležev. Ondi pa, kjer tega potrebnega strahu ni pri hiši, se ta drhal prevzame in postane predrzna; vede se prešerno in uganja svoje burke tudi ob belem dnevu. Mnogo jih polovimo tudi v razne pasti, ali jih zastrupimo. Najboljša mišja past pa je vendarle — mačka.

Zima prižene v hišo tudi razne *poljske miši*, ki so še bolj požrešne in škodljive. Poleti žive po vrtih, njivah in hostah, kjer glojejo in žro najraznovrstnejše pridelke in njihove korenine. Ko bi jih tako pridno ne zalezovali ježi, dihurji in podlasice ter ptice, med temi posebno sove in kanje, bi bila škoda, ki jo napravijo na pridelkih, neprecenljiva.

Škodljivi glodavci so še *podgane* in *zajec*.

7. Zajec.

Vsi poznamo tega strahopetca. Najdeš ga na polju, zlasti ondi, kjer raste detelja in zelenjad. Skriva se tudi po gozdu in hodi na vrtove.

Na polju si izkoplje plitvo jamo; da v njej prebiva po dnevu. Tu čepi popolnoma mirno, da ga ne napade kak neprijatelj, ki jih ima polno. Vse preži nanj: mačke, kune, podlasice, lisice, pes, ujede, krokarji in vrane. Zalezovavcev ga varuje podnevi tiho ležanje, pa tudi barva suknje, ki je le spodaj svetlejša, zgoraj pa prstena, da je ni lahko ločiti od obličja. Zato ga ne opaziš zlahka, čeprav je precej velik, ko leži v razoru ali pod grmom. Noge skrči, debelo glavo z brki stisne na sprednje noge in položi dolga ušesa proti hrbtu. Tako tudi spi, a pri tem ne more zapreti velikih oči, ker nima trepalnic. Zato pravimo, da zajec spi z odprtimi očmi.

Najmanjši šum, celo padajoče listje ga zbudi iz spanja; ima tako tanek sluh kakor malokatera žival. To nam kažejo tudi velika ušesa, daljša od glave; giblje jih na vse strani. Na oči se ne more zanašati; slabe so, nekoliko boljši pa mu je vonj.

Ker nima nobenega orožja, je zelo boječ. Če ga zasačiš, takoj zbeži v velikih skokih in kmalu ti je izpred oči. Telo mu je za tek kaj pripravno. Glej, kako dolge ima zadnje noge! Z močnimi krempljastimi prsti, spodaj s kocinami poraslimi se odbija od hrapavih tal in teče tako hitro, da psi ne morejo za njim. Tudi na ledu mu ne polzi. Zaradi gibke hrbtenice utruji v nevarnosti pse s tem, da jo naenkrat ubere na desno in levo. Kadar misli, da je na varnem, sede na zadnje noge, dela možiclje in poslušša. Radi dolgih zadnjih nog je njegov tek bolj podoben skakanju; v breg teče lažje in bolje nego z brega.

Če ga dobiš živega v roke, grize in praska, brca in veka kakor dete. Med seboj se zlasti mladi zajci kaj radi igrajo.

Ko se zmrači, gre za živežem. Dobro ve, kje raste zelje, repa in drugi poljski sadeži. Posebno mu tekne detelja. Pozimi pa, ko je težje dobiti živeža na polju, pride na vrt glodat lubje mladih dreves ali trte v vinograd. S tem naredi mnogo, mnogo škode. Zobovje je ustvarjeno za glodanje, ker ima v vsaki čeljusti po dva dletasto prisekana zoba. Pri glodanju mu dobro služi tudi to, da je zgornja ustnica preklana in se zato ne more raniti.

Redkokateri zajec učaka sedem do osem let, ker jih mnogo uničijo zveri, mnogo jih postrelja tudi lovec. Popolnoma zatreti pa se ne da, ker ima zajka po štirikrat na leto po dva, tri ali pet mladičev. Starka jim ni posebno dobra mati. Ne brani jih pred sovražniki, temveč pobegne in jim prepusti negodne živalce.

Zajčje meso je zelo okusno. Iz dlake naredi klobučar mehek klobuk, kožo pa ustrojijo v tanko usnje za kožuhovino.

Po L. Černeju.

8. Kuretina.

Jedva se na vzhodu malo dani, že se začuje na dvorišču glasni petelinov, „kikeriki“. Z veseljem ga posluša pridni gospodar, neugodno pa doni na ušesa zaspanemu hlapcu.

Petelin je lep ptič, pa tudi mogočen in ošaben gospod. Kako gizdavo se vede, kako moško prestavlja noge, kakor bi bilo vse njegovo!

Precej je velik, lepo barvan, posebno po prsah, vratu in plečih. V repu ima dolga, srpasta peresa, ki se spreminjajo na solncu. Gorje sosedovemu petelinu če se priklati na dvorišče! Jezno začne brusiti ob tla zakrivljena perutna peresa, zažene se nad sovražnika, ga začne sekati z močnim kljunom po glavi ter ga skuša raniti z ostrogo nad zadnjim prstom. Ne odjenja, dokler ga ne zapodi tja, odkoder je prišel. Včasih se stepeta s sovražnikom do krvavega.



✕ Kokoš je manjša od kokodina, pohlevna in krotka, mirna in tiha žival, različne barve. Vendar pa ima tud iona na glavi rdeč, mesnat, nazobčan greben, na grlu pa viseč podbradek, a oboje je manjše kot pri petelinu.

Kadar jo splašiš, zleti okorno in z velikim krikom; pa je kmalu zopet na tleh in beži, pomagaje si s kratkimi krili, ter glasno kokodaka. Teče pa hitro in vztrajno, ker ima močne noge in čvrste prste na njih. Po ves dan grebe in brska s sprednjimi tremi prsti po gnoju, zemlji in pesku, iščoč si hrane. Njeno bistro oko zapazi vsakega črviča, vsako žuželko ali ličinko, vsako tudi najmanjše seme. Razen tega smučé tudi travo in zelišča in požira pesek. Vse to izgine v prostorni grbanec. Ob lepem vremenu se rada koplje v pesku, da se otrese neprijetnega mrčesa, ki jo nadleguje. Pomaga si pri tem tudi s kljunom. ✕

Zrnje požira celo, enako manjše kose druge hrane; večje kose pa razseka ali raztolče z močnim roženim kljunom, čegar ostri robovi segajo drug čez drugega, da reže ž njimi kakor s škarjami. Vodo zajema s kljunom in jo spušča v goltanec; pri tem privzdigne glavo.

Tam v podstrešju, v lopi ali v kurniku si zgrebe gnezdo in nese vanj jajca — kakih 150 na leto. Če ne najde dovolj apnenega peska, nosi počepke. V toplejšem letnem času kloče. Takrat ji pustimo v gnezdu toliko jajec, da jih lahko pokrije. V treh tednih izvali z rumenim puhom pokrita piščeta, ki sama jedo, in tudi takoj tekajo okoli. Kokoš ni posebno pametna, je pa neizrečeno dobra mati. Ves dan kloče in vabi piščeta k sebi, hodi skrbno okoli njih, uči jih zobati in jih varuje s svojim perjem. Prej plaha in boječa, je sedaj hrabra in drzna. Pogumno brani piščeta pred mačkami in vranami, celo psa se ne boji.

Kokoši redimo zaradi perja, okusnega mesa in jajec; nosi jih vse leto, preneha le ob velikem mrazu, ali kadar me-

njuje perje ali se skubi. Jajca so tečna jed; rabijo se pa tudi, da pripravljamo raznovrstna druga jedila.

Največja kura je dolgonogi puran z rdečkastim, golim vratom. Tu in tam vidimo na dvoriščih prevzetnega pava s krasnim perjem. Na poljih žive prepelice in jerebice, v gorskih gozdih pa divji petelin in rušavec.

Po I. Macherju.

9. Škorec.

Zgodaj spomladi, ko začne kopneti sneg, se vrača med prvimi pticami iz južnih krajev škorec. V zimskem času je bil daleč, daleč onkraj morja.

Dostikrat mu gre trda za hrano, hladen veter mu viha perje, večkrat pobeli celo nov sneg senožeti, a vse to mu ne vzame dobre volje. Saj ima prav gosto perje, ki ga varuje mraza kakor topla suknjica. Ostane pri nas do pozne jeseni.

Všeč nam je radi svojega veselega vedenja. Vedno je živahen in dobre volje. Sede najraje na vrh visokega drevesa ali na streho, in ondi drobi svoj pomladanski pozdrav. Tam žvižga in brusi svojo, ne ravno umetno ali še dosti lepo pesmico neutrudno in živahno, da je kaj. Vmes pa vpleta in posnema razne človeške in živalske glasove ter jih veže v smešen kikeljkokelj kakor papiga, če jo poznaš.

Ne ogiblje se človeka, marveč se mu zaupno približuje. Cenimo ga, ker nam pokončuje mnogo sitnega, škodljivega mrčesa, kakor polže, gosenice, muhe in hrošče. Neutrudno jih išče po njivah in travnikih. Res je, da se rad posladka z zrelim sadjem, obira češnje in murve, a pameten človek vendar ne bo te male škode prumerjal njegovi koristi. Edino v vinskih krajih dela v jeseni škodo po vinogradih na grozdju; tam ga pa odženejo na ta ali oni način.

Škorec ima lepo suknjico. Perje se mu spreminja po letnih časih. Spomladi je črno in se zelenkasto blešči, pozneje dobi

še bele pike, da je videti, kakor bi ga kdo oškropil z mlekom. Pri pobiranju hrane mu kaj dobro služi močan, ploščat in ostrorobat kljun; odpira ga lahko na široko.

Za gnezdo si izbere najrajši lesene hišice z vhodom pod strešico, ki mu jih ljudje postavijo ob slemenih hiš ali na drevesih. Kjer pa škorčnjakov ni, si poišče luknjo v zidu ali na strehi, drevesno duplo na vrtu ali v gozdu. Tja znese nekaj slame, sena, perja, volne ter si naredi priprosto gnezdo.

Samica znese vanj 4—6 jasnomodrih jajec. Ko so izlezli mladiči iz njih, imata stara dva mnogo opravka. Treba je donašati obilo hrane, ker so mladi škorčki sila požrešni. Ko so godni, zapuste dom ter si poiščejo družbe drugih škorcev. Z njimi se klatijo v velikih jatah od kraja do kraja, po vrtovih, njivah in pašnikih, najrajši blizu vode ter šumé in kričé do poznega mraka.

Tudi v ptičnici je škorec živahen in zabaven ter se nauči peti kratke pesmi ali izgovarjati celo nekatere besede. V ptičnici živi do 10 let.

Naše gozde in polja oživlja nebrojno število drobnih ptic pevk. Kdo ne pozna vsaj nekaterih? Kdo ne pozna slavca, sinice, ščinkavca, penice, kosa, lastovico pa našega rjavčka vrabca? In koliko je še drugih, ki si tu pri nas delajo često prav umetna gnezdeca ter vale svoj zarod. Neizmerno korist nam prinašajo te ptice, ker zatirajo poljskim sadežem škodljivi mrčes. Hudoben in neumen je tedaj oni človek, ki preganja te ptičke, jih lovi, muči in mori.

Po F. Erjavcu.

10. Ribe.

Prijetno je ob bistrem potoku! Ob njegovih bregovih raste grmovje, rastejo vrbe, črne in bele jelše. Struga je plitva in v čisti vodi se zrcalijo drevesa kakor v ogledalu. Postoj

ob vodi! Mimo tebe švigne po vodi pikčasta postrv, v sredi potoka plava debel krap, tam izmed vodnih rastlin pa se je zapodila požrešna ščuka za malo ribico. Katero izmed teh rib poznaš?

Ce eno ujameš in vzameš iz vode, se giblje še nekaj časa, a kmalu pogine. Zakaj? Poslušaj!

Ribe morejo živeti samo v vodi. Clovek bi utonil, ako bi moral dalj časa bivati pod vodo. Ker ne dobi dovolj zraka, ne more dihati. Pri ribi ni tako. Le glej jo, kolikrat odpira pod vodo svoj gobček! Menda je vendar ne žeja v hladni vodi? Ne, riba požira tolikrat vodo, ker dobi z vsakim požirkom tudi malo zraka, ki je v njej. Brez zraka ne more živeti prav tako, kot clovek ne. Vode pa ne more toliko porabiti, kolikor je požre, zato jo zopet izpušča izpod tistih pokrovcev pri glavi. Pod pokrovci so ribja pljuča, ki imajo posebno ime. Škrge jim pravimo. Ta ribja dihala vidimo le, kadar riba odpre škržne pokrovce. Te si oglejte natančno, kadar boste imeli v rokah kako ribo. Videli boste, da so škrge sestavljene iz rdečih, nazobčanih listkov, ki stoje drug zraven drugega.

Ko te riba zagleda, hitro zbeži. Vidi torej dobro. Oči ima tam, kjer imamo mi ušesa, ob obeh straneh glave. Trepalnic nima, zato ne zapre nikoli oči. Da se kam ne zatakne, ima čez oči trdno, prozorno kožico.

Riba nima nog. Premika se s plavutmi. Njeno truplo je podobno ozkemu čolnu, vesla so plavuti. Ima jih več. Da se ploščato truplo ne zvrne, si pomaga s trebušnjimi in hrbtnimi plavutami, z repno pa udarja na desno in levo, in tako prav spretno plava. Ne moreš je zlahkoma ujeti z roko. Love jih z mrežo ali s trnkom, kamor nataknejo črviča ali glisto. Ko se riba natakne na trnek, jo seveda zaboli, a ne oglasi se, ker je nema.

Riba je vodne rastline, žuželke, vodne hrošče, pajke, muhe in take živalce. Velike ribe lovijo tudi večje živali:

vodne ptice, podgane, kače in manjše ribe. Nekatere ribe žro tudi ribja jajca, ki jim pravimo ikre.

S svojimi udi ne morejo prijati plena, zato imajo le gobec, ki je brez zob. Pri ribah roparicah je globoko razklan in nasajen z ostrimi zobmi.

Ribe so tudi pozimi v vodi, a ne čutijo mraza, ker imajo mrzlo kri. Zato tudi ne potrebujejo tople obleke; telo je pokrito le z luskami. Te leže druga čez drugo kot opeka na strehi, da jih ne ovirajo pri plavanju.

Ker imajo ribe mnogo sovražnikov, bi jih ti kmalu uničili, ako bi ne legle tako mnogoštevilnih jajec, iker. Za mladiče se pa prav nič ne brigajo, mnogokrat požró celo lastno zalego.

Ribje meso je okusno, zato jih pridno love, zlasti v morju, kjer je na milijone raznovrstnih rib.



Povsod so znane sardele in slaniki, ki jih na tisoče love v morju. Jedo jih prêsne, a izvečine jih pošiljajo po vsem svetu osoljene ali vložene v olje. Trska ali polenovka, ki se osušena na zraku razpošilja po vseh deželah, je tudi morska riba. V morju živi sploh na tisoče ribjih vrst; med njimi so pravi velikani, kakor n. pr. morski volk.

Po I. Macherju.

11. Rjavi hrošč.

Koncem meseca majnika — bilo je to pred štirimi leti — je zletela samica rjavega hrošča na vrtno gredo ter se zarila v zemljo. Tam je izlegla kakih 30, kakor proso drobnih jajčec ter prišla zopet na svetlo. Potem si je izbrala še drugo gredo, preletela na bližnjo zorano njivo ter tudi tukaj položila jajčeca v zemljo. V kakih 4—6 tednih so izlezli iz jajčec beli črvički ali li-



činke, ki so se hranile najprej s samimi gnilimi rastlinskimi ostanki pod zemljo. Ko so malo dorasle in dobile močnejša grizala, so se razlezele na vse strani ter so začele obgrizavati mladim rastlinam drobne koreninice. Treh parov šibkih nožice niso mogle še dobro rabiti za kopanje. Zrasle so, koža jim je postala kmalu pretesna, in ni trajalo dolgo, da je koža počila in padla s telesa. Ličinke so se olevile. Če bi jih videli takrat na svetlem, bi spoznali v njih že razločno drobne ogrce ali podjede. Ko je začela v pozni jeseni zemlja zmrzovati, so se zarili ogrci po meter globoko v zemljo, kjer ne more mraz do njih. Tam so se zavili v klopčič ter so prespali trdo zimo.

Spomladi drugega leta so se prerili ogrci zopet kvišku, iznova obgrizavali korenine — ter jih izpodkopavali, da so vsled tega mnoge usahnile. Znova so se olevili in prezimili globoko v zemlji. Tako je bilo tudi tretje leto. Proti koncu tretjega leta so že popolnoma dorasli. Napravili so globoko v zemlji okrogle jamice, se zavili v mešičke in postali bube. V par tednih so se ogrci v bubah spremenili v popolne hrošče, zdaj spomladi pa so si izvrtali in izkopali pot na dan.

Ta žival je pa vse drugačna, kot je bila prej pod zemljo. To je tudi naravno, ker povsem drugo življenje jo zdaj čaka. Telo je z globokimi zarezi razdeljeno na glavo, oprsje in zadek. Na mali glavi vidiš par sestavljenih oči. Tiplalice imajo na koncu pahljačo, ki je razcepljena v lističe. S temi tiplje, bržkone tudi voha in posluša. Zgornja čeljust je podobna čvrstim kleščam, z njimi grize in se brani. Ima tudi šibkejšo spodnjo čeljust in jezik. Glavo pokriva zgornaj čvrst ščit, zato hrošč lahko rije pod zemljo.

Hodi s šestimi členastimi nogami, prijemlje se s krempljci. Na oprsju so prirastle rjave, trde pokrovke, po katerih ima hrošč ime. Te varujejo prozorna, kožnata krila in mehki zgornji del zadka, ki je kakor oprsje sestavljen iz obročkov.

Preden zleti, vzdigne pokrovke, skrči in razteza zadek ; tako napolni z zrakom dušnice, ki jih ima po vsem telesu.

Hrošč je ravnotako škodljiv kakor njegovi ogrci. Prej je delal škodo pod zemljo na rastlinskih koreninah, zdaj pa se je spravil na drevesa. Podnevi čepi največ na listju ali mladikah prav mirno, kakor bi spal, zvečer pa glasno brenčeč roji s svojim tovariši po zraku. Listje, cvetje in mlado sadje, vse vprek ti oklesti, in ogoli drevesa vsega zelenja, zlasti hraste. Dobro je, da se pokaže v velikih tropah le vsako četrto leto.

Ce želite, da bi imeli jeseni sadja, pokončujte tega škodljivca, kolikor morete in znate. Ob hladnem vremenu ali zgodaj zjutraj pridno otresajte drevje ; hrošči vam bodo kakor orehi padali na rjuho. Vse hrošče poberite in jih poparite s kropom, da poginejo. K sreči nam pomagajo pri tem poslu pod zemljo krt, nad zemljo pa podlasica, netopirji, vrane, sove, škrjanci in še druge živali.

12. Kapusov belin.

Ali ste že videli na zelju na spodnji strani listov rumena, prosu podobna zrnca ? To so jajčeca kapusovega belina. Zakaj so na spodnji strani ? Široki listi jih varujejo dežja in pekočih solnčnih žarkov.

Iz jajčec izlezejo kmalu drobne, zelene gosenice in začno takoj žreti listje ; silno dosti ga oglojejo vsak dan, požrešne so. Sicer so mehkega trupa, a imajo za glodanje močne, rožene čeljusti. Vsled obile hrane naglo rastejo in odebele. Zato jim je kmalu koža pretesna. A to jih ne skrbi. Koža razpoči na glavi in gosenica izleze iz nje. Gosenica se prelevi. To se zgodi dvakrat.

Dorasle gosenice ostavijo polje, zlezejo na kak zid ali drevo. Najprej se opašejo s tanko nitjo, da ne padejo nikamor. Potem se skrčijo in zaspe. Zabubile so se. Bube so čudno oglate in razno pisane. Ne jedo ne pijejo, niti se ne ganejo. Videti so

kakor mrtve. Med spanjem zrastejo gosenicam v bubi štiri krila, život postane črnokosmat, mesto roženih čeljusti dobe rilček, še dve tipalnici jim zrasteta in dvoje velikih oči, trije pari črnih, členastih nožic — in iz speče gosenice je postal metulj. Ko se zbudi v svoji ječi, mu je seveda pretesna. Zgane se, bubina koža počí in metulj izleze iz nje.

Ves medel je. Krila so še slaba in rahla, niso vajena letanja. A če ga le malo pogreje ljubo solnce, začuti takoj moč in življenje. Zgane krila, neokretno zatreplje dva — trikrat, in že se je dvignil kvišku v solnčni pomladanski zrak. Tu je vijolica. Prijetno mu zadehti naproti. Na njej se hoče odpočiti. Sede na njo, z rilčkom pa seže v cvetico in se napije sladkega soka. Kako mu je teknilo! Iznova dvigne krila in se vzdigne tja proti cvetoči črešnji. Tu najde mnogo svojih bratcev in sestric, ki so kakor on vprav danes zapustili tesno bubo in prišli na svet. Z njimi leta po vrtu, dalje preko plota, na travnik in njivo. Obleteti mora mnogo cvetov, da dobi dovolj hrane. Ker je spreten letavec, mu to ni težko.

Na večer si belin poišče ugodno skrivališče na drevesu, grmu ali kje med sočivjem na vrtu, kjer je gorko in suho. Ondi se prime z nožicami, zvije rilček v vzmet, truden zloži krila, da mu stoje kvišku kakor grebenček in zaspí. S tem da zloži krila, se skriva svojim zasledovavcem.

Toplo solnce ga zbudi drugo jutro in zopet leta od cveta do cveta, ali se igra s svojimi tovariši v solnčnih žarkih. Če ga dobi dež in mu preveč zmoči krila, ne more dalje leteti in pogine. Njegova krila so zelo občutljiva. Če jih trdo primeš, jih pokvariš. Bele luske ti ostanejo na prstih. Krila so bela, le samice imajo na sprednjih črne pike.

Za teden dni zneso belini jajčeca, potem poginejo. Iz jajčec se zopet izvale gosenice, žro, rastejo, se leve in se spremene v bubo. Iz njih ne zlezejo metulji, marveč bube prezimijo. Zelo so trdožive; sneg in mraz jih ne moreta ugonobiti

Le če pridejo sinice in druge ptice do njih, se jim godi slaba. Razkljujejo jih in pozobljejo. Kar jih pa ostane, se spomladi prebude kot metulji in prifrée na vrtove.

Dasi pokončajo nekatere ptice, zlasti goseničar, veliko število belinovitih gosenic in bub, opustoši ta škodljivec, posebno če se zelo razmnoži, marsikateri zelnik in pusti tam le gola zeljna rebra.

Enak škodljivec je *glogov belin* z belimi, črnorežastimi krili. Njegove gosenice žro listje sadnih dreves. Gosenice prezimijo v skupnem zapredku. Na tisoče teh škodljivcev lahko uničiš, če pobivaš take zapredke, zlasti ker ti ptice prav pridno pomagajo pri tem delu. —

Ali je izmed metuljev kateri koristen?

Po L. Černeju.

13. Čebele.

Po cvetočem sadnem drevju ste videli vse polno čebel. Prišle so tja po med, vosek in cvetni prah, da jih poneso v svoj dom.

Čebele so doma v panju. Nekatere imajo slamnato hišico — koš, druge prebivajo v lesenih zabojih, panjih. Ste-li že videli čebelnjak?

Čebele, ki so doma v istem panju, se med seboj poznajo. Ne dovolijo, da bi prišle čebele iz sosednega panja v njihovo hišo. Če bi se pa vendar katera drznila, jo srdito odpodé ali celo umoré. Vsaka čebela ima drobno, kakor iglica ostro bodalce v zadku života. To je želo. S tem pikne. Tudi na človeka se upa in ga piči, če jo draži. Roka ali obraz ti seveda otečeta, ker po želu priteče strupena kapljica v rano.

Čebela je majhna živalca, a vendar ima več nog nego naše velike živali. Šest jih je. Te svoje nožice lahko popolnoma skrči, kakor mi prste; zato se varno drži na najmanjših cvetovih. Cvetove ugleda že od daleč, ker ima dvoje velikih oči.

Ko sede, giblje z nitastimi rogljički na glavi. To so tipalnice ; ž njimi tiplje. Ko začuti med, iztegne jeziček in začne lizati. Jeziček je dolg in kosmat. Zakaj ? Cvetni prah zbira s posebnimi krtačicami. Ima jih na zadnjih nogah. Vsega ne prinese domov, mnogo izgubi že po poti, ko leta od cveta, do cveta. A to nič ne de. Za rastline je celo dobro, ako čebele preneso prav mnogo cvetnega prahu sem ter tja. Cvetje se vsled tega bolje oplodi in več hrušek, jabolk in črešenj zraste po drevesih.

S čim pa leta čebela ? To niso peruti, ker ni perja na njih ; krila jim pravimo. Tanka so in prozorna, da se vidi skozi. Skrbno si jih snaži in umiva, zato je vedno videti tako čedna. Tudi v njenem panju je vse lepo čisto, bolj kakor v marsikaterem človeškem stanovanju.

Čebele imajo svojo kraljico, matico. Matica ne zbira medu, zato tudi nima košaric na nogah. Matica nese jajca. Položi jih vsako posebej v zato pripravljeno celico. Iz jajec prilezejo mlade čebele, ki pa starim niso prav nič podobne. Videti so kakor drobni, beli, slepi črvički, še jesti ne morejo sami. Pravimo jim ličinke. Čebele jih skrbno pitajo in krmijo, dokler ne odebele in odrastejo. Potem pokrijejo njih celice z voščenim pokrovcem in ličinke zaspe, zabubile so se. V tem času ne jedo ničesar. Ko se zopet zbude, so jim zrastle noge, glava z očmi, tipalnicami in jezičkom, prsi s štirimi krili in zadek z ostrim želom. Iz ličinke se je med spanjem razvila čebela. Ko se zbudi, urno odpre voščeni pokrovček in zleze med sestrice.

Med mladimi čebelami zraste tudi nova kraljica, mlada matica. Ko se ona zbudi, prevzame z drugimi mladimi čebelami domačo hišo, t. j. rojstni panj, stara matica pa odide s svojimi zvestimi čebelami iskat si novega stanovanja. Takrat čebele rojé. Včasi odlete daleč od doma, večkrat pa sedejo kar na prvo drevo in se sprimejo v pravcato kepo krog svoje matice. Umen čebelar jim podstavi nov panj in jih otrese

vanj. Če je le matica notri, so čebele takoj zadovoljne z novim domovjem.

Najprej si natanko pregledajo svojo hišico. Izneso vse smeti in kar bi bilo nečednega iz nje, dokler ni vse čisto. Nato izdelajo vse razpoke in špranje s smolo, da bi jim veter in mraz ne silila v stanovanje. Odkod jo dobe? Ko je tako pripravljen novi dom, začnejo brž nabirati med in vosek. Najprej si naredijo satovje. Iz voska izdelajo šesterooglate lončke drugega poleg drugega. Doma izpotijo vosek iz života. Oberejo ga z nožicami, denejo v usta in zmesijo, da postane mehek kakor testo in potem izdelajo lončke ali celice. Te napolnijo z medom in vsako skrbno pokrijejo z voščenim pokrovcem. Pokrov trdno prilepijo, da nikjer ne pušča medu. Zraven prve izdelajo novo vrsto celic, dokler ni satovje dovolj debelo in trdno. Videti je kakor voščen zid. Tako delajo dalje, dokler je kaj prostora v panju.

Čebele se trudijo od jutra do večera, podoba so marljivosti in pridnosti.

Čebelam, ki delajo, pravimo delavke. Zraven delavk so v panju lenuhi, trotje; več sto jih je. Ti črni možicljivi zbirajo niti medu niti voska in tudi doma ne pomagajo pri delu.

V lepem vremenu letajo na šetnjo, vrnivši se v panj, se pa do dobra napijejo sladkega medu, ki so ga med tem pripravile delavke. Nekaj časa delavke voljno trpe svoje lene tovariše, a sčasoma se naveličajo, rediti postopaje. Proti jeseni se vname boj. Trotom prede trda. Kmalu so premagani in pomorjeni, in čebele jih izmečejo iz panja.

Čebelam vzamemo med navadno dvakrat na leto, koncem pomladi in na jesen. Nekaj jim moramo pa pustiti za zimo. Če je zima dolga in jim nismo pustili dovolj hrane, poginejo. Slično čebelam žive v družbah tudi druge žuželke, kakor čmrlji, ose in mravlje.

14. Zvonček.

Zima odhaja, bliža se pomlad. Sicer še piha hladna sapa po poljih in vrtovih, a solnce gleda tako toplo z jasnega neba, da kar vidno gine sneg, posebno po prisojnih krajih.

Tamle v zavetju pri grmu vidimo že prvo cvetico. Zvonček je. Da, komaj začne kopneti sneg, že vzdiguje svojo nežno, belo glavico, prvi izmed cvetic prikuka iz črne zemlje. Saj je dolgo spal vso hudo, ostro zimo.

Kako pa mu je bilo mogoče, da je prvi prišel pogledat pomlad? Ali je priklil iz semena? Ne. Prišel je iz okrogle bele čebule. Ta se drži v zemlji s tankimi, nitastimi koreninicami. Čebula daje zvončku hrano; zato je tako močan, da kar prvi pokuka iz zemlje. Najprej požene iz čebule okroglo, zeleno betvo. Vrh betve je skrit zvonček. Zavit je v tanko belo kožico, tulec, kakor v tančico, da ga ne zebe v nežno glavico. Kadar pa zasije solnce, se odpre zavoj in počasi se izteguje cvet. In nekega dne, ko ga solnce poboža, se izvije, in stopi pod milo nebo. A betva ga ne izpusti. Padel bi. S tankim, zelenim rec-ljem ga drže, da ne omahne na tla. Če pa potegne vetrič, se giblje zvonček in binglja sem ter tja. Zdi se nam, kot bi pel:

*Oj prisveti, zlati solnček,
in razstopi sneg in led,
in prebudi spečo trato,
da bo zelenela spet.*

Pravimo mu zvonček, ker je videti kakor majhen zvonec.

Razen cveta priraste iz čebule več listov; zeleni so, dolgi in ozki.

To so zvončkovi listi. Zvonček ima tedaj: čebulo, betvo, cvet in liste.

Poglejmo si zvonec — cvet! Zunaj ima tri bele liste, znotraj tudi tri. To so cvetni listi; notranji so zeleno obrob-ljeni. Postavljeni so tik drug poleg drugega; zato so skupaj

videti kakor majhna cevka. V tej cevki je rumeno oko, to so prašniki. Vrh belih listov pa je zelena kroglica, $\frac{3}{4}$ plodnica. Plodnica drži vse dele cveta skupaj, sama pa je z recljem obesa na betvo.

Zvonček ne cvete dolgo. Le v prvi pomladi je njegov čas. To je meseca februarja in marca. Zato ga imenujemo pomladansko cvetico.

Radi delamo šopke iz zvončkov. Všeč sta nam zvončkova lepa barva in njegov prijetni duh. Radi tega ga devamo doma v čaše in vrčke, ali pa ga pripenjamo na prsi. S tem kažemo, da ga imamo radi, in se veselimo prve pomladanske cvetice. Gotovo poznate še druge pomladanske cvetice. Katere pa?

Po L. Černeju.

15. Češnja.

Med našimi sadnimi drevesi cvete češnja skoraj prva. Kako lepa je v polnem cvetju! Kakor bi bila posuta s snegom se ti bliščijo nasproti mnogobrojni beli šopki. Po njih vidiš cele roje čebel in drugih žuželk, ki nabirajo cvetnega prahu in medu.

Divja češnja, drobnica, raste posamezno po brdih in hostah. Rodi majhne, sladkogrenke plodove. Če jo cepimo in presadimo, dobimo pa drevo z velikim, okusnim sadom.

Deblo pokriva sivorjavnkasto, gladko lubje; ko odmre, se lušči listasto naokoli. Iz ran, ki nastanejo na deblu, se izločuje češnjava smola, da jih zamaže ter varuje les žuželk, gnitja in izsuševanja.

Na vejah je vse polno listnega in cvetnega popja. Male, rjave luske ga varujejo, da ne pozebe, ali da se ne posuši. Ko so še listi mladi, jih pokriva lepljiva smola, da prehitro ne ovenejo. Stojte pokoncu, da jih solnce preveč ne ogreva. Kasneje postanejo jajčasti, in dobe dolge peclje, da se čvrsto drže vejic. Naj jih le veter suka in obrača na vse strani, ne

pokvari jih in ne odtrga. Ob deževju se obesijo navzdol; tako voda ž njih lažje odteka. Žile v listih jim dajejo potrebno trdnost.

Deblo se drži z močnimi koreninami kaj trdno. Ob koncu debelih korenin najdemo v zemlji tudi koreninice, kot pajčevina tanke. Razprežene so na vse strani in srkajo hrano ter jo vodijo pod lub, kjer zraste vsako leto plast novega lesa. Tako postaja deblo vsako leto bolj obširno.

Dolgopecljati cveti rastejo v šopkih po dva do štirje iz ene točke na koncu kratkih vejic. V vsakem cvetu so prašniki s cvetnim prahom in pestič, pod cvetom pa zelena plodnica, iz katere nastane okrogel, rdeč ali belkast sad. Zunaj ima kožo, pod kožo meso, znotraj pa kot kamen trdo koščico. Češnjo štejemo med koščičasto sadje. V koščici je seme, imenujemo ga jedro. Če vtaknemo koščico v zemljo, se čez nekaj časa razkolje in iz zemlje priraste novo drevo. Zrele češnje privabljajo s svojo živordečo barvo ptice, kakor vrabce in škorce, da se goste ž njimi in tako raznašajo koščice.

Češnjevih koščic ne smemo jesti, ker bi nam utegnile zastati v črevih. Zgodilo se je že, da je kdo umrl vsled tega. Češnje uživamo sirove, posušene, kuhane ali vkuhane.

Kadar so prav zrele, jih ne jemo radi, ker so črvive. Kako pridejo črvi v češnjo? Ko češnja odevete, leta okrog nje češnjeva muha. Ta leže jajca v zeleno plodnico. Iz jajčec izlezejo črvu podobne ličinke. To je tisti črv, ki ga dobimo v sadu. Hrani se s češnjevim sokom. Z odpadlim sadom vred zleze ličinka v zemljo, kjer se zabubi in ostane tam čez zimo. Spomladi prileze iz mešička muha in zopet kvari češnjeve sad.

Razen okusnega sadu daje češnja tudi steljo in trd, rdečkast les, ki ga rabijo mizarji za izdelavo lepega pohištva.

Češnji podoben, a kisel sad ima *višnja*, lep in okusen sad pa rodita *breskev* in *marelica*. V toplih krajih je doma *mandeljec*. Primerjaj koščičasto sadje s pečkastim!

16. Oljka.

Drevo, rastoče v vinskem bregu,
lepo zeleno v belem snegu,
oj, drago oljkovo drevo,
pozdravljam te srčno, srčno !

S. Gregorčič.

Ta lepa, tudi pozimi zelena rastlina ljubi milo podnebje, zato ji ugajajo solnčni, obmorski kraji. Grm je ali drevo z zverženim deblom, s sivkastim, gladkim lubjem, ki spominja v marsičem na vrbo, zlasti po svojih temnozelenih, suličastih, spodaj bledih listih. Ker mora oljka prestati vsako leto dolgo, včasih hudo sušo, so njeni listi trdi, usnjati. Učaka visoko starost in postane votla kakor lipa.

Neznatno cvetje se pokaže v začetku poletja. Nabrano je v male šopke. Belkast, lijast cvetni venček je razcepljen v štiri dele; v njem sta le dva prašnika. Plodnica se razvije v pozni jeseni v zelenkast plod. Ta je podoben mali češplji in ima v sredi trdo koščico. Ko plodovi dozore, so črnkastorjave barve. Takrat je pač lep pogled na obloženo oljko, posebno v letih, ko bogato obrodi.

Z branjem oljčnih jagod prično začetkom meseca novembra. Oljkin sad se uživa sirov ali vkuhan. Večinoma pa iztiskajo iz njega oljčno olje. Nabrane oljke nesejo v mlin, ki ga najdemo skoro v vsaki občini, kjer uspeva oljka. Na okroglem, kamnitem podstavku, podobnemu velikemu krožniku, se vrti velik mlin-ski kamen. Na tem je pritrjen drog, kamor vprežejo osla ali konja. Na podstavek namečejo jagod. Žival stopa v krog in vrti mlinski kamen. Da ne postane vrtoglava, ji zavežejo oči.

Med kameni se jagode s koščicami vred zmaste v goščo, ki odteka v pripravljene kadi, kjer se nabira na vrhu čisto olje, drugo potone pa na dno. V ostankih je še dovolj olja. Zato jih zgrabijo v močne, klobukom podobne košare, spletene iz slame ali tankih vrbovih vejic. Te nalože pod stiskal-

nico drugo vrhu druge ter stiskajo, dokler ne priteče vse olje iz gošče. Nato ga še precejajo in čistijo.

Izžete odpadke rabijo za gnojilo. Tropine pokladajo živini ali pa jih prodajo tovarnam, kjer jih dodobra iztisnejo. To olje uporabljajo za izdelovanje mila in za mazanje strojev. Trd, lepo žilast oljkin les se visoko ceni za razne izdelke.

Že v starih časih so ljudje častili to koristno drevo. Oljčna vejica je bila že od nekdaj znamenje miru in sprave.

Po F. Kleinmayru in H. Mediču.

17. Lipa.

Lipa zelenela je
tam v dišečem gaju . .

Skoro v vsaki naši vasi vidiš pri cerkvi ali na javnem prostoru košate, več sto let stare, visoke lipe. Zasadili so jih naši pradedje pred davnim, davnim časom. Kako dolgo že stojijo ti velikani? Najstarejši prebivavci ne vedo njih starosti in dedje pripovedujejo, da so se kot otroci igrali v senci teh dreves.

Postojmo pri najlepši lipi in oglejmo si jo! Debele korenine jo vežejo na zemljo, vrh pa željno sili proti nebu. Deblo je tako obširno, da ga komaj obseže več mož. Skorja, ki je sedaj vsa razpokana, je bila v mladosti siva in gladka. Na vse strani drži lipa enakomerno svoje dolge veje; gosté jih številne mladike, ki delajo lipo lepo tudi takrat, ko počiva in spi zimsko spanje.

*Spavaj, draga lipiča,
večno ne boš spala.
Nova pomlad tebi spet
novi cvet bo dala.*

In res pride zelena pomlad! V začetku maja razvije lipa svoje srčasto listje, kasneje se razvije na mladikah še rumeno

cvetje. Kako krasna je sedaj, ko jo poletno solnce obliva s svojimi toplimi žarki! Tu gori žvrgoli prijazna penica, se tepó sitni vrabci, jo obletavajo lahkokrile lastovice, v vejah šumi drzni škorec. Močni vonj cvetja privabi na tisoče pridnih čebel, zlatopasastih čmrljev in brez števila drugih drobnih živalic. Vse pije in srka iz dišečih čašic medeno roso; tudi človeku tako dobrodejno blaži prsi, ko duha tiste prijetne dišave, in veselo se ozira tja gori, kjer vse mrgoli in miglja.

Lipa raste pri nas redko v gozdih. Kakor bi se selila za človekom, jo najdemo v vaseh in mestih ali v bližnji okolici. Tu v vasi je njen izvoljeni kraj. Okoli nje se zbira vaška mladina, pod njo modrujejo možje, tu je zbirališče vaščanov po službi božji.

In ko jo dohiti smrt, ko pade pod sekiro in žago, razveseli gospodarja z mehko, belo lipovino, ki jo proda podobarjem in rezbarjem, da jo porabijo za svoje izdelke. Lipovo oglje rabijo risarji, z lipovim ličjem pa privezujejo vrtnarji cvetice. Iz dišečega cvetja kuhamo zdravilen čaj.

18. Smreka.

Pojdimo v gozd! Tu raste drevo pri drevesu. Pri belih brezah stoje grčavi gabri in širokovejate bukve, oklepajo jih zmršeni bori, vitke jelke in tanke, visoke smreke. Mnogo je tu dreves, ne moreš jih prešteti. S svojimi košatimi vejami tvorijo veličasten hram z zeleno streho, v čigar hladni senci kaj radi šetamo.

Tamle stoji velika smreka. Mnogo ima tovarišic okoli sebe, a nobena ni tako veličastna kot ona. Ustavimo se pri njej! Gotovo ima že mnogo let, kajti zelo debela je, in če pogledamo proti vrhu, moramo reči, da je 30 do 40 m visoka. Lepo, vitko drevo je. Njene korenine se razprostirajo daleč na okoli po vlažni zemlji, nekatere so skoro pri vrhu. Ne

stoji torej trdno; če bi bila na prostem, bi jo gotovo podrl vihar a zaradi goščave, v kateri raste, ji burja ne pride do živega.

Deblo je valjasto in ravno kot sveča. Široke veje, ki nam delajo senco, stoje v vretenu in so proti vrhu vedno krajše. Tam gori ob koncu ima lep vršiček. Obširno deblo varuje rdečkasto rjava skorja, ki se na zunaj lušči. Iz razpok se cedi prijetno dišeča smola. Ta brani, da ne pride mokrota skozi razpoke do lesa.

Oglejmo si vejico! Ozki, robati listi — igle — stoje gosto okoli mladik. Temnozeleni so in se končujejo v ost. Jeseni ne odpadejo kakor listje drugih dreves; smreka ostane zelena tudi pozimi. Spomladi se pokažejo na koncih mladik nove svetlozelene igle. Mnogo rjavkastih, kožnatih listkov varuje igle, da pozimi ne pozebejo.

Ali ste videli že smrečno cvetje? Neznatno je. Kaj pa onele rjave, navzdol viseče svečice na vejah proti vrhu? To so storži ali češarki, sestavljeni iz rjavih lusk. Pod vsako lusko sta po dve semeni. Če jih streseš na roko, vidiš, da so krilata, zato jih veter lahko raznese na vse strani. Tudi veverica, ki obdeluje tam v vrhu češarek, ne pojé vsega semena; mnogo ji ga pade na tla. Pozimi se luske primejo druga druge in drže seme zaprto, spomladi se pa privzdignejo, veter jih giblje in tako seje seme. Zato najdemo v gozdu toliko mladih smrečic.

Smreka je zelo koristno drevo. Daje nam najboljši mehki les za deske in za stavbe, odpadki se rabijo za kurjavo. Visoka debela postavljajo kot jadrnike na ladje. Iz lesa delajo lesno volno. Čemu nam služi? Usnjar rabi pri strojenju kož smrečno skorjo kot čreslo, ker ima v sebi mnogo čreslovine, ki kože krči in tako zadela kožne luknjice. Iz smole delajo trpentin in kolofonij, iz saj pa voščilo za čevlje. Iz odpadlih igel se dela plodna zemlja.

Najhujši sovražniki smreke so poleg drugih škodljivcev lubadarji, ki žive pod lubom in ga razjedajo, in pa ogrci, ki izpodjedajo lasaste koreninice, po katerih srka drevo hrano.

Smreki je podobna jelka s ploščatimi, spodaj belkastimi iglami. Te se drže mladik v dveh vrstah. Skorjo ima svetlo-sivo, pri mladih jelkah je skoraj gladka.

K iglastemu drevju spadata tudi bor in mecesen. V južnih krajih raste pinija z velikimi storži in užitnimi semeni.

V čem se loči iglasto drevje od drugega? S čim nam koristijo gozdovi?

Po Schmeilu.

19. Žitno polje.

Ko skopni sneg in je po ledinah in travnikih še vse rjavo, zeleni že žito na njivi. Kako dobro dé očesu to prvo, nežno pomladansko zelenje, nad katerim prepeva zgodnji škrjanec visoko gori pod nebom svojo veselo pesem.

Hitro se daljšajo sočnate žitne cevi, kolence se natika na kolence, vrh vitkih bilk zakima klasje. Neznaten, ponižen je žitni cvet, a tem bogatejši bo njegov sad.

Lahno se ziblje klasovje v godnem zraku, ko pleše krotak vetrič po vrhu klasja. V to svoje krilo je skrbna narava nataknila nekaj zalega lepotičja.

Kraj njive žari izza gostih bilk rdeči divji mak. Tam vzpenja rožnocvetni kokalj svoje vršiče nad klasje, njemu se pridružuje višnjevi modriš. Od spodaj hiti kvišku rdečkasti grahor, belocvetoči slak pa se tiho vzpenja po bilkah proti vrhu. Vendar preveč tega plevela ne dé dobro žitu.

Žito zori; najprej ječmen, potem bledikasta rž, nazadnje kraljica — pšenica. Poglej dozorevajočo njivo žita! Zdi se ti, da se zlató razliva po polju, kadar zvečer vali po njem veter svoje valove dalje in dalje.

Kako lepo je zdaj na polju! Kakor po kruhu diši izmed polnega klasja. Voljno je gospodarju pri sreči, ko pohaja

med njivami in vidi stoterni sad svojih žuljavih rok. Hvaležno se mu obrača oko proti nebu, ko premišlja, koliko hudih ur se je od setve drevilo nad tem blagoslovom.

Žito je dozorelo. Polno klasje se pripogiba k tlom, čakaje samo še srpa. In ženjice hite veselo tja in se razstavijo po njivi. Radostno se pogovarjajo in prepevajo domače pesmi, dasi vedó, da bo marsikatera kaplja rosila čelo, predno bo končana žetev.

V malo dneh so vse njive požete, kmalu zapoje cepec na skednju ali zaropota mlatilnica, ki izlušči zlato zrnje iz polnega klasja.

Ko je žito s polja, leže jesenska otožnost preko strnišča. A še predno pride sneg, zagrne ozimina njive; iznova daje kmetu s svojim zelenim krilom nov up, da se spet povrne čas, ko bode žel, kar je sejal.

Po J. Ogrnicu,

20. Koruza.

Koruzo, ali kakor jo imenujejo drugod turščico, tudi sirk, prištevamo k žitu, dasi se zelo loči od njega.

Eden do dva metra visoko steblo ni votlo, ampak napolnjeno s sladkim strženom. Slabe korenine ne drže rastline dovolj trdno v zemlji, zato poganjajo iz spodnjih kolenc vrvicam podobne podporne korenine, ki se dele na vse strani v zemlji. Veliki žlebasti listi pokrivajo steblo z nožnicami; po njih priteka voda kakor po koritu h koreninam.

Vrh stebela je mnogoštevilno majhno prašno cvetje, združeno v lât. Drugo cvetje pa je gosto stisnjeno na eden do tri betiče, ki tiče med listjem ob stebelu. Pokriti so tesno z velikimi krovnimi listi, ki varujejo nežne cvete. Le iz konca takega zavitka molijo lasem podobna, nežna vlakna. Če vzameš tak betič, ko dozori, v roke, vidiš, da so se oni lasje posušili. Odstrani krovne liste! Izpod njih se ti zasvetijo rumena ali

rdečkasta debela zrna. Ta so pritrjena v olesenelem vretencu v podolžnih vrstah. Stéri še zrno! V njem dobiš lepo rumeno moko.

Koruza navadno vsako leto in dobro obrodi. Zlasti za južne kraje je zelo važna. Če nezrele betiče spečeš ali skuhaš, je zrnje kaj dobra, sladka jed. Zrelo, posušeno zrnje neso v mlin zmlet v rumeno moko, ki iz nje pekó tečen kruh ali kuhajo žgance in polento. Kuretini, prašičem in govedu je zrnje izvrstna krma; tudi konjem ga pokladajo, če ni drugega zobanja. V mrzlejših krajih, kjer koruza ne dozori, sejejo turšico in jo rabijo kot sočno, zeleno krmo. Iz suhih krovnih listov delajo dober papir, vrvi in pletenice. Tudi napolnjujejo ž njim slamnice in zglavnike. S stebli in suhim listjem steljemo živini.

K latnatemu žitu štejemo razen turščice tudi oves, proso in riž.

21. Krompir.

Ta koristna rastlina ni pri nas doma, prinesli so jo iz Amerike. Od začetka so dajali krompir le živini, ker so mislili, da je nezdrav. Šele slabe letine so prisilile človeka, da ga je začel uživati in zdaj je tako razširjen, da nam je težko misliti, kakor bi živeli brez njega. Potrebuje malo obdelovanja, se obnese v vsaki zemlji in rodi dobro skoro vsako leto. Zato je revnim in bogatim najcenejša, a tečna in okusna hrana.

Sejemo ga malokdaj, četudi lahko dobimo seme. To najdemo v zeleni, okrogli, kakor češnja debeli jagodi na krompirjevem stebelu. Zrasle so iz kolesastih, belih ali bledovijolčastih cvetov. Ti nimajo medu, cvetnega prahu le malo, zato prihaja na krompirjevo cvetje le malo žuželk. Če seme vsejemo, rodi rastlina šele v drugem ali tretjem letu tako debele gomolje, da so za rabo.

Zato krompir sadimo. Zavoljo varčnosti zvežemo gomolje na krhle tako, da ima vsak vsaj en brstič ali eno oko. Iz tega zraste namreč v zemlji nova rastlina, ki poganja prizemne pritlike ali živice. Te so del stebela. Konci živic in njihovih vejic se debele in se razvijajo v gomolje. Da jih zraste več, obdajamo spodnji del stebela s prstjo, ko zraste krompir ped visoko; pravimo, da krompir osipamo ali okopavamo.

V juliju dozori zgodnji krompir. Takrat ga ni dobro jesti preveč, ker škoduje zdravju. Ko pa v jeseni steblo usahne in postane črno, je popolnoma zrel. Zdaj hiti vse na njivo. Možje in žene izkopavajo gomolje, otroci jih pobirajo in znašajo na kup, debelejšje posebej, drobnejše posebej. Tudi zakurijo ogenj in jih pečejo v žerjavi. Zvečer jih poberejo v koše in zvozijo domov, kjer jih shranijo v toplem hramu, da ne zmrznejo. Koža varuje gomolje, da ne izgube vse vode. Zakaj se olupljen krompir tako kmalu posuši?

Ako krompir spomladi v hramu kalí, se hrani iz gomolja. Zaradi hrane, ki je v gomolju nakopičena, je krompir važno živilo za ljudi in živali. To hrano sprejema izprva tudi mlada rastlina, ki zraste iz vsakega krhla.

Radi neprijetno dišečih strupenih listov nima krompir mnogo sovražnikov. Le ameriški krompirjevec in smrtoglavčeva gosenica se hranita z njegovim listjem. Škodi mu tudi krompirjeva plesen, ki uniči včasih cele njive te rastline. Jako strupene so zelene jagode na steblih in kaleči gomolji, če ozelene na solncu.

Po Ganglu.

22. O strupenih rastlinah.

V gozdu, kamor sta šla sosed in njegov desetletni sinko napravljat drva, je bilo vse polno malin in borovnic. Med drugim najde deček na precej visoki rastlini polno lepih črnih jagod. Natrga vejic z jagodami in jih prinese pokazat

očetu, predno jih poje. Prestrašen ukaže oče sinku, naj jih zavrže. Povabi ga, da sedeta na star, z makom pokrit štor. Oče začne pripovedovati:

„Glej, sinko! Rastlina, kjer si dobil one jagode, je zelo strupena. Če bi jih jedel, bi umrl. Da se ti kdaj po nevednosti ne pripeti nesreča, da bi se zastrupil, poslušaj!

Vsako leto slišimo ali čitamo, da je kdo umrl, ker je jedel strupene jagode, njihovo listje ali korenine. Posebno otroci, pa tudi odrasli nevedni ljudje, ki ne poznajo strupenic, si lahko nakopljejo hudo bolezen ali smrt. Tudi gospodinja včasih postavi na mizo jed, ki ji je dodala iz nevednosti nekaj listov ali korenin strupenih rastlin, rastočih na domačem vrtu.

Te vejice z jagodami, ki si jih imel prej v rokah, so *volčja črešnja*. Najdeš jo v naših gorskih gozdih. Rastlina je meter visoka; rogovilasto steblo in listje sta kocinasta. Vsi deli rastline so nekako mastni in lepljivi. Rodi svetločrne, v čaši sedeče jagode, podobne črešnjam. Te so že večkrat zapeljale ne samo otroke, tudi odrasle nevedneže, da so se nazobali teh lepih jagod, ki so silno strupene. Čudno je to, da jih nekatere ptice slastno uživajo brez škode.

Druga, borovnici podobna strupenica je *volčja jagoda*. To je malo zelišče, ki raste po takih krajih kot volčja črešnja. Ločiš jo od borovnice po tem, da ima štiri navzkriž stoječe liste, v sredi pa cvet; iz njega zraste črnorjava jagoda, ki je debelejša od borovnice.

Ob stoječih vodah, ob potokih, jarkih in po močvirnih krajih najdemo *veliko trobeliko*. To prištevamo k našim najstrupenejšim in najnevarnejšim rastlinam. Najbolj jo spoznaš po repi podobni korenini. Če jo prerežeš, postane kmalu temnorumena, v povprečnih predelih je zopno dišeč sok.

Sosed pravemu peteršilju, ki ga rabijo mati kot dišavo v kuhinji, je *mala trobelika* ali *pasji peteršilj*. Poznati ga morajo posebno gospodinje. Zamenja se dostikrat s pravim, ker

rasteta mnogokrat skupaj. Razloči se od njega le po neprijetnem duhu, ki ti udari v nos, če zmaneš listje. Pa tudi listje je ožje in korenje manjše.

Po grobljah, ob plotih in okoli vasi najdeš zoprno dišeči *zobnik*. Med lepljivim listjem tega zelišča sedé umazano-rumeni cvetovi, sad je nazobčana glavica z mnogoštevilnim semenjem. Listi zoprno dišijo in so grenkega okusa.

Na enakih krajih raste *svinjska dušica* ali *kristavec*. Spoznaš ga po ostudnem, zoprnem duhu, še lažje pa po dolgem, lijastem belem cvetu. Tudi plod ti ga hitro izda. Zelena, kasneje rjavkasta glavica je povrhu enakomerno pokrita z bodečimi trni kakor sad divjega kostanja. Dozorela se razpreza na štiri predalčke, kjer je mnogo črnorjavega, leči podobnega semena. Vsa rastlina je ena najhujših strupenic. Že sami listi, če jih položiš na kožo, naredo nevarno vnetje.

Kakšen postane človek, če se najé jagod, semena ali kakšnega drugega dela te ali one strupenice? Omami ga, kakor bi bil pijan, oči se mu svetijo, v glavi se mu začne vrteti. Zgubi zavednost, kmalu ne vidi in ne sliši več prav, zenica v očesu se širi ali pa skrči. Tudi požirati ne more več, usta se mu suše, hudo ga žeja, bljuvati začne. V glavi je zmeden, ali pa neobčutljiv in nem. Oči se mu izbulijo, krč ga lomi, mraz in mrzel pot ga obdaja, usta se mu penijo, leži kakor mrtev s široko odprtimi očmi, oslavljen in otrpnjen. Kmalu pride smrt, ki včasih hipoma pobere človeka.

Seveda, vsega tega ni, ali vsaj tako hudo ne, če je precej pomoč blizu. Kako bi si pomagal?

Ne misli pa, da sem ti popisal vse strupene rastline. Mnogo, mnogo jih je še bolj ali manj strupenih, o katerih ti bom priporočeval ob drugi priliki. Imenujem ti le nekatere: razhudnik ali črlenka, podlesek, zlatice, volčin, razni mlečki, naprstec, pikasti mišjek, tobak in razne strupene gobe.

Pomni pa, da imajo tudi strupene rastline svojo dobro stran. Velika množina hudih strupov služi zdravnikom v raznih boleznih, da lajšajo bolnikom neznosne muke in jim vrnejo zdravje.

Ob koncu pa še to: Dečko, ne nosi v usta nobene rastline, če je prav dobro ne poznaš!"

23. Sol.

Kuhinjska sol, ena najpotrebnejših rudnin, je razširjena skoro po vsem svetu. Čista, ali pomešana z ilovico in z raznimi rudninami dela mogočne sklade pod zemljo. Silna množina soli pa je raztopljena v morskih vodi, v slanih jezerih in studencih.

V zemlji kopljejo sol v rudnikih. Kjer se dobi čista, jo lomijo in spravljajo na dan kot drugo kamenje. Nečisto pa je treba prej ločiti od primesi. To se izvrši tako, da izkopljejo na pripravnih krajih jame in jih napolnijo z vodo. Voda raztaplja sol, ilovica in druge primesi pa se sesedajo na dno. S soljo nasičeno vodo odvajajo v solovarnice, kjer jo segrevajo v velikih plitvih ponvah, da voda izhlapi. Čisto sol devajo v košare in postavijo na topel kraj, da zgubi vso vlago, ter jo lahko takoj razpošiljajo. Tako sol vidimo v prodajalnah v debelih kosih, ki jih moramo pred rabo razbiti. To je *kamena sol*, ki je čistejša od *morske*, a ni tako ostra.

Sol se dobiva tudi iz morja. Morska voda je tako nasičena s soljo, da je ne moremo piti. V primorskih krajih napeljejo morsko vodo v plitve, gredicam podobne jame. Na solnčni vročini voda izhlapeva, sol pa ostane v gredici. Večje take naprave imenujemo soline. Nam najbližje soline so pri Piranu v Istri.

Vsa voda pa ne sme izhlapeti, ker bi se sesedle v gredicah tudi grenke soli. Posebne mere, solomeri, naznanjajo,

kdaj je treba vodo odtakati. Tako pridobljeno sol posuše in jo potem spravijo v skladišča.

Popolnoma čista sol je brez barve ali bela, vsled raznih primesi pa često siva, rdeča ali rjava. Če vržeš sol v vodo, se raztopi v njej. Slana voda, ki ne more raztopiti več soli, je s soljo nasičena. Raztopi se tudi v slini. Na vlažnem kraju se raztopi, ker pije vlago. Sol ni posebno trda, lahko jo raztolčeš. V ognju poca, se tali, prehaja v pare in porumeni plamen.

Soli ne potrebujejo le ljudje, ampak tudi živali. Neslane jedi so skoro neužitne in težko prebavljive. S soljo solimo meso in ribe, da jih ohranimo za dalj časa. Živini pokladamo cenejšo nečisto sol.

V tovarnah rabijo sol za izdelovanje sode, mila, stekla, leda in solne kisline.

24. Premog.

Pojdi z menoj! Popeljem te pod zemljo v rudnik. Oblečeva rudarski jopič, priveževa si usnjat predpasnik in stopiva



v dvigalo, ki naju spusti po navpičnem rovu navzdol. S seboj vzameva rudarsko svetiljko, da si pri njeni svetlobi lahko

ogledava podzemske prostore. Od daleč zaslišiva votle udarce kladiva, na dnu sva. Okoli naju je črna tema, težek zrak nama lega na prsi. Vžgeva svetiljko in greva v enega izmed rovov, ki peljejo na vse strani.

Tam pri brleči luči ugledava več delavcev, ki s kladivi in rovnici odbijajo črno rudo. Silne grude lomi njihovo orodje, tla se tresejo, ko padajo predenj. Drugi jih razbijajo in z lopatami nakladajo na vozičke in vozijo rudo po ozkih železnih tirih tja do prostora, kjer sva midva prišla na dno. Od ondod jo dvigajo v velikih posodah navzgor na svetlo. Težavno je premogarjevo delo, pa tudi nevarno. Glej, prav tukaj nad glavo visi ogromna skala! Kdo mu zagotovi, da se zdaj ne sproži in ga zasuje? Nečist, težek vzduh ga obdaja, brleča luč mu slabo sveti pri težavnem delu. Zgodi se lahko, da se v jami nabere plini, ki se vnamejo in ga zaduše.

Premog je gorivo. Podoben je kamenu ali lesu. Ne gori pa tako lahko kot les. Zanj je treba posebnega ognjišča ali pa ga moramo staviti med goreča drva. Grejemo ž njim stanovanja; zelo važen in potreben pa je pri železnicah, ladjah in v tvornicah, kjer kurijo ž njim različne stroje.

Nastal je premog iz lesa, ki je pred davnimi časi zoglanel globoko v zemlji. Po tem, če je premog starejši ali mlajši, razlikujemo *črni ali rjavi premog*. Črni je črne barve in se sveti kot steklo. V močnem prepihu gori s posebnim vonjem in daje močno toploto. Rjavi se nahaja v višjih zemeljskih plasteh in je še ves lesu podoben. Gori rad, a tudi neprijetno diši, daje pa manj toplote kot črni premog.

K premogu štejemo tudi šoto, ki jo režejo na barjih in močvirjih. Gori prav rada, a pušča mnogo pepela.

Iz premoga dobivajo svetilni plin, katram in koks. Poznaš te tvarine in čemu so nam?

25. Petrolej.

To oljnato tekočino pridobivamo iz zemlje kakor druge rudnine; zato se imenuje kameno olje ali petrolej.

V krajih, kjer je zemlja napojena s petrolejem, izkopljejo globoke jame, da se v njih nabira in ga zajemajo kakor vodo iz studencev. Če ga ima pa zemlja mnogo v sebi, prihaja na dan sam ob sebi, ali pa z izvirajočo vodo.

Sirov petrolej, nafta, kakor ga pridobimo iz zemlje, pa še ni za rabo. V njem se nahaja mnogo raznih hlapečih tvarin. Če se taki hlapi zmešajo z zrakom, se upalijo in zgore z močnim pokom in razneso tudi najmočnejšo posodo. Zato morajo sirovo kameno olje očistiti teh tvarin, preden se more rabiti.

Očiščen petrolej je rumenkaste barve, se spreminja na modro in ima poseben vonj. Če mu priliješ vode, se ne zmeša ž njo, marveč ostane na vrhu kakor olje; je torej lažji od vode. Prižgan slabo sveti, se zelo kadi in razširja zoprn dub, v svetiljki pa ima jasen plamen.

Petrolej nam daje mnogo boljše in cenejše razsvetljavo nego olje in sveče. Prodaja se navadno dobro očiščen, vendar moramo ž njim ravnati jako oprezno, da se obvarujemo velikih nesreč. Posebno ne smemo pihati v gorečo svetiljko in ne priti z lučjo preblizu odprti posodi, v kateri je petrolej. Zelo nevarno je, priliti petrolej v gorečo petrolejevo svetiljko. Če se tam ali v posodi vžge, raznese svetiljko ali posodo, ter razmeče goreče olje na vse strani, da se hudo opečeš, ali da nastane požar.

Nafta nam ne daje samo petroleja, temveč tudi druge tvarine, kakor bencin, parafino in strojno olje.

b) Prirodoslovje.

1. Solnce.

Solnce je krasna, velikanska zvezda, ki se nam kaže kot žareča, ognjena krogla na nebu. Sveti se tako, da ne moremo gledati vanj s prostim očesom.

Od solnca dobivamo svetlobo in toploto. Brez solnca bi bila na zemlji vedna noč in strašen mraz. Brez njega bi ne mogle rasti rastline in bi ne mogli živeti ne ljudje ne živali. Solnce daje neizmerno veliko toplote, od katere pa dobiva zemlja le majhen del.

Čim dalje smo na solncu, tem topleje nam je. Tudi kamen, zid, tla se bolj segrejejo, če sije solnce nanje dalj časa. Spomladi je topleje kot pozimi, ker sije solnce več časa in padajo solčni žarki manj poševno na zemljo. Vsled tega oživi spomladi vsa narava. Rastline, živali in človek se razvesele po mrzli zimi toplega, blagodejnega solnca.

2. Voda.

Voda pokriva tri četrtine zemeljskega površja. Teče v studencih, potokih in rekah ter se izliva v jezera in morja. Čista voda nima niti duha niti okusa. V mali množini je brez barve, v veliki pa je videti zelenkasta ali sinja. V prav majhni množini tvori kroglice, ki jih imenujemo kaplje; zato imenujemo vodo kapljevino.

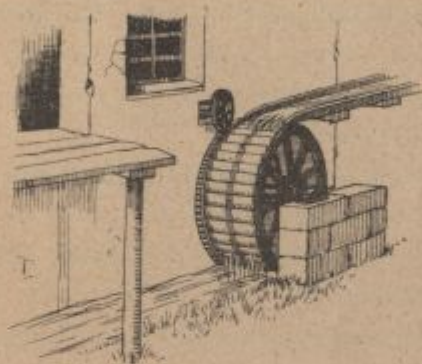
V vodi se topijo sladkor, sol, apnenec in druge tvarine. V vodi se pa ne tope samo trdna telesa, temveč voda vpija tudi zrak in njemu podobne pline.

Ko voda teče po zemlji in se preceja skozi njo, vsrka razne pline in se v njej rastope marsikatere trdne tvarine; zato ni nikjer na zemlji čiste vode. Najčistejša voda je na prostem prestrežena dežnica in iz čistega snega dobljena snežnica.

Voda, ki ima v sebi raztopljene trdne tvarine, je *trda voda*. Studenčnica je trda voda. Dežnica, snežnica, potočnica, rečnica so pa *mehke vode*, ker nimajo v sebi raztopljenih trdih tvarin.

Morska voda ima v sebi posebno veliko kuhinjske soli. Ker je preslana, ni za pijačo in kuhanje. Vode, ki imajo v sebi toliko raznih soli in drugih rudnin, da dobivajo po njih poseben okus, imenujemo *rudnice*, ki so posebno zdravilne.

Navadno vodo, ki je brez okusa, imenujemo *sladko vodo*.



Vrelcem, po katerih prihaja topla voda na zemeljsko površje, pravimo *toplice*.

Čista, hladna voda nam je tako potrebna kakor zrak. Brez nje bi bila zemlja žalostna puščava, na kateri bi ne rastle nobena rastlina, pa tudi ljudje in živali bi ne mogli živeti.

Človek je uporabil vodo v svojo korist, bodisi da mu žene mlinska kolesa, bodisi da nese ladje. A tudi v njene globočine se je potopil s podmorskim čolnom.

3. Hlapenje.

Napolni kozarec z vodo! Opazuj vodo v kozarcu nekaj dni in videl boš, da je vode vedno manj. Perica razobesi moko perilo in čez nekaj časa je suho. Mlake na cesti se posuše.

Kam je prešla voda iz kozarca, perila, mlak? Izhlapela je. Dvignila se je namreč v prav drobnih delcih v zrak. Ti vodni delci so tako majhni, da jih ne vidimo, dasi jih je zrak poln. Voda hlapi tudi iz studencev in rek, jezer in morja; pa tudi iz ljudi, živali in rastlin.

Ako postaviš kozarec na toplo peč, se posuši voda prej. Ljudje radi obešajo mokro perilo k peči. Ako obsije solnce vlažno cesto, je kmalu suha. Toplota torej jako pospešuje hlapenje.

Tudi veter pospešuje hlapenje. To dobro vedó perice, zato rade obešajo mokro perilo na prepih.

Sapa namreč odnaša hlape iznad mokrega perila in nareja prostor novim hlapom.

Mokro perilo se suši tudi pozimi, kadar zmrzuje. Voda izhlapeva torej ob vsaki toplini.

Vodne pline, v katere se izpremeni voda pri hlapenju, imenujemo *vodne hlape*.

V katerem letnem času je največ vodnih hlapov v zraku?

Kadar mati umije tla, odpre križem okna. Zakaj?

Zakaj se ne posuši voda v zaprti posodi?

Po Josinu in Ganglu.

4. Vrenje.

Da bomo videli, kako voda vre, postavimo stekleno posodo z vodo nad ogenj! Iz segrevajoče se vode se začnejo vzdigovati najprej majhni mehurčki, ki prihajajo do površja in tam izginjajo v zrak. To so zračni mehurčki. Voda ima vedno v sebi nekoliko zraka, ki ga prežene toplota, ko jo segrevamo.

Voda se segreva vedno bolj in bolj. Kmalu zapazimo, da se dvigajo z dna posode večji mehurčki, ki pa iz začetka ne dosežajo površja, ampak prej izginjajo. To so vodni hlapi. Delajo se na dnu posode, kjer se dotika posoda vročega dna. Hlapovi mehurčki izginjajo, predno dosežejo površje vode,

ker se shlanjajo v zgornji hladnejši vodi in se zaradi tega zgoščujejo zopet v vodo. Čim bolj se voda segreva, tem gostejši so mehurčki in tem višje se dvigajo.

Ko se pa voda dovolj segreje, prihaja na površje vode mehurček za mehurčkom ter se razpoči — voda vre.

Kipečemu in šumečemu gibanju vrele vode pravimo *vrenje*. Vodne pline, ki nastanejo pri vrenju, imenujemo *vodne pare*. Pri vrenju se ne izpreminja voda v plin samo na površju kakor pri hlapenju, temveč tudi v vodi sami. Vodno paro je uporabil človek v svojo korist, da mu žene velikanske stroje, parne stroje.

5. Megla in oblak.

Bil je lep jesenski dan. Toplo solnce je obsevalo vlažno zemljo. Iz vlažnega travnika se je dvignilo veliko vodnih hlapov. Zrak je bil miren: hlapi so obviseli nad travnikom.

Solnce zajde. Zrak se ohlaja. Tedaj se zgoščajo vodni hlapi in spreminjajo v majhne kapljice. To se vrši vso noč. Mnogo se jih nabere in sedaj jih lahko vidimo. Pravimo jim *megla*.

Ko zjutraj posije solnce, se zopet razkadi megla. Zakaj ?

Gosta megla se napravlja nad močvirji, jezeri in morjem. Zakaj ? Pregosta je, da bi se zopet pretvorila v hlap, pač pa postane ob solnčni toploti lažja in se dvigne visoko v zrak. Meglo visoko nad seboj imenujemo *oblak*.

Po Josinu in Ganglu.

6. Dež.

Oblaki so sestavljeni iz prav majhnih kapljic vode. Ko se te kapljice v hladnem zraku ohlajajo, se med seboj sprijemajo in postajajo vedno večje in težje. Zrak jih ne more več nositi in zato padajo radi svoje teže na zemljo. Tedaj pravimo, da dežuje ali da pada *dež*. Pa tudi padajoč se sprijemajo ka-

pljice ter so vedno večje. Čim višji so torej oblaki, tem večje so deževne kaplje. Zakaj?

Iz prav nizkih oblakov *prši*. Dež, ki se ulije hitro in močno ter kmalu zopet preneha, se zove *ploha*. Dež, ki lije po več dni in daleč na okrog, se imenuje *deževje*. Časih se *utrga oblak*. Takrat nastane *naliv*, ki poplavi vso okolico in povzroči marsikatero nesrečo.

Dež nam je prepotraben; čisti in hladi zrak, poživlja rastline in daje vode studencem, potokom in rekaru.

V nekaterih krajih naše zemlje ne pade vse leto niti kapljice dežja. Zato pa tudi tam ni videti cvetice ne drevesa, ampak le pesek in kamenje. Takim krajem pravimo *puščave*.

Po Josinu in Ganglu.

7. Sneg in toča.

Pozimi voda zmrzuje in se spreminja v led, ki je lažji od vode in zato tudi plava na nji. Iz oblakov pa pada namesto dežja navadno sneg. Ako ujamemo nekoliko tistih belih kepic ali *snežink* na rokav in si jih natančneje ogledamo, nam bode takoj jasno, kako nastane sneg. Le na gorko ne smemo s snežinkami, spremenile bi se v kapljice vode. Pozimi zmrznejo hlapi, ki so v zraku, v drobne ledene iglice. Te se zbero v snežinke, ki nam kažejo prav lepe šesterokotne zvezdice.

Po nižavah in dolinah naletuje sneg navadno le pozimi, ker je zrak samo tedaj tako mrzel, da zmrznejo hlapi. Po visokih gorah pa pada tudi poleti. Ker je zrak v velikih višinah hladnejši, se naredi sneg v oblakih lahko tudi poleti; samo v nižave o tem času ne more pasti, ker se padajoče snežinke v nižjih, toplejših plasteh zraka raztope ter pridejo na zemljo kot deževne kapljice. Tako je mogoče, da ob istem času visoko gori po gorah sneži, spodaj v dolini pa dežuje.

Spomladi in jeseni se iglice v sneženih oblakih, ki jih veter preganja, zberó rade v majhne goste kapice, ki padajo kot *sodra* na zemljo.

Poleti pa ne pada *sodra*, ampak *toča*. V prav visokih oblakih se dela tudi tedaj *sodra*. Ko pa pada skozi nižje oblake, naredi se okoli nje debela ledena skorja in na tla padajo ledena zrna, ki jih imenujemo *točo*.

Ako prerežemo zrno *toče*, vidimo v sredi belo, neprozorno, sodri podobno zrnce; okoli zrnca je bolj ali manj prozoren led.

Toča pobije rastline in celo živali ter napravi veliko škode.

H. Schreiner.

8. Rosa in slana.

Dihaj v mrzlo šipo! Šipa postane motna in kmalu orosi. Zakaj? Vodni hlapí, ki so prišli iz tvojih ust, so se shladili ob mrzlem steklu, zgostili so se in sesedli v majhnih kapljicah na šipo. Pozimi je v zaprti sobi mnogo vodnih hlapov. Ti se shlade ob mrzli šipi v oknu in jo porose, pravimo: *okna se pote*.

Orosi se pa tudi kozarec, katerega prineseš iz mraza v toplo sobo, prav tako poleti z mrzlo vodo napolnjena steklenica. Zakaj?

Takisto se napravlja tudi rosa na rastlinah. Ko zajde solnce, se ohlade stvari v prirodi poprej kot zrak. Ako se dotaknejo vodni hlapí hladnejše trave, listja, kamenja itd., se zgoste in obvisé v kapljicah na dotičnih stvareh. Tem kapljicam pravimo *rosa*.

Rosa poživlja rastline, zato je prepotrebna, zlasti ako ni dosti dežja. V vetrovnih nočeh ni rose. Zakaj ne?

V prehladnih nočeh lahko rosa zmrzne. Zmrzlo roso imenujemo *slano*. Slane se boje kmetje spomladi in jeseni. Ta-

krat popali na sadnem drevju in vinski trti cvetje ali pa pokončuje jesensko žito.

Zakaj se ne bojimo slame v vetrovnih in oblačnih nočeh¹?



Kako varuje vrtnar cvetice slane?

Kako se narede na oknih ledene cvetice?

Po Josinu in Ganglu.

9. Zrak.

Zrak nas obdaja povsod. Ne vidimo ga, ker je prozoren. Čutimo ga, ako mahamo z roko, tečemo, dihamo, ali če piha veter.

Zrak napolnjuje vsak prostor; celo majhne luknjice v sladkorju, kruhu, lesu, vodi in drugih telesih. Če deneš ta telesa v vodo, se dvigajo iz njihovih luknjic zračni mehurčki. Zakaj?

Ako izliješ vodo iz kozarca, potem kozarec nikakor ni prazen, poln je zraka.

Vtakni navidezno prazen kozarec narobe v vodo! Káj vidiš? Voda ne more v kozarec, ker ji je napoti zrak.

Ako pihaš skozi slamico v čisto vodo, se dvigajo iz vode mehurčki, ki se razpočijo na površju. Zrak, katerega pihaš

v vodo, torej ne ostane ves v vodi, temveč se dvigne iz nje v podobi mehurčkov, ker je lažji kot voda.

Zemljo obdaja debela zračna plast, katero imenujemo *ozračje*. Ker je ozračje modre barve, vidimo ob jasnem vremenu modro nebo.

Zrak je ljudem, živalim in rastlinam neobhodno potreben; brez njega ne morejo živeti ne ljudje ne živali in ne rasti rastline. Tudi ogenj ne more goreti, kjer ni zraka.



Zrak ni povsod enako čist. Ko zasopeš, potegneš dober zrak v pljuča in izdahneš slab zrak. Slab zrak je torej tam, kjer biva mnogo ljudi. Ako si hočeš ohraniti zdravje, moraš skrbeti za zdrav in čist zrak. Zato je treba stanovanja večkrat prezračevati poleti in tudi pozimi.

Zrak se tudi izpridi, kjer vre vino, kjer žari žerjavica. Slab zrak se nabira v vodnjakih in jamah. Kdor ima opraviti

v takih krajih, naj spusti poprej vânje po vrvici luč. Ako luč ugasne, naj ne hodi noter. Kjer luč ugasne, tam tudi človek ne more živeti.

Najnevarnejši je človeku zrak, ki ga pokvari žerjavica. V takem zraku človek omedli, ali se celo zaduši. Ne zapiraj torej cevi, ki veže peč z dimnikom, dokler je v peči žerjavica.

Zakaj je v šoli često slab zrak ?

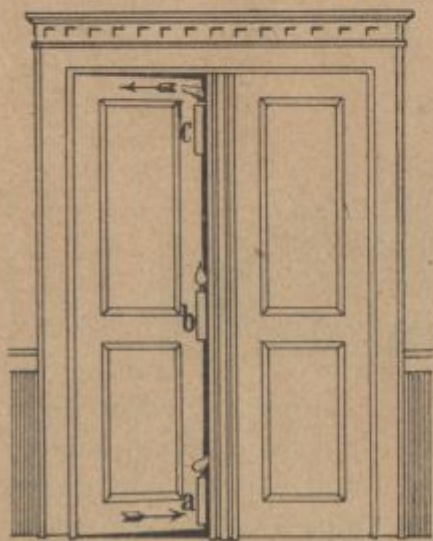
Zakaj ugasne luč, če jo pokrijemo ?

Zakaj piha kovač z mehomo v žerjavico ?

Človek si je s svojim umom osvojil tudi zrak. Z zrako-plovi in letali se je dvignil visoko v zračne višine in potuje danes po njih kakor po morju ali po suhi zemlji.

10. Veter.

Veter je zrak, ki se pretaka iz kraja v kraj. Kako nastane veter ? Odpri vrata zakurjene sobe ! Zunanji mrzli zrak gre



spodaj v sobo, notranji topli zrak pa zgoraj iz nje. Topli zrak je namreč redkejši in lažji, mrzli pa gostejši in težji. Topli puhti torej kvišku, na njegovo mesto pa prihaja mrzli.

Ravnotako nastanejo vetrovi v prirodi. Od solnčnega juga pihajo topli, od ledenega severa pa mrzli vetrovi. Njihova moč je zelo različna. Kako prijetno pihljajo pomladanske in poletne *sapice*,

kako pa tulijo *viharji* ! Silen vihar imenujemo *orkan*.

Vihar je tako močan, da ruje in lomi drevje, podira kozolce in celo hišam odnaša strehe. Ako se zadeneta dva na-

sprotna vetrova, nastane *vrtimec*. Vrtinec nosi kvišku prah, listje, pesek in vodo. V silnih viharjih so vrtinci zelo nevarni.

Dasi napravljajo viharji obilo škode, so vendar vetrovi jako koristni. Čistijo in hlade zrak, prinašajo deževne oblake ali pa jasné oblačno nebo.

Vetrovi gibljejo jezera in morja, da se ne usmradi stoječa voda. Gonijo mline na veter, ladje jadernice in po velikih ravninah tudi sani.

Po Josinu in Ganglu.

11. Huda ura.

Poletni popoldan je. Solnce pripeka in zrak je neznosno soparen. Kmalu zakrijejo solnce temnosivi oblaki, ki se začno zbirati na nebu. Močan veter zapiha; prah in listje pleše po zraku. Zabliska se na nebu in grom zabobni. Huda ura se bliža.]

Ob hudi uri bliska in treska s početka v daljših presledkih; ko pa razsaja hudo vreme najljuteje, šviga blisk za bliskom in treska nepretgoma, da okna žvenketajo in nas izprehaja strah. Ta je opravičen, kajti *strela* bi lahko udarila na zemljo.

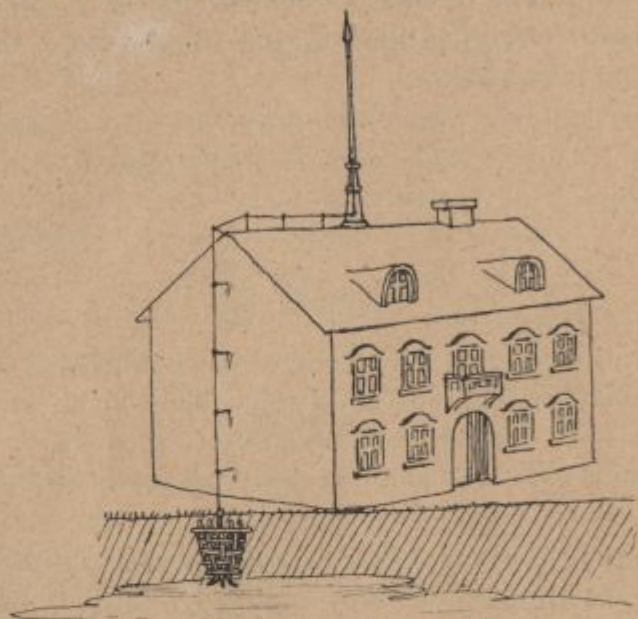
Kaj pa je strela? Strela je iskra, ki šine iz oblaka v oblak, ali v kako reč na zemlji. Njeno svetlo, vijugasto pot imenujemo *blisk*. Strela udari najraje v stolpe, v drevesa na samem, v hiše in druge visoke predmete. Posebno pa kovine vlečejo nase strelo.

Ziva bitja strela omami ali usmrti. Gorljive tvarine užge ali razruši. Drevesom razkolje deblo, ali jim odlomi vrh in oklesti veje. Kovine pa razgreje in raztali, če niso predebele.

Za bliskom nastane *grom*. Ako se zabliska prav blizu, zaslišiš le en pok. Čim bolj daleč se zabliska, tem kasneje se zasliši grom, ki je dolgo bobnenje.

Ob hudi uri stati pod drevesom ali zvonikom, ni varno. Zakaj ne? Tudi blizu dimnikov ni dobro biti ob hudem vre-

menu, zlasti če se dviga iz njih dim, ki privabi strelo v dimnik. Zatorej pogasi ob hudi uri ogenj na ognjišču in v peči!



Strele nas najbolj brani strelovod. Po njem gre strela v zemljo, ne da bi poškodovala poslopja.

A tudi silno moč strele, ki jo povzroča *elektrika*, je izkoristil človek. S posebnimi električnimi stroji proizvaja elektriko, ki daje krasno luč, ali pa goni druge stroje, vozove in ladje.



Pogled po svetu.

Dežela lepa, ljudstvo krepko, zdravo !
Človeku brat je človek, rodu rod.

J. Stritar.

1. Strani neba.

Stopimo na kak višji kraj, recimo na kak grič ali zvonik, in pogledjmo naokrog. Ali vidimo že ves svet ? Ne ! Vidi-mo samo košček zemlje z njenimi hribi in dolinami, gorami in nižinami, potoki in rekami in morda del morja, ki se razpro-stirajo okoli nas do neke črte, kjer se nam dozdeva, da se nebo dotika zemlje. Ta navidezna črta, ki meji kakor velik krog naš pogled, se imenuje *obzorje*. Čim više stopimo, tem večje je naše obzorje.

Stopimo na tak griček, predno se jame daniti, pa opazuj-mo nebo. Nebo začne kmalu na eni strani žareti. To je ju-tranja zarja. Ne dolgo potem se dvigne tamkaj solnce izza gora. Dobro si zapomnimo to stran obzorja, kjer solnce vzhaja. Ta stran neba se namreč imenuje *vzhod*. Pogledjmo sedaj svojo senco ! Senca kaže vzhodu naravnost nasprotno smer. Na oni strani neba ali obzorja, kamor kaže zjutraj naša senca, bo zvečer solnce zahajalo. Tam je torej *zahod*.

Kadar v zvoniku bije poldne, pogledjmo zopet v solnce. Tedaj stoji najvišje; vendarle ne stoji točno nad našo glavo, temveč nekoliko poševno nagnjeno proti obzorju. Smer, kamor je solnce nagnjeno opoldne, nam kaže tretjo stran neba, ki se imenuje *jug*. Takrat kaže naša senca v nasprotno smer, kaže nam, kje je *sever*.

Vzhod, zahod, jug in sever so štiri strani neba. Vendar stoji solnce natančno v vzhodu in zahodu samo dva dni v letu, in sicer 21. sušča ob začetku pomladi ter 22. kimavca ob začetku jeseni. Poleti vzhaja in zahaja solnce malo bolj proti severu, pozimi pa malo bolj proti jugu.

No, zdaj nam ne bo težko spoznati se v prostoru. Če ob vzhodu točno gledam proti solncu, imam za sabo zahod, in če tedaj stegnem svoji roki vodoravno od sebe, imam na desni jug, na levi pa sever.

Kaj pa ponoči, ko ni solnce? Tedaj nam pomaga luna ali mesec, ki vzhaja in zahaja prilično na istih točkah obzorja kakor solnce.

Pa če ni lune, ali pa če podnevi zagrinjajo oblaki solnce? Tudi tedaj se ne moremo izgubiti, če imamo *busolo* pri sebi. V busoli je igla magnetnica, ki z eno konico kaže proti severu, z drugo pa proti jugu, naj jo obračamo in sukamo, kakor hočemo. Če vemo pa le za eno stran neba, najdemo takoj ostale tri.

Proti kakšni strani neba so obrnjena okna naše šolske sobe? Proti kakšni strani neba je obrnjena vaša hiša? Proti kakšni strani neba moraš kreniti, ko pojdeš iz šole domov? Premisli in odgovori.

F. Kleinmayr.

2. Dan in noč.

✕ Ko zasije zlato solnce, nam napoči *jutro*. Krasno je tedaj v prosti prirodi. Biserne rosne kaplje vise še po listju in travah; ptički pevci se bude in žvrgole svojo jutranjo pesem. Ali

le kratko traja jutro. Solnce se pomika više in više. Kadar stoji najviše na južni strani, tedaj zveni *poldne*. Čas od jutra do poldne imenujemo *dopoldne*. Po poldnevu se solnce bolj in bolj pomika proti zahodu; slednjič zajde ali zatone. Tedaj nastopi *večer* in v zvoniku zapoje „zdrava Marija“. Vsaka stvar išče svoj kotiček, da se spočije, ker zdaj nastopi *noč*. Čas od poldneva do večera imenujemo *popoldne*.

× Lepa je jasna noč. Na nebu se prikaže tisoč in tisoč večjih in malih zvezd. To so daljna, daljna solnca, velike ognjene krogle kakor naše solnce, nekatere še celo večje. ×

Ko pa se priziba na nočno nebo mesec ali luna, poblede zvezde. Mesec je tudi velika krogla, toda 50 krat je manjša od naše zemlje. Mesec pa ne sveti sam, ker ne žari, kakor tudi naša zemlja ne. On dobiva svojo svetlobo od solnca, ki ga mi ponoči ne vidimo. Ne obrača pa nam mesec vedno vsega svojega razsvetljenega lica naproti. Kadar nam ga pa obrne, vidimo veliko razsvetljeno ploščo. Tedaj pravimo, da je *ščip*. Ščip vzhaja ob solnčnem zahodu in sveti vso noč. Ali od noči do noči se plošča manjša in čez teden dni vidimo na nebu le še polovico okrogle plošče. To je *zadnji krajec*. Ta vzhaja jedva, ko je minila polovica noči, ob *polnoči*. Zadnji krajec pa tudi od dne do dne pojema in čez drugi teden ne vidimo več meseca na nebu. Takrat imamo *mlaj*. Tedaj je namreč mesec obrnil svoje svetlo lice popolnoma od nas in nam kaže le svoje temno lice, kakor bi se skregal z zemljo. To pa ne traja dolgo. Čez teden dni se prikaže kmalu po solnčnem zahodu *prvi krajec*, ki se veča in veča, dokler zopet ne doraste do ščipa.

Od mlaja do mlaja traja tedaj štiri tedne ali 28 dni. To je lunin mesec. Prvi krajec ima obliko črke D, zadnji pa obliko črke C. Po tem jo takoj ločiš.

Od polnoči do polnoči štejemo 24 ur ali en solnčni dan. Uro razdelimo na 60 minut, minuto pa na 60 sekund. 365 dni tvori eno leto, ki ga razdelimo v 12 mesecev po 30

ali 31 dni; le svečan ima 28 dni. Vsako četrto leto pa prištejemo svečanu en dan, tako da jih ima 29, dotično leto pa 366 dni. To je prestopno leto.

F. Kleinmayr.

3. Letni časi.

Leto ima štiri letne čase: pomlad, poletje, jesen in zimo.

Pomlad prične 21. sušča. Tedaj vzhaja solnce točno na vzhodu ob šestih in zahaja zvečer ob osemnajstih. Dan in noč sta enako dolga. Od tega dneva pa se dan vedno daljša in noč krajša. Toplota raste, priroda oživi, vsaka živa stvar se veseli ljube pomladi.

Dne 21. rožnika imamo najdaljši dan in najkrajšo noč. Vročje poletje prične. Solnce vzhaja zjutraj ob štirih in zahaja zvečer ob dvajsetih. Toda bolj in bolj se krajšajo dnevi, noči pa se daljšajo.

Dan in noč sta zopet enako dolga dne 22. kimavca. Hladna jesen je prišla. Solnce vzhaja in zahaja prav tam, kakor ob pričetku pomladi. Ljudje pospravljajo razne pridelke s polja in trgajo grozdje.

Zima prične 21. grudna. Tedaj imamo najdaljšo noč in najkrajši dan. Solnce vzhaja zjutraj jedva ob osmih in zahaja že ob šestnajstih. Priroda otrpne, sneg in led se prikažeta, burja piha.

E. Ganel.

4. Zemeljsko površje.

Naša zemlja je velikanska krogla. Motil bi se pa oni, ki bi menil, da je gladka krogla; nasprotno prav raskava in hrpava je. Treba je le, da pogledamo skozi okno, pa se prepričamo, da je res tako. Tu se dviga zemlja, tam zopet se znižuje; tu štrle visoke skale proti nebu, tam se odpira globok prepad.

Kjer je zemlja povsem ravna, tam se razprostira *ravnina*. Ravnine pa prehajajo navadno v valovito *gričevje*, po katerem uspeva kaj dobro vinska trta. A više in više se dviga *grič* za gričem in slednjič dosega tako višino, da mu damo drugo ime. Nad tisoč metrov visoko višino imenujemo že *gora*.

Pri gričih in gorah razlikujemo *vznožje*, *pobočje* in *vrh* ali *sleme*. Ob vznožju visokih gor se razprostirajo v prijaznih *dolinah* človeška selišča: vasi, trgi in mesta. Pobočje jim preraščajo navadno temni gozdovi, sprva listnati, potem igličasti. Nad gozdovi zelene sočne planine, kjer se ob poletnem času pase živina. Vrhovi naših gor pa so navadno skalnati. Nekateri vrhovi so pozimi in poleti pokriti vedno s snegom in ledom. Takim goram pravimo *snežniki*. Ta sneg in led pa ne ostaneta večno nakopičena na vrhovih, temveč počasi polzita v dolino. Takim sneženim in ledenim rekam pravimo *ledeniki*.

Lepo je v dolini med cvetočimi vrtovi, med zlatim žitnim poljem; ali tudi gora ima svoje mikavnosti. Zato ljubijo planinci gorski svet ravno tako, kakor dolinci svojega ter tožijo po njem, ako so daleč od njega; Simon Gregorčič nam to hrepenenje lepo opeva z besedami:

„Pod trto bivam zdaj
v deželi rajskomili,
srce pa gor mi sili
nazaj v planinski raj.“

F. Kleinmayr.

5. Vodovje.

Kaj neki šumlja in šepeče v tihem gozdiču? Glej, izpod skale v senčnem zatišju hiti *vir* in si išče pota med kamenjem, mahovjem in grmičjem. Oj, kako je vse veselo ob strugi čistega, hladnega *studenca*! Pisane cvetice se ogledujejo v prozorni studenčnici, sto in sto žuželk brenči okoli njega, gozdni pevci, ljubi ptički, si hodijo sem gasit žejo.

Studence pa hiti dalje. Od druge strani mu prihiti na-proti bratec. Oba se združita v *potok*. Ta žene svoje valčke po kameniti *strugi*, kjer plavajo bistre postrvi in druge potočne ribe. Potok žene že mlinška kolesa, pa tudi kolo kovačnice in žage. Preko njega drži *brv*.

Zdaj zmanjka potoku nakrat tal. Z močnim šumom pada v globočino. Potok tvori *slap*. Zdaj zopet mora skozi gorsko *jezero*, zdaj zopet skozi *močvirje*.

Več potokov se združi v *reko*, ki sprejema na desnem in levem *bregu pritok* za pritokom. Po reki plavajo *čolni*, preko nje se spenjajo *mostovi*. Ob rekah stoje trgi in mesta s tvor-nicami, ki jih goni rečna voda. Da ima voda vedno enako umer-jeno moč, postavljajo v reki *jezove*. Pa tudi drugi ljudje imajo ob reki zaslužek. Brodniki prevažajo ljudi na *brodovih*, pla-viveci plavijo razno blago na *splavih*, ribiči love rečne ribe, zi-darji dobivajo v rekah pesek, tlakarji kamenje za mestni tlak.

Reka se združi z reko v *veletok*. Po veletoku plavajo že ladje in parniki. Veletokov pa ni mnogo. V naši širji domovini Italiji je le en sam veletok, Po ali Pad po imenu. Slednjič pa se reka ali veletok izliva v morje. Tako narašča reka od svojega izvirka do svojega *izliva* ali *ustja*.

Voda prinaša človeku mnogo koristi, ali kadar ob hudem deževju prestopi bregove, kadar *povodenj* poplavi okolico daleč na okrog ter jo zasuje z gorskim *gruščem*, takrat napravi mnogo škode. Sicer pa reke mnogo koristijo. Ne samo da namakajo zemljo v svoji bližini, temveč tudi polnijo polagoma z gruščem in peskom morsko obrežje ter stalno širijo rodovitno grudo.

Po E. Ganglu. — Kleinmayr.

6. Morje.

Večji del zemeljskega površja pokriva *morje*, to je neiz-merna planjava slane vode, ki polni velikanske kotline. *Mor-sko dno* pa ni povsod enako globoko; tu se dviga skoro do

morske gladine ter na takih mestih tvori *plitvine*; tam prepada zopet tisoče in tisoče metrov globoko, a tu zopet se dviga celo nad gladino ter tvori skalnate čeri ali pa večje in manjše *otoke*, ki jih krog in krog oblivajo morski *valovi*.

Meja med morjem in *kopnem* se imenuje *obrežje* ali *obal*. Obrežje je tukaj nizko, tamkaj strmo. Vendar obrežje ne poteka v eni sami ravni črti; tu se zajeda morje v zemljo in tvori *zalive*, *luke*, *drage*; tam zopet stopa kopna zemlja daleč v morje in tvori *polotoke*, ki so obdani od treh strani od morja. Najskrajnejša točka takega polotoka se imenuje *predgorje* ali *rt*. Ob plitvih obrežjih nastanejo morske *plitvine* ali *lagune*.

Morje ni nikoli mirno. Najmanjši vetrček povzroča že *valove*. Ob *viharju* dosega jo morski valovi višino več metrov. Gorje tedaj ladji na morju! Poleg *valovanja* opazimo pri morju še drugo gibanje, ki mu rečemo *morsko bibanje*. Morje se namreč neprenehoma vsakih šest ur dviga, to je *plima*, nadaljnih šest ur pa pada, to je *oseka*. Zraven tega pa morska voda vedno kroži in to kroženje imenujemo *morski tok*. Zato mornarji tudi svoje *čolne*, *jadrnice* in *parnike* privežejo ob breg; ali pa jih s pomočjo *sidra* zasidrajo, če se hočejo ustaviti v luki. Če bi tega ne storili, bi že čez par ur tihi morski tokovi odnesli ladjo Bog vedi kam.

Morska voda je *slana*, tedaj ni pitna in zato morajo *mornarji* na dolga potovanja vzeti pitno vodo s seboj. Iz morske vode dobivamo *sol*. V morju žive najrazličnejše živali od najmanjših do največjih, kakor morske spužve, školjke, polži, mehkužci, korale, raki, ribe in silni ribaki. Morje nam ponuja torej bogato zalogo hrane, ki nam jo s *trunki* in *mrežami* ter drugimi pripravami nalove *ribiči* in *potapljavci*.

Jako koristne človeškemu zdravju so morske kopeli.

Vrhu vsega pa je morje najiminenitnejša cesta na svetu, ki je ni treba nikoli popravljati. Po morski gladini potujejo torej *potniške* in *tovorne* ladje, ki prevažajo ljudi in blago z

brega na breg, iz kraja v kraj. Te *trgovske* ladje varujejo pred morskimi razbojniki *jeklene vojne ladje*, ki so oborožene s silnimi topovi. Človek je tudi že iznašel *podmorski čoln*, ki plava pod morsko gladino. Na morsko dno pa je položil skrbno ovito brzojavno žico, *kabel* imenovano, da lahko brzojavi z ene obali na drugo.

Morje je tedaj neizmerne koristi za človeštvo.

Ferdo Kleinmayr.

7. Občila.

Ako hočemo iz naše vasi na polje, udarimo jo po najbližji *poljski poti*, pa dalje po *kolovozu* in slednjič po sami *stezi*. Ko pridemo do potoka, ga kar preskočimo, če ne drži preko njega ozka *brv*.

Drugače pa je, če hočemo kreniti v bližnji trg. Tedaj moramo že do bližnje *ceste*, pa lepo lagodno po nji naprej. Če hodimo peš, nas bodo prehitevali vozovi, kočije, jezdec pa avtomobili, ki dirjajo po cesti, da se dviga prah. In ko cesta prekorači reko, stopimo na lesen ali kamenit ali železen *most*. Lepo udobno nas pelje cesta naprej; kjer je majhen klanec, ga kar preseka, kjer je večji, nas vodi v širokih vijugavicah na vrh, pa zopet na drugi strani navzdol. Zgrešiti ne moreš prave smeri. Kjer je *razpotje* ali *križpotje*, ti pove kažipot, lesen ali kamenit, kam se moraš obrniti. Tudi ti povedo *kilometrski kameni* točno, koliko poti si že prehodil.

Ali že vidim, da si opešal in da bi se rajši peljal. Takoj ti ustrezem. Kar na prvi *poštni voz* sediva, ali pa, da bo bolj imenitno, na prvi *poštni avtomobil*, ki oba prevažata dopisnice in pisma ter manjše zaboje iz kraja v kraj. Da, *pošta* je lepa iznajdba. Če kam ne moreš sam, pa pišeš pismo in pritisneš znamko nanj ter ga vržeš v prvi poštni nabiralnik. Pošta že poskrbi, da pride tvoje pismo na pravi kraj, če si le naslov prav napisal. Če pa se ti s tvojim poročilom mudi, no, potem

pa lahko *brzovaviš* ali pa tudi *telefoniraš*. Saj si že videl od droga do droga napete žice ob cesti in železnici. To so brzovavne žice; telefonske so jim pa čisto podobne.

Dolgočasi te voznja s poštnim vozom? Počakaj, kmalu prideva do *železniške postaje*. Pa si kupiva listek pri blagajni ter sedeva v *vlak*. Ta zdrči potem po železniškem tiru, da bô veselje. Kakor veter pojde.

Glej ga, tudi v vlaku si mi zaspal! Nemara pa res ne misliš sestiti v letalo ali pa v zrakoplov? Zato si še premlad, lahko bi mi štrbunknil iz njega, in to ne bi bilo zdravo.

Vidiš torej, da je možno različno potovati po svetu. Srečen tisti, ki se more ogledati daleč po božji naravi. Ali stari ljudje pravijo tudi: Ljubo doma, kdor ga ima!

F. Kleinmayr.

8. Zemljevid.

Premerili smo šolsko sobo in načrtali jo na list papirja. To ni bilo težko delo. Treba je bilo le nekoliko pazljivosti in *načrt* je bil gotov.

Težje je že bilo, ko smo si naredili načrt šolskega poslopja in njegove bližnje okolice. Kaj ne? *Tloris* tako velike hiše prerisati v malem *merilu* na košček papirja, to ni kar tako! Pa mi to že znamo.

Našli so se pa ljudje, ki jim pravimo zemljemerci, in ki so na isti način, pa še vse bolj natančno premerili vso našo vas z vsemi hišami, skednji, hlevi, njivami, gozdovi, cestami, potmi, studenci in potoki, in so potem narisali točen načrt na papir. Tu smo videli narisan že večji kos zemlje. To delo pa je bilo gotovo težje od našega, pa zelo koristno, ker kaže ta načrt ali *mapa* natanko meje vsakega posestva, njegovo lego in razsežnost. Po tej mapi razsodimo lahko vsakčas vsak prepir med mejaši.

Zemljemerci pa so nam premerili in narisali tudi vso deželo. Na tem narisu pa vidimo že lep kos naše zemlje ; vidimo, kje se zemlja dviga do visokih gor, kje se zopet znižuje v doline in ravnine ; vidimo, kje obliva morje zemljo, kje tečejo reke in potoki, kje se bleste jezera, kod in kam drže ceste in železnice. Zato pravimo temu narisu *zemljevid*.

Zemljevid kaže na malem listku papirja sliko velike dežele, kakor bi jo videli, če bi se dvignili z zrakoplovom v visoke višave. Zdaj pa mi recite, ali bi iz takih višin videli vsako drevo, vsako hišo posebej ? Gotovo ne ! S take višine bi videli veliko mesto kot mal, bel madež. Ker mora tedaj zemljevid kazati veliko pokrajino na malem koščeku papirja, neshetokrat manjšemu od pokrajine, zato tudi ne morejo vanj zarisati vsake hiše posebej. Pa so si znali pomagati ! Mal krog so naredili ; ta naj pokaže, kje stoji naša vas. Večji krog so zarisali za sosednji trg, še večji pa za mesto.

Z navadnimi črtami so zarisali ceste, saj za steze na zemljevidu ni prostora. Z drugačnimi črtami so zarisali železniške proge.

Vijugaste črte nam kažejo reke. Pa še več drugih znamenj je na zemljevidu, ki jih polagoma spoznamo.

Zdaj nam je treba le obesiti ali položiti zemljevid prav, pa lahko s prstom potujemo po njem. Vendar moramo vedeti najprej, v kakšno stran neba bomo potovali. Oj, to ni nič težkega ! Zemljevidi so namreč risani vsi tako, da je sever na gorenjem robu lista, jug pa na spodnjem ; vzhod na desnem robu, zahod pa na levem.

Poiščimo na zemljevidu naš kraj. Kateri kraji mu leže na severu ? Kar beri ! Pokaži z roko smer, kam bi krenil, če bi moral iti naravnost tjakaj, kar čez drn in strn. Poglej sedaj na zemljevid, čez katere reke in gore bi moral pri taki poti. Pa poišči zdaj, kje leži Gorica, Idrija, Trst, in Pula.

Glej, glej, kako nam zemljevid vse pove ! Pa potujmo kam dalje proč, da se razgledamo po svetu. Ali pazljivo hodimo po poti, da česa ne izpregledamo. No torej, kam hočemo potovati ?

F. Kleinmayr.

9. Tržaško pristanišče.

Tržaško pristanišče delimo v tri dele : v sredini je stara luka, na severu je nova luka, na jugu pa luka „Emanuele Filiberto Duca d'Aosta“.

Obrežje stare luke je nasajeno z lepimi drevoredi, mimo katerih drži železniški tir, ki veže južno postajo s postajo pri Sv. Andreju. V stari luki je več pomolov, med temi je najznamenitejši „Molo Audace“. Imenuje se tako, ker je 3. novembra 1918. pristala ob njem italijanska vojna ladja „Audace“ ter prinesla vest o koncu strahovite vojne in o zmagi italijanske vojske. Znamenit je tudi pomol, na čigar koncu stoji iz rezanega kamena zidan svetilnik, ki sveti ponoči ladjam in kaže mornarjem pravi pot.

Nova luka se razteza od postaje Južne železnice skoro do Barkovelj (Barcola). Proti kopnemu je krog in krog ograjena z zidom. Ima štiri široke pomole in 1000 m dolg valolom. Ob obrežju so velikanska skladišča za blago, ki ga dovažajo parniki iz prekmorskih krajev.

Luka „Emanuele Filiberto Duca d'Aosta“ leži že v Miljskem zalivu in ni še dograjena, a bo največja. Trije valolomi, 300 m, 500 m in 1600 m dolgi, se že dvigajo iznad morske gladine ter lomijo nevarne valove, ki nastajajo ob jugozahodnih vetrovih. Tudi pomole že gradijo. Za to luko je senčno šetališče Sv. Andreja ; v njeni bližini pa sta Lloydov arsenal in ladjedelnica Sv. Marka (Cantiere S. Marco).

Ob pomolih in ob obrežju vidimo privezane in zasidrane velike in male ladje. Iž njih dvigajo blago s silnimi stroji, ki

stoje na obrežju, da ga potem izkreujejo ali nakreujejo. Tisoč in tisoč močnih delavcev opravlja tu dan na dan težko delo. Verige ropočejo, stroji stokajo, vrvi škripajo, parniki tulijo, piščali piskajo, vmes slišimo bobnenje padajočih zabojev, ropotanje valečih se sodov in klice delavnih ljudi. Krik in vik in trušč vlada tu; lenega postopača ne vidiš.

Ferdo Kleinmayr.

10. Trst.

Trst (Trieste) stoji ob Jadranskem morju ter se kaj mično razprostira po nizkih zelenih gričih.

Razlikujemo staro in novo mesto.

Staro mesto s svojimi vijugastimi, tesnimi in deloma strmimi ulicami se kopiči krog griča, ki se na njem dviguje stolna cerkev sv. Justa (Cattedrale di S. Giusto), stari grad in kapucinska cerkev.

Novo mesto je večinoma v ravnini, široke ulice ima, dobro tlakane in električno razsvetljene ter prostorne trge.

Najimenoitnejša ulica v Trstu je „Corso Vittorio Emanuele III“, ki loči staro mesto od novega. Tu je največ prodajalnic, tu je najživahnejši promet. Odtod pridemo na trg „Piazza della Borsa“, kjer stojita poslopji stare in nove borze. Skozi tesen prehod pridemo na prostrani trg „Piazza dell' Unità“, ki je največji trg v Trstu in kjer stoje palače občinske svetovalnice, gubernijska ter Lloydova palača“. Po ozki ulici „via Cavana“ pridemo na trg „Piazza degli Studi“, ki ga obdajajo poslopja mestnih šol, trgovske in pomorske šole, muzeji, mestna knjižnica, stara cerkev sv. Antona in tik nje škofijska palača. Od tega trga ni daleč do trga „Piazza Venezia“, ki se odpira proti morskemu obrežju, kjer stoji ribji trg. Dalje ob obrežju je državna postaja.

Vrnimo se do trga „Piazza della Borsa“. Odtod pridemo v nasprotni smeri na trg „Ponte rosso“, ki se razprostira ob

prekopu „Canal grande“. Ta prekop je bil dograjen leta 1756. ; dolg je 333 m ter 5 m globok. V njegovih valovih se zrealijo pravoslavna cerkev sv. Spiridijona, kvestura in krasna nova cerkev sv. Antona s svojimi orjaškimi stebri. Preko prekopa drže trije železni, gibljivi mostovi. Eden teh je „Ponte rosso“ - rdeči most, - tako imenovan po svoji barvi. Preko njega pridemo v ulico „Via Roma“ ki nas vede mimo orjaške poštne palače do postaje Južne železnice ob Miramarski cesti.

Vrnimo se odtod po široki ulici „via Giosuè Carducci“ mimo vojašnice ter postaje openske zobotirne železnice v sredino mesta do „Chiozze“, ki je bil nekoč otok med dvema potokoma, ki sta pa zdaj pokrita z oboki.

Od Chiozze držita dve ulici, „via Cesare Battisti“ in „viale XX. Settembre“ do ljudskega vrta „Giardino pubblico“ in dalje mimo pivovarne do mestnega gozdiča „Boschetta“. Pred vrtom je kip tržaškega pesnika Domenico Rossettija, v bližini pa gledišče „Politeama Rossetti“. Od gledišča nas pelje drevored mimo novih vojašnic do Rocola (Rozzol).

A mi se vrnemo h Chiozzi ter krenemo v drugo smer. Pridemo na trg „Piazza Goldoni“. Odtod lahko zavijemo po ulici „Corso Garibaldi“ na trg „Piazza Garibaldi“ in dalje k sv. Jakobu (san Giacomo), ali preko orjaških stopnic h kapucinski cerkvi, ali pa pod stopnicami skozi prvi in drugi predor ter pridemo na drugo stran mesta do mestne plinarne in elektrarne, do raznih tvornic, do ladjedelnice Sv. Marka in do Lloydovega arsenala.

Mesto Trst se deli v šest okrajev, ki so: 1. San Vito, 2. Città vecchia, 3. Città nuova, 4. Barriera vecchia, 5. Barriera nuova, 6. San Giacomo.

Predmestja, ki se povsem že drže mesta, so tudi razdeljena na šest okrajev in sicer so ti: 1. Škedenj s Kjarbolo (Servola con Chiarbola), 2. Sv. Ana z Magdaleno (Sant'Anna con Maddalena), 3. Farnet s Kjadinom (Farneto con Chiadino)

ter z Rocolom (Rozzol) in Lonjerjem (Longera), 4. Vrdela s Kolonjo (Guardiella con Cologna), 5. Rojan s Škorkljo (Roiano con Scorcola), 6. Barkovlje z Greto (Barcola con Gretta).

Gorenjeokoliška okraja sta: 1. Prosek (Prosecco) s Kontoveljem (Contovello) in Sv. Križem (S. Croce), 2. Opčine (Opicina) z ostalimi vasi.

F. Kleinmayr.

11. Tržaška okolica.

Krog Trsta (Trieste) se vrsti precej visoko apneniško hribovje. Kraje, ki leže ob vznožju in na pobočju tega hribovja prištevamo tržaški *Spodnji okolici*, oziroma tržaškemu predmestju. Vrh gričev pa pričenja visoka planota in na tej leže vasi *Zgornje okolice*.

V Zgornji okolici so sledeče vasi:

Sv. Križ (Santa Croce) z znamenitimi kamenolomi in nič manj znamenitimi ribiči; *Prosek* (Prosecco) in *Kontovelj* (Contovello), kjer rasteta vinska trta in oljka; *Opčine* (Opicina), ki je največja vas Zgornje okolice ter važno železniško križišče in tržaško letovišče; *Trebče* (Trebich), *Padriče* (Padrich), *Gropada*, *Bazovica* (Basovizza) in končno *Lipica* (Lipizza) z žrebčarno.

V Spodnji okolici so:

Škedenj (Servola), vas na gričku ob morju s plavži in mnogimi tvornicami. Za Škedenjem je prostano tržaško pokopališče. V njegovi bližini sta Sv. Marija Magdalena ter *Žavlje* (Zaule). Dalje se vrste selišča *Katinara* (Cattinara), *Rocol* (Rozzol) in *Lonjer* (Longera). Pri *Sv. Ivanu* (S. Giovanni) je obširna stavba za umobolne. *Rojan* (Roiano) se drži že povsem mesta. *Barkovlje* (Barcola) je ribiška vas z lepim sprehajališčem ob morju ter z morskimi kopališči. Med Barkovljami in Rojanom je *Greta* (Gretta). Iz Barkovelj prideš po obrežni cesti

v krasni grad *Miramar*, ki ga obdaja bujen gaj. Za Miramarom je kopališče *Grljan* (Grignano).

Spodnjo okolico vežejo z zgornjo lepe ceste, kakor Openska in Reška cesta. Mimo Škednja drži široka Istrska cesta. Iz Opčin prideš v Trst tudi z električno zobotirno železnico. V Škedenj, Barkovlje, Rojan in sv. Ivan vozi poulična električna železnica. Preko okolice drže vse železniške proge, ki se stekajo v Trstu. Te so: Turska, Južna Istrska in Istrska obrežna proga.

Tržaška okolica pridelava zlasti vina in vrtnine. Okoličani so pa tudi spretni kamenoseki, zidarji, ribiči, pomorščaki, pristaniški in tvorniški delavci. Okoličanke so perice, cvetličarke in krušarice. Po večini so okoličani Slovenci, ki so bistre glave in radi veseli.

F. Kleinmayr.

12. S parnikom ob istrskem obrežju.

I.

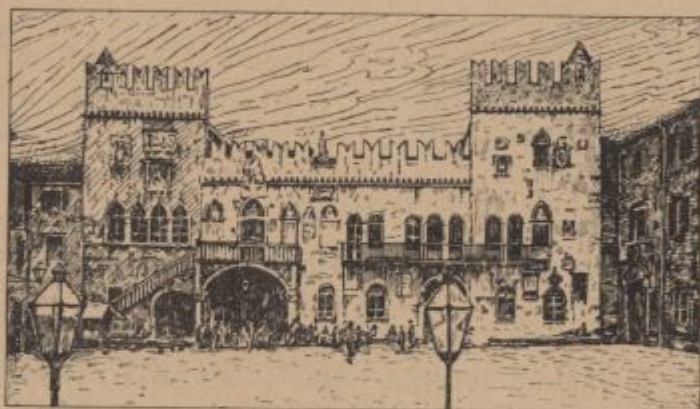
Krasno vzhaja jutranje solnce ter zlati temnomodro gladino Jadranskega morja, ko zapuščamo na malem parniku Trst (Trieste). Objadrati hočemo *zapadno* istrsko obrežje.

V najbližji bližini Trsta so *Milje* (Muggia) ob Miljskem zalivu. V tem starinskem mestecu prebivajo večjidel delavci bližnje ladjedelnice *Sv. Roka* (S. Rocco). Nad Miljami stoji miljska stara cerkva, zidana okrog leta 800. Parnik zavije krog Miljskega polotoka mimo *Lazareta* (Lazzaretto), kjer se morajo ustaviti vse ladje, ki so priplule iz krajev, kjer razsaja kuga, da jih tam razkužijo.

Že se bližamo *Kopru* (Capodistria), rojstnemu mestu junaka Naz. Saura. Oddaleč zagledamo velikanski stolp glavne cerkve in veliko kaznilniško poslopje. Koper je zidan blizu izliva *Rižane* (Risano) na malem otoku, ki pa je zdaj spojen

s koprnim po dveh cestah. Mesto šteje okrog 10.000 prebivalcev in je po svoji zunanosti starinsko mesto, ki pa je preskrbljeno z dobro pitno vodo in električno razsvetljavo. Najzanimivejši del mesta je s kamenjem tlakan glavni trg, kjer stoje veličastna cerkev sv. Nazarija, starinska občinska svetovalnica in mična Loggia. Pod Benečani je bil Koper glavno mesto Istre, kar kažejo še kameniti Levi sv. Marka, ki krasijo razna poslopja.

Koprška okolica je jako rodovitna. Visoki hribovi jo branijo premrzlih vetrov, zato dozorevajo tu prvi vrtni in polj-



ski sadeži, kakor grah in krompir, uspevajo paradižnice in artičoke, dozoreva sočno sadje, kakor črešnje, breskve, mandeljni, smokve, obrodi oljka in vinska trta, ki daja znameniti refošk. Zato vidimo tod vse polno vasic, kakor so *Dolina* (S. Odorico della Valle), *Škofije* (Albaro), *Dekanska vas* (Villa Decani), *Osp* (Osopo) in druge. Koprju nasproti leži morsko kopališče *Oltra*.

Dalje plava naš parnik mimo *Izole* (Isola), mesteca s 5000 prebivalci. Tu so tvornice za vlaganje sardin v škatlice in za konzerve. Mimo cerkvice *Strunjanske matere božje* (Madonna di Strugnano) pridemo do *Pirana* (Pirano). Piran je zidan na pečini, odkoder nas pozdravlja visok stolp in glavna

cerkev sv. Jurija. Me⁵no obzidje z visokimi stolpi stoji še dandanes. Pri Piranu so velike soline, kjer dela nad 3000 solinarjev. V Piranskem zalivu leži kopališče *Portorose*. Jako rodovitna je bližnja dolina zaliva *Dragonje* (Dragogna).

Parnik zavije krog rta *Savudrije* (Punta Salvore). Mimo *Umaga* dospemo v *Novigrad* (Cittanuova) ob izlivu *Mirne* (Quieto). Lepo je potovati po Mirenski dolini. V njej je *Motovun* (Montona) sredi lepih gozdov; še bolj v notranjosti pa leži *Buzet* (Pinguente). V njegovi okolici so kamenolomi.

Ali naš parnik plava dalje, ustavi se jedva v *Poreču* (Parenzo). Tu je luka kaj živahna. Ogleđamo si znamenito poreško glavno cerkev s krasnimi stenskim slikami, sestavljenimi iz samih malih raznobarvnih kamenčkov (mozaik). V Poreču vidimo še mnogo ostankov iz rimske dobe, tudi rimska cesta drži tod v notranjost dežele. Do Poreča pelje obrežna železnica, ki prihaja iz Trsta.

Po kratkem odmoru se zopet ukrcamo. Parnik zapiska, stroji zaropčejo, vijak bije valove, rilec reže zopet morsko gladino. In že zagledamo *Rovinj* (Rovigno), ki šteje 10.000 prebivalcev in ima dobro luko, kjer trgujejo z vinom, oljem, žitom in ribami. Od *Rovinja* do *Kanfanara* (Canfanaro) je speljana železniška proga, ki se zveže z glavno progo, katera drži iz Trsta preko *Pazina* (Pisino), *Kanfanara* in *Vodnjana* (Dignano) v *Pulj* (Pola).

Zdaj nas pelje parnik mimo množice malih otokov in vasic. Znamenita je ona *Sv. Ivana*, kjer so pod morsko gladino odkrili ostanke starega mesta *Cisa*, ki se je pred več negoli tisoč leti pogreznilo v morske valove. Blizu *S. Ivana* so tudi ostanki predzgodovinskih stavb na kolih.

Parnik zavije v *Fazanski preliv* (Canale di Fasana). Na desni vidimo v žarkih zahajajočega solnca še nizke vinorodne *Brionske otoke*.

Večer je že, ko zavijemo v luko *Pulò* (Pola).

II.

Zbudili smo se zgodaj ter si ogledali staroslavno mesto *Pulo* (Pola). Pulo delimo v novo in staro mesto. Staro mesto se kopiči ob obrežju in krog griča, kjer stoji stara trdnjava. Na okoli ležečih gričih in v dolinicah so se dvignili novi deli mesta, zlasti predmestje Sv. Polikarpa (S. Policarpo).

V Puli so še znameniti ostanki iz rimske dobe. Še danes stoji nekdanje rimsko gledališče, velikanska arena, ki je imela prostora za 30.000 gledalcev. Iz rimskih časov je Avgustov tempelj in slavolok *Porta Aurea* (zlata vrata). Iz benečanskih časov je občinska hiša. Iz najnovejših časov pa je znamenita velika ladjedelnica.

Puljsko luko oklepajo okrog in okrog zeleni griči, le proti zahodu je odprt dostop do morja. V luki sami pa je več malih otokov.

Pula je največje istrsko mesto, ki ima mnogo uradov in šol.

Ko smo si ogledali mesto, smo stopili zopet na parnik, ki je kmalu nato zavil okrog rta *Premanture* (Promontore) ter krenil proti severu v *Kvarner* (Quarnero). Objadrati hočemo danes namreč *vzhodno obal Istre*.

Kolika razlika! Zahodno obrežje so tvorili nizki griči, vzhodno pa se dviguje strmo iz morskih valov više in više in nudi mornarju le malo varnih luk. Zato ob vzhodnem obrežju nimamo toliko človeških naselbin kakor na zahodnem. Vendar ni voznja nič manj zanimiva; saj je vreme ugodno in ne grozi noben vihar, ki često razsaja po Kvarneru. Vso pot pa nas spremljajo obrisi kvarnerskih otokov, posebno oni podolgastega *Čresa* (Cherso), kjer se med visokimi gorami leskeče krasno *Vransko jezero* (Lago di Vrana).

Dospeli smo do dolge in ozke *Raške drage* (Canale d'Arsa), ki se vijugasto zajeda med strmim pobočjem globoko v no-

tranjost dežele. V to drago se izliva reka *Raša* (*Arsa*), ki prihaja iz *Čepiškega jezera* (*Lago di Cepic*), to napajajo hudourniki z *Učke gore* (*Monte Maggiore*), visoke 1396 m, ki je najvišja gora Istre in njen sivi, skalnati vrh nas bo spremljal dolgo časa med našo vožnjo.

Ko smo plovili mimo Raške drage, smo pustili na jugu *Alturo*, znamenito zato, ker je v njeni bližini stal v starih časih *Nezacij*, trdni grad zadnjega istrskega kralja *Epulona*, ki je leta 177. padel v boju proti Rimljanom.

Kmalu nato pridemo do *Rabca*, ki je luka *Labinja* (*Albona*), kjer kopljejo premog. Ali že smo v *Porozinskem prelivu* (*Canale di Farazina*). Pristanemo v dobri luki *Plomin* (*Fianona*), a potem se peljemo mimo *Moščenic* (*Moschienizze*) in *Lovrana* (*Laurana*) v *Opatijo* (*Abbazia*), ki je svetovno znano morsko kopališče. Krasni vrtovi in lavorjevi gozdiči se razprostirajo tu prav do morja; vmes pa se belijo lepi dvorci. Poleg Opatije je *Volovsko* (*Volosca*).

Končala je naša pomorska vožnja. Zapustimo parnik ter se podamo na postajo *Matulje* (*Mattuglie*). Zasedemo svoj prostor v vlaku ter se ob robu *Čičarije* povrnemo domov.

F. Kleinmayr.

13. Soline.

Nobena obrt ni tako po ceni, zdrava in zanimiva kakor solna obrt. Morska voda je slana in vsebuje mnogo rudninskih soli. Najvažnejša in nam najkoristnejša pa je tako zvana kuhinjska sol. Dobivamo jo v solinah ali solnih vrtovih, ki leže v širokih, ravnih dolinah ob morju. Še pred nedavnim časom so bile take soline v *Zavljah* (*Zaule*) in v *Kopru* (*Capodistria*); sedaj so jih opustili, zato pa so razširili one v *Sičolah* (*Sicciola*) pri *Piranu*.

Če se ozremo s sičolske postaje tja proti morju — kakšen pogled! Zdi se nam, da leži pred nami veliko, plitvo jezero, bli-

ščeče se kakor zrcalo, razpredeljeno v velike in male četvero-kotnike, posejane z belimi hišicami. Čudovitost in lepoto te pokrajine pa še poveča v ozadju sinje morje s svojimi jadrnicami in čolnici.

Ta velika ravnina je razdeljena v nebroj gred in gredic. Takoj pri morju teče morska voda najprej v široke *nabiralnike*, da se tu očisti alg in mivke. Odtod se pretaka voda v široke *jarke*, ki se vijejo med gredami. Iz jarkov jo dvigujejo s pomočjo *mlincev ali sesaljk na veter* v grede. Tla teh gred so ilovnata in ne prepuščajo vode. Grede so podobne velikim, štirioglatim ponvam in niso niti 15 cm globoke. Vsled solnčne toplote in vetra izhlapeva tu voda. Mlinci zajemajo vodo iz *gred prvega izhlapevanja* in jo izlivajo na grede drugega *izhlapevanja*, od teh na one tretjega in četrtega. Voda postaja vedno gostejša. Zdaj je treba to gosto *slanico* napeljati še na grede, kjer izhlape prav zadnje kapljice vode. Sol se seseda na dno in *kristalizuje*.

Tako se vrši uro za uro, podnevi in ponoči, vse poletje. Ko se je v gredah zadnjega izhlapevanja sesedlo 7 do 9 cm na debelo soli, tedaj prične spravljanje soli.

Z lesenimi strguljami grabijo belo sol na kupe, potem jo odnašajo v podolgovatih lesenih posodah, podobnih skledam, v one hišice. V njih najdejo *solinarji* tudi zavetje v neznosni opoldanski vročini pred žgočim solncem. Slednjič se sol prevaža v državna skladišča.

Sol je v vrhnjih plasteh čista, spodnja sol je pa navadno sivkaste barve, ki jo dobi od ilovnatih tal. To slabšo sol barvajo potem rdeče. Prodaja se pod imenom „živinska“ sol.

Soli ne sme vsakdo pridobivati in prodajati. To sme v Italiji samo država. Zato pravimo, da je sol državni monopol.

14. Gorica in njena okolica.

Sredi lepe, rodovitne ravnine stoji na visokem griču starinski grad nekdanjih goriških grofov. Okrog gradu je kopa starih hišic. To je stari del Gorice (Gorizia). Na vzhodni strani gradu je samostan Kostanjevica (Castagnovizza), pod njim je postaja Turske železnice in goriško pokopališče.

Pod grajskim gričem se razprostira Gorica. Sredi mesta je glavni trg (Piazza Grande). Ob njem stoji veličastna cerkev sv. Ignacija, vladno poslopje ter škofijska palača.

Pojdimo od tega trga proti *jugu*! Pridemo v ozko ulico Rastello, kjer je vse polno prodajalnic. Na koncu te ulice je več hiš, ki imajo spredaj lope na stebrih. V zadnji hiši je pred več negoli 400 leti prebival Primož Trubar, ki je spisal prve slovenske knjige. Iz ulice Rastello pridemo na trg Piazza del Duomo k stolni cerkvi, kjer je pokopan zadnji goriški grof. Tik cerkve je deželna hiša, kjer zboruje deželni zbor. Odtod pridemo na trg sv. Antona (Piazza Sant'Antonio), kjer je pokrito tržišče.

Pojdimo od glavnega trga (Piazza Grande) proti *severu*! Pridemo v ulico, nazvano „via Giosuè Carducci“, ki drži na trg Piazza Edmondo De Amici, kjer stoji Attemsova palača. Vzporedno z ulico Giosuè Carducci gre židovska ulica (via Ascoli). Od Goriškega (Piazza Cattarini) pridemo mimo Cattarinijeve pivovarne na cesto, ki pelje v staro mizarsko vas Solkan (Salcano).

Pojdimo od glavnega trga proti *zahodu*! Pridemo v ulico „via delle scuole“ in do visokega mosta čez Korenj (Corno), ki teče za Gorico. Zdaj smo na cesti, ki pelje do Soškega mosta ali pa v tvorniško predmestje Stražice (Strazig), kjer so razne tvornice, kakor predilnice za svilo in bombaž in mlini. Onstran Soče je Podgora s tvornico za papir. Podgora je znamenita

radi silnih bojov, ki so se bili v zadnji vojni za osvoboditev izpod tujega jarma.

Najlepša ulica v Gorici pa je tekališče Corso Vittorio Emanuele III., ki drži od postaje Južne železnice v sredino mesta. Podaljšek te ulice nas privede do krasnega ljudskega vrta (Giardino pubblico) in dalje do učiteljsišča in do bogoslovnice.

Gorica šteje okrog 30.000 prebivalcev, ki so po narodnosti Italijani in Slovenci, a kot pripadniki ene države žive v lepi slogi. Meščani so večji del trgovci in obrtniki, mnogo je pa tudi tvorniških delavcev.

Gorica je lepo, mirno mesto, ki ima milo podnebje. Ob tržnih dneh pa ožive njene ulice in njeni številni trgi, in razvije se živahno kupčevanje.

Gorica je važno železniško križišče. Stikajo se tu Južna, Turska in Vipavska železnica. Njena okolica je kaj krasna in rodovitna. V bližnji okolici je več lepih vasi: Pevma (Peuma), Podgora, Ločnik (Lucinico), Štandrež (St. Andrea), Vrtojba, Šenpeter (S. Pietro), Solkan (Salcano).

F. Kleinmayr.

15. Kras.

Kras je gorska planota, ki je pokrita s sivim apnenčevim kamenjem. Gola je okrog in okrog, kamor sega oko. Le malo zelenja vidiš, velikih gozdov ni mnogo. Zato pa na Krasu hudo razsaja burja.

Vendar ima Kras svoje znamenitosti, samo da jih na prvi pogled ne zapaziš. Po vsem Krasu so tako imenovane „doline“. To so male lijaste globeli, kamor sta nanesla voda in veter rdečkaste zemlje, ki jo pridni Kraševci skrbno obzida in marljivo obdeluje. V potu svojega obraza čisti tudi travnike kamenja, da ima njegova živinica kaj paše, če ne pritisne — huda suša, ki često nastopi poleti. Pridelki teh dolinic rede prebivalce številnih selišč po Krasu.

Kras ima pa še druge zanimivosti. Te so podzemske jame in reke ponikvenice. Ves kraški svet je namreč prevrtan in preluknjan. To je naredila in še dela voda. Na površju Krasa res ne vidiš rek, ali pa jih vidiš le za malo časa; pač pa teko reke pod zemeljskim površjem, kjer so si izdolble svoje struge med trdim apnencem. Tako so nastale kraške jame, ki jih je vse polno, malih in velikih, in ki jih krasijo lesketajoči se raznobarvni kapniki. Po mnogih jamah šume še danes ponikvarice in se tiho razprostirajo temna podzemska jezera.

Taka podzemska reka je, n. pr. *Reka* (Recca), ki priteče izpod visokega *Snežnika* (Monte Nevoso) mimo *Hirske Bistrice* ter ponikne v *Škocijansko jamo* (S. Canziano) pri *Divači* (Divaciano). Nato teče naprej pod zemljo in se prikaže pri *Sv. Ivanu Devinskem* (S. Giovanni di Duino), kjer nosi ime *Timav* (Timavo). Timav teče še prilično 3 km po močvirnatem svetu ter se nato izliva v morje.

Takih rek ponikvenic je še več na Krasu, n. pr. *Pivka*, ki izvira s *Pivke planine* v bližini *Sv. Petra na Krasu* (S. Pietro in Carso) ter izgine v svetovnoznani *Postojnski jami*; pozneje se zopet prikaže in zopet izgine, dokler se slednjič ne združi s *Savo*.

Znamenite so pa še druge kraške jame, tako ona v južnem pobočju *Hrušiškega gozda*, ki stoji v nji stari *Predjamski grad* (Luegg).

Kras daja dobro stavbno kamenje, zato je na Krasu več kamenolomov, tako pri *Nabrežini* (Nabresina), ki je važno železniško križišče, in tudi v *Sesljanu* (Sistiana) ob morju.

Preko Krasa pelje več prav lepih cest, pa tudi nekaj železniških prog, ki vodijo vse iz Trsta (Trieste) v razne smeri. Ena pelje preko *Nabrežine* (Nabresina), *Sežane* (Sessana), *Št. Petra* (S. Pietro in Carso) in *Postojne* (Postumia) preko državne meje. Od te proge se odcepi druga, ki preko *Ilirske Bistrice* pelje do *Reke* (Fiume). Preko *Dutovelj* (Duttoglie), *Šta-*

njela (St. Daniele), *Rihemberga* drži Turška železnica. Tik ob morju, ob robu Krasa, pelje Južna železnica mimo *Devina* (Duino) in okrog *Dobrdobske* planote v Gorico. Pri Divači se odcepi proga, ki pelje preko *Herpelj* (Erpelle) v Istro.

Glavni pridelek na Krasu je močno črno vino z imenom „*teran*“. Kraševci govore prav blagoglasno slovensko narečje. Bolj suhljati, a krepki in vztrajni ljudje so, potrpežljivi, odkriti in gostoljubni.

F. Kleinmayr.

16. Postojnska jama.

Postojnska svetovnoznana jama je oddaljena pičle pol ure od postojnske postaje. Do jame prideš skozi čedni trg po lepem lipovem drevoredu. Že vhod v jamo je veličasten; največje čudo pa doživiš, če stopiš v ta podzemeljski raj posebno ob binkoštnih praznikih, ko razsvetlujejo jamo električne žarnice in na tisoče sveč.

Jama je nad 4 km dolga; da jo obhodiš, rabiš skoro tri ure. Deli se pa v „veliko cerkev“ koj pri vhodu, v „staro“ in „novo“ jamo.

Najveličastnejša je pač „velika cerkev“, ki je najmočnejše žarnice ne morejo zadostno razsvetliti. Dolga je 100 m, široka okrog 45 m, od tal do stropa pa meri 30 m. Na njenem dnu šumi jezna Pivka, do katere prideš po stopnicah. Preko Pivke je zidan most.

Iz „velike cerkve“ prideš v „staro jamo“, ki je 200 m dolga, a polna kapnikov. Vendar malokdo obiše ta del jame, vse hiti v prekrasno „novo jamo“. Ta se cepi v dve polovici, ki pa se zopet združita pred „Kalvarijo“. Kalvarija je grič v jami, okrog 60 m visok. Lepa pot vodi na njegov vrh, ki je ves obložen z najraznovrstnejšimi kapniki. Tudi drugod zapaziš najrazličnejše kapnike, ki kažejo često ljudem, živalim, rastlinam in drugim rečem podobno obliko ter zato nosijo svoje

posebno ime, kakor „Marijina podoba“, „oltar“, „orgle“, „leca“, „slap“, „lev“, „sova“ itd. Najznamenitejši kapnik pa je kamenito „pregrinjalo“, ki visi s stropa in je tako tenko, da vidiš luč skozenj.

Glavna jama ima še več stranskih jam, kakor sta veliko „plesišče“ in „tartar“. Ob praznikih svira na „plesišču“ postojnska godba in veseli ljudje se sučejo ob njenih zvokih.

Ce si slabih nog, te pelje po jami tudi posebna jamska železnica. Nima velikih voz, ali dolga je skoro 3 km.

V tem čudovitem podzemskem svetu živ. tudi čudovita živalca, človeška ribica nazvana. Spada k močeradam, ima brezbarvno kožo in diha s pljuči in škrgami. Oči nima, saj bi ji tudi ne rabile v podzemski temini.

F. Kleinmayr.

17. Vipava pripoveduje.

Kaj me tako začudeno gledate? Lepo temnozeleno sem, vsa drugačna nego sinjemodra Soča, ki se v njo izlivam tam pri *Sovodnjah* in *Rubiji* (Rubbia). Vedite, da jaz ne tečem po ostrih pečinah, temveč po mehkih, rodovitnih tleh. Odtod je moja barva, in zato sem često prav kalna. Da me dobro spoznate, hočem vam pripovedovati o svojem življenju. Le poslušajte!

Rodim se ob podnožju navpičnih skalnatih sten starega *Nanosa* (1261 m) prav tik trga *Vipave* (Vipacco), ki se nad njim dvigajo razvaline nekdanj mogočnega gradu. Že ob rojstvu sem prav čvrsta in močna ter sprejemam bistri potok *Močilnik*, ki se pod Nanosom vije mimo *Št. Vida*. Na desnem bregu pa priskaklja do mene živahni *Hubelj*, ki izvira iz velike jame nad *Ajdovščino* (Aidussina) ter že takoj žene velikanska kollesa raznih tvornic.

Zavijem odločno proti zahodu ter se radovedno oziram po krasni, cvetoči dolini, ki skozi njo drži moj tek. To je moja dolina, *Vipavska dolina*, ki jo jaz napajam in jo *Nanos* in

Čaven skrbno varujeta ostrih, mrzlih vetrov. Zato pa tukaj vse tako lepo obrodi, posebno trta, ki daje zlato vince. in vsakovrstno žlahtno sadje. O vipavskih črešnjah niste še ničesar slišali ?

Sicer pa imam tudi precej dela. Marsikatero mlinsko kolo moram obračati. Pa vendar kaj rada gledam prijazna selišča, ki se zrealijo v moji vodi.

Tu je najprej starinsko mestece, vipavski *Sv. Kríž* (St. Croce). Še danes ga obdaja sivo zidovje. Kmalu pridem do *Dornberga*, kjer imajo dobre vinske kleti, in kjer sprejemam potok *Branico*, ki teče mimo *Rihemberga* in njegovega visokega gradu.

Zdaj se mi dolina širi. Tečem mimo *Prvačine* (Prebacina) in male vasice *Gradišča*, kjer je dolgo let bival slovenski pesnik Simon Gregorčič. Hitim mimo *Trstelja* (644 m) in *Fajti* hriba ter oblivam okrvavljeno *Doberdobsko planoto*. Zavijem jo še proti *Mirnu* (Merna), da obiščem tamkajšnje pridne in dobroznane čevljarje, potem pa se izlivam v Sočine valove.

Skoro ves čas me spremlja *Vipavska železnica*, ki prihaja iz *Gorice* (Gorizia) ter teče do Ajdovščine. Pri Prvačini me prekorači tudi *Turska železnica*, ki prihaja iz Trsta (Trieste) ter teče preko Gorice (Gorizia) v Jugoslavijo. Po teh železnicah prevažajo podjetni Vipavci svoje pridelke v svet.

F. Kleinmayr.

18. Potovanje po Soški dolini.

Vrhu *Predila* stojimo pod visokim *Mangartom*, in kar nagledati se ne moremo veličastnih gorskih vrhov, ki nas obdajajo krog in krog. Toda pot je dolga in pridno treba korakati.

Mimo močnih utrdb nas vodi lepo uglajena, široka cesta strmo navzdol proti *Soški dolini*. Blizu malega trga *Bovca*

(Plezzo) smo prišli do *Soče* (Isonzo), ki brhko priskaklja od pobočja orjaškega *Triglava*, glavarja *Julijskih Alp* (Alpi Giulie). Tu pri Bovcu je Sočina struga jako ozka, da, včasih jedva 1 meter široka, zato pa je silno globoka, do 20 metrov. Tu se izliva v Sočo tudi *Koritnica*, šumeč potok, ki nas je spremljal vso pot od Predila do Bovca.

Nadaljujmo svojo pot ob peneči se gorski reki. Dolinica je ozka, jedva imata cesta in reka prostora na njenem dnu. Pri *Zagi* pod strmim *Kaninom* napravlja Soča prvo koleno ter drvi dalje proti *Kobaridu* (Caporetto). Ob njenih bregovih so po strmih, gozdnatih rebrih raztreseni zeleni pašniki in male njivice, ki jih v potu svojega obraza obdelujejo pridni prebivalci.

*Tu narod biva še krepak,
tu biva narod poštenjak,
ki svet ga še okužil ni,
ki čas ga omehkužil ni.*

(Simon Gregorčič.)

Zdaj se dolinica širi. Prispeli smo do *Kobarida* (Caporetto), kjer se je rodil slovenski pesnik Josip Pagliaruzzi-Krilan. Najhujši boji so se vršili v zadnji vojni v Kobariški kotlini in krog visokega *Krna*, ki se dviga nasproti Kobaridu. Pod *Krnom* je mala vas *Vrsno*, kjer se je rodil in kjer je pokopan naš slavni pesnik Simon Gregorčič, ki pravi:

*Kar sreče sem na svetu vžil,
sem jo v mladosti cvetu pil,
sem pil vrh solnčnih jo višin —
planine proste prosti sin.*

Od Kobarida dalje se peljemo z avtomobilom v prijazni trg Tolmin (Tolmino), kjer je slovensko učiteljišče. Nasproti Tolminu se dviga *Matajur*. Nedaleč od Tolmina je sv. *Lucija*, kjer napravlja Soča drugo koleno. Sočina struga je od tod

naprej silno ozka in skalnata. Ž njo se združi tukaj Idrija, ki priteče v velikem loku iz Idrijskega pogorja mimo slavnoznane *Idrije*, kjer že sto in sto let kopljejo v globokem rudniku živo srebro. V Idriji je tudi slovenska realka in gimnazija.

Predno se Idrija izliva v Sočo, sprejema na desnem bregu *Bačo*, ki pridrvi izpod *Porezna* po prijazni in sadjerodni Baški dolini.

Sv. Lucija je staro selišče. Tu vidimo še stara kamenita mosta, ki se vzpenjata nad Sočo in Idrijo v ponosnem oboku in ki so ju postavili Rimljani. Tod najdemo še grobove poganskih Slovencev.

Pri Sv. Luciji stopa v Soško dolino Turska železnica, ki prihaja skozi dolgi *Bohinjski* predor iz Jugoslavije ter teče do *Trsta* (Trieste).

Sedemo v vlak. Zdaj nadaljujemo potovanje hitreje. Drdramo ob podnožju *Banjške* in *Trnovske* gorske planote, ki jo prerašča temni *Trnovski* gozd (Tarnova). Sredi njega leži v prijazni dolinici *Čepovan* (Chiapovano).

Dolina se bolj in bolj oži. Narastla Soča si nemirno išče poti po ozki skalnati strugi. Vlak se ustavi pri starinskem trgu *Kanalu* (Canale), kjer je lep kamenit most čez Sočo. A že drdramo dalje. Mnogo nižje so zdaj gore na desni in levi, zrak je mnogo toplejši. Iz železniškega okna opazimo že trtne nasade.

Pri *Plaveh* (Plava) napravi Soča tretje koleno. Dolina se bolj in bolj oži. Hrib sv. *Valentina* in *Sveta Gora* (Monte Santo) stopita tesno drug k drugemu. Vmes šumi Soča, preko nje pa se drzno vzpenja znameniti železniški most pri *Solkanu* (Salcano). Tu napravi Soča četrto koleno ter teče v *Goriško* ravnino proti lepemu mestu *Gorici* (Gorizia).

Zapustili smo gorski svet, odkoder pošiljajo les, mleko, maslo, sir, zelje in krompir v mesta. Oziramo se še za Sočo, ki se zdaj vali mnogo mirneje med belim prodrom po rodovitni

Furlanski nižini, sprejema na levem bregu *Ter* (Torre) z *Idrijo* (*Judrio*) in *Nadižo* (*Natisone*), ki izvira nedaleč Kobarida, na desnem bregu pa *Vipavo*. Slednjič se izliva Soča po 130 km dolgem teku pod imenom *Zdoba* (*Sdobbba*) v *Jadransko morje*.

F. Kleinmayr.

19. Idrijski rudnik.

Ob podnožju visokih planin stoji v globoki dolini mesto Idrija, ki je znana po vsem svetu po svojih bogatih rudnikih živega srebra. Kako vse drugače je bilo v tej dolini pred štiri-sto leti! Temni, prastari gozdovi so tedaj pokrivali to dolino. Divje živali so se klatile po neprodirnih hostah, le ubožni oglar se je ustanovil v njih.

Slavni zgodopisec Valvazor pripoveduje o odkritju živo-srebrnega rudnika sledeče:

Leta 1497. je neki škafar, ki je imel svojo kočo blizu današnje cerkve sv. Trojice, zanesel škaf k bližnjemu studencu, da se zamoči, predno ga nese na prodaj. Škaf pusti pod izvirkom kar čez noč. Drugo jutro pride ponj, ali posoda je bila tako težka, da je ni mogel dvigniti. Pogleda vanjo in vidi, da se leskeče na dnu posode nekaj srebrnkastega. Bilo je živo srebro, ki se je bilo ponoči nateklo z vodo vred v škaf ter je ostalo zbog svoje teže na dnu. Škafar zajme nekaj te tekoče kovine in hajdi ž njo v bližnje mesto k zlatarju!

Zlatar je živo srebro dobro plačal, ali rad bi bil doznal, kje je mož dobil dragoceno kovino. Vendar mu škafar ni hotel ničesar povedati, temveč odide domov.

Na poti pa se mu pridruži premeten vojak. Temu se posreči, da izvabi iz kmeta, kje je dobil živo srebro. Vojak je nato najel nekaj delavcev, ki so začeli kopati. To je začetek svetovnoznanege rudnika.

20. Furlanska nižina.

Najrodovitnejši del Goriške je *Furlanska nižina* (Basso Friuli). Iz visokega zvonika stare oglejske cerkve jo bomo pregledali celotno.

Okrog in okrog se raztezajo povsem ravna tla, ki jih namakajo *Soča* (Isonzo), njeni pritoki in njeni prekopi. Oko se ne more nagledati bujnega zelenja. Povsod naokoli vidiš skrbno obdelano polje, kjer raste žito in turščica, krompir in zelenjad. Vmes so trtni nasadi, je sadno drevje, so temnozeleni murvni drevesa, katerih široko listje hrani sviloprejkjo, ki jo goje po Furlaniji. Tu in tam zapazimo sočne travnike, ki jih tod kosijo po trikrat v letu, in na njih črede lepe goveje živine, ki daja deželi mleko, maslo in sir. Po zeleni ravnini se skrivajo za košatimi nasadi prijazna selišča in mična mesteca, ki jih vežejo med seboj široke ravne ceste in dve železniški progi.

Pod nami leži slavni *Oglej* (Aquilea). Bil je za rimskih časov veliko mesto, ki so ga razdejali divji Huni. Zdaj šteje jedva 2000 prebivalcev. Cerkev je lepa in stara, zidana okrog leta 1000. V Ogleju so nekoč stolovali mogočni oglejski patriarhi, ki so se mnogo trudili za pokristjanjenje Slovencev. Saj poje že naš pesnik *France Prešeren* o Črtomiru, poganskemu slovenskemu vojskovodji, ki je sprejel krščansko vero:

*Razlagajo, ko pride v Akvilejo
mu sveta pisma, prosta zmote vsake.
Postane mašnik, v prsih umrjejo
nekdanji upi. Med svoje rojake
Slovence gre in dalje čez njih mejo.
Do smrti tam preganja zmot oblake.*

Patriarhi so imeli obsežna posestva po Goriškem in v Istri, njihovo gospostvo pa je s časom propadlo. Od Ogleja do morja je izkopen prekop.

Na severu Ogleja je važno tržišče *Červinjan* (Cervignano), mimo katerega teče železnica. Še više proti severu je mestece *Kormin* (Cormons). Mimo Kormina teče železnica, ki prihaja iz *Gorice* (Gorizia). Kormin leži ob podnožju vinorodnih *Brd* (Collio), kjer bivajo veseli Brici. Ob Soči leži stara utrdba *Gradišče* (Gradisca). Tu so razne tvornice. Na vzhodu se beli *Tržič* (Monfalcone), najvažnejši kraj Furlanije. Tržič je stara rimska naselbina. Že Rimljani so poznali tržiške tople žveplene kopeli. Mesto šteje okrog 6000 prebivalcev in je zvezano z morjem po globokem prekopu. Tik mesta pa je velikanska ladjedelnica.

Na otoku sredi morskih lokev (lagune) se dviga *Gradež* (Grado), znamenit po svojih morskih kopelih. Stal je že v rimskih časih. Iz Gradeža se je izselilo mnogo družin na nasprotno obal ter ustanovilo čudovite Benetke (Venezia).

Furlani so mirno, marljivo in ponižno ljudstvo, ki govorijo posebno italijansko narečje. Večinoma niso samostojni kmetje, temveč kot „koloni“ obdelujejo polja veleposestnikov. Radi se oblačijo v svojo narodno nošo temnih barv. Znamenito je, da Furlanke ne nosijo vode v škafu na glavi, temveč jo prenašajo v bakrenih vedrih, obešenih na ukrivljen drog, ki ga zadevajo na ramo. Glavna hrana v Furlanski nižini je polenta iz sirkove moke.

F. Kleinmayr.

21. Trbiška okolica.

Najsevernejši del Julijske Benečije tvori Trbiška kotlina, kjer leži starinski trg *Trbiž* (Tarvisio). Od tod prideš po ozki Ziličini dolini do nemško-avstrijske meje, ali pa preko Belopeškega sedla v *Belopeč* (Weissenfels), kjer sta mali, a prekrasni *Klanški jezери*. Če kreneš proti jugu, prideš do trga *Rabelj* (Raibl), kjer kopljejo železno rudo. Nedaleč od Rablja je sredi mogočnih gorskih sklopov in temnih

gozdov čudovito lepo Rabeljsko jezero. O njem poje Simon Gregorčič :

„Kjer jezero danes zeleno leži
in temne valove preliva,
vasica tam stala nekdanje je dni,
vasica in trata in njiva...“

A vaščani so bili trdosrčni ljudje, pa v neki viharni noči niso hoteli sprejeti pod streho uboge popotnice z malim detetom. Zato je voda zagrnila vso vas. Tako pravi pravljica, da je nastalo Rabeljsko jezero.

Iz Rablja vodita dve cesti na *Predil*, poletna in zimska.

Ako se obrnemo od Trbiža proti zahodu, pridemo v Kanalsko dolino, po kateri šumi gorska reka *Bela* (Fella) tik ob cesti in železniški progi. V tej dolini leži stara naselbina *Naborjet* (Malborghetto). Pri *Zabnicah* (Saifnitz) pa je Slovincem dobro znana božja pot *Višarje* (Luschari).

Prebivalstvo se živi tod v prvi vrsti z živinorejo, ker je le malo zemlje pripravne za poljedelstvo. Po večini govore ljudje nemški, a je tudi mnogo Slovencev v tem kraju.

F. Kleinmayr.

22. Občina.

Kraj, kjer prebivamo, je naše bivališče. Bivališče je mesto, trg ali vas. Tu prebiva več družin. Vsaka družina ima svoje gospodarstvo. Prebivalci istega kraja pomagajo drug drugemu. Vsak ima svoje pravice, a tudi svoje dolžnosti. Skupščina takih prebivalcev se imenuje občina.

Za občinsko korist je mnogo dela. Zato volijo občani *občinski odbor*, ki skrbi in dela v imenu vseh občanov. V odboru je prvi *župan*, poleg njega pa so ljudje, ki mu svetujejo. To so *občinski svetovalci* ali *starejšine*.

Občinski odbor mora skrbeti za vse, kar je potrebno občinskim prebivalcem, za cerkve, za šole, za bolnišnice, za dobre ceste, za mostove, za vodnjake, za gasilne priprave itd.

Za vse to treba pa mnogo truda in denarja. Zato mora tudi vsak občan plačati nekaj *davka*.

Kako se imenuje kraj, kjer prebivaš? Kako se imenuje vaša občina?

E. Gangl.

23. Okraj, dežela in pokrajina.

Več občin skupaj tvori *okraj*. Vsak okraj ima svojo višjo gosposko. Na čelu okraja je *okrajni predstojnik* ali *podprefekt*. On nasvetuje županom, kaj jim je storiti v blagor občin. On skrbi za mir in red v okraju in sprejema pritožbe in prošnje posameznih občanov. Pri tem delu mu pomagajo različni *uradniki*. Okrajni predstojnik prebiva v glavnem kraju svojega okraja.

Kako se imenuje okraj, kamor spada vaša občina? Kateri je glavni kraj vašega okraja?

Več okrajev tvori *deželo*. Na čelu dežele stoji *deželni predstojnik* ali *prefekt*. On biva v glavnem mestu dežele.

Vsaka dežela ima svoje posebno zastopstvo, ki se imenuje *deželni zbor*. To je skupina poslancev, ki jih volijo prebivalci ene dežele, in ki se imenujejo *deželni poslanci*. Deželni zbor sklepa zakone, ki so veljavni za vso deželo, sploh skrbi za deželo, kakor občinski zastop za občino.

Kateri deželi pripada vaša občina? Kako se imenuje glavno mesto vaše dežele?

Več dežel skupaj tvori *pokrajino*. Mi pripadamo pokrajini, ki se imenuje *Julijska Benečija* (Venezia Giulia). Julijsko Benečijo sestavljajo tri dežele: *Goriška* (Corizia), *Trst* (Trieste)

in *Istra* (Istria). Glavno mesto Julijske Benečije je Trst (Trieste), kjer biva od kralja imenovan predstojnik vse dežele, prefekt.

F. Kleinmayr.

24. Država.

Naša pokrajina je del velike *države*, ki jo sestavlja 18 pokrajin. Naša država je *Italija*. Najvišji glavar v Italiji je *kralj*; zato je Italija *kraljestvo*. Sedanji naš kralj se imenuje Viktor Emanuel III. Njegova stolica je *Rim*, ki je *glavno mesto* vse države.

Kralj ne vlada sam, temveč s pomočjo *zbornice* in *starejšinstva*. Zbornico (*camera*) sestavljajo *državni poslanci*, ki jih volijo *državljeni*; starejšinstvo (*senato*) pa sestavljajo *starejšine* (*senatori*), to so zaslužni možje, ki jih pozove kralj v *starejšinstvo*. Zbornica in senat sklepata zakone, veljavne za vso državo, ki jih potrdi kralj. *Vlada* pa pazi, da vsakdo spoštuje zakone, se ravna po njih in jih ne prekršuje. Vlado sestavljajo *ministri*, ki jih imenuje kralj. Ministrom pomagajo pri njih delu številni uradniki.

Najimenoitnejši zakon italijanskega kraljestva je *ustava* (*statuto*), ki natanko določa dolžnosti in pravice državljanov. Najznamenitejša določba štatura je, da so pred zakonom vsi državljeni enaki, brez razlike, tako vsak posamezni državljan, kakor tudi ministri in celo kralj sam.

F. Kleinmayr.

Slike iz zgodovine.

V zlatih črkah v zgodovini
se beró narodov čini.

J. Jenko.

1. Iz davnih časov.

V davnih, davnih časih niso živelî ljudje tako, kakor živijo dandanes. Takrat so preraščali zemljo temni gozdovi, v katerih so živele divje zveri, posebno pa orjaški medvedje. Tu in tam so se razprostirala široka jezera, ponekod zopet obsežna močvirja. Človek si je moral iskati taka bivališča, kjer je bil varen pred zvermi, a tudi pred roparskimi sosedi.

Poiskal si je torej podzemeljske jame, posebno na našem Krasu, kjer jih ne primanjkuje, ali pa si je postavljaj svoje kočë vrhu jezerskih valov. V jezersko blatno dno je zabil močne kole, vrhu njih je položil tramovje, in na to je postavil lesene, s suho travo krite kočë. V naših krajih pa so si prvotni prebivalci najrajše postavljali gradišča. Vrh kakšnega samotnega griča so namreč obdali s kamenitimi okopi, med katerimi je našla pribežališče njihova živina. Najvišji in najožji okop pa je oklepal selišče, to je vasico ilovnatih koč. To je bilo gradišče.

V teh gradiščih je bivalo močno, bojévito pleme, ki je redilo živino, ter hodilo na lov. Polja še niso obdelovali. Poznali še niso kovin; njihovo orodje in orožje je bilo kamenito in koščeno, a izdelovali so že lončeno posodo ter ljo primerno

okraševali. Ogenj so si ukreševali s kresilnim kamenom. To so bili ljudje *kamenene dobe*.

Mnogo pozneje so si ljudje izdelovali orodje in orožje iz bronu. Tej dobi pravimo *bronasta doba*. Slednjič so spoznali železo ter nastopili tako v *železno dobo*.

Veliko ostankov iz davnih časov najdemo po naši pokrajini, posebno mnogo pa je ostankov nekdanjih gradišč. Poznamo jih okrog 1000.

Ferdo Kleinmayr.

2. Prvotni prebivalci v Julijski Benečiji.

Kdo je od vsega početka prebival v naši pokrajini, nam ni natanko znano. Vendar so se ohranila imena nekaterih plemen, ki so za časa Rimljanov še živela v Julijski Benečiji. Posebno znana so bila sledeča plemena :

Veneti, ki so prebivali v Furlanski nižini ob morskem obrežju do izliva reke Timave ; bili so močan in tudi po Italiji razširjen rod.

Soško dolino ter njene gorske planote do Idrijske kotline je obljudovalo pleme *Karnov*.

Istro so zasedli *Histri* ali *Istri*. Po Krasu do Snežnika so prebivali bojeviti *Japodi*. Ob obalah Kvarnera pa so stanovali *Liburni*, ki so si postavili močno utrjeno mesto *Nezacij*.

Vsa ta plemena so bila svobodna ter so imela lastne kralje. Bila so pa sila bojevita. Posebno so se Istri, Japodi in Liburni pečali z morskim ropom. To pa nikakor ni bilo všeč Rimljanom, ki so jim ti morski roparji oplenili in razdejali ladjo za ladjo. Da ustrahujejo morske roparje, so Rimljani ustanovili najprej ob takratni meji svoje države trdni grad *Ākvilejo* (Oglej). Iz Ogleja so potem korakale rimske vojske proti sredini pokrajine. V dolgih stoletnih vojnah so si slednjič osvojili vso deželo ter razdrli tudi grad *Nezacij*, kjer je umrl zadnji kralj Istrov *Epulon*.

Ferdo Kleinmayr.

3. Rim.

Rim (Roma), ki je glavno mesto našega kraljestva, je starodavno mesto, tako da so mu dali ime „večni Rim“. Kdaj je bilo mesto ustanovljeno, se ne more več določiti z vso gotovostjo. Pravljica pa nam pripoveduje sledeče:

Živel je pred davnimi časi v mestu Albi Longi v srednji Italiji kralj Amulij, ki je bil pahnil s prestola svojega starejšega brata Numitorja ter ukazal njegovo hčer Rejo Silvijo u smrtiti, njena sinčka, dvojčka Romula in Rema, pa vreči v reko *Tibero* (Tevere). Vendar Romul in Rem nista utonila v reki, pač ju je vrgla voda na suho, kjer jih je dojila volkulja. Slednjič ju najde neki pastir in ju vzame s seboj.

Romul in Rem sta s časom postala krepka mladeniča. Nekega dne doznata svojo zgodbo ter tudi to, da sta vnuka odstavljenega Numitorja. Tedaj brž zbereta trumo pastirjev, napadeta in premagata Amulija ter postavita Numitorja zopet na kraljevski prestol. Numitor jima je bil hvaležen ter jima je daroval kos zemlje ob Tiberi. Tu sta sezidala Romul in Rem mesto.

Ko pa sta hotela dati mestu ime, se brata spreta. V divjem sporu ubije Romul Rema. Tako je Romul postal kralj novega mesta, ki mu je dal ime Roma (t. j. Rim).

Rim se je jel kmalu širiti, tako da je njegovo obzidje slednjič obsegalo sedem gričev. Rimski kralji so si podvrgli tudi sosednje dežele. Ko pa je umrl zadnji kralj Tarkvinij Superb, je postala rimska država ljudovlada, ki so jo vladali izvoljeni konzuli. Za časa ljudovlade so Rimljani osvojili vso Italijo ter si pridobili tudi pokrajine v prekmorskih deželah.

Malo pred Kristusovim rojstvom je rimska država postala cesarstvo. Prvi cesar je bil Oktavijan Avgust. Pod njegovo vlado se je v Sveti Deželi rodil Jezus Kristus.

4. Rimljani v naši pokrajini.

Nekaj let pred rojstvom Jezusa Kristusa so zagospodovali našim krajem Rimljani, ki so podjarmili prvotne prebivalce.

Na več mestih naše pokrajine najdemo še dandanes pomnike iz rimske dobe, kakor kamenite plošče z rimskimi napisi, rimske grobove, temelje hiš, kamenite mostove, ostanke vodovodov in cest, razvaline rimskih gledišč ter rimske slavoloke. Tudi opeko, šestero ali štirioglato, z vtisnjeno rimsko številko najdemo često; istotako rimski denar in rimsko orožje, orodje in lepoticje.

Rimljani so gospodovali v naših krajih približno do leta 476. po Kr. Napravili so veliko dobrih in trdnih cest, po katerih so pozneje hodili še dolgo drugi narodi. Tudi Slovenci so rabili še te ceste. Cvetelo je poljedelstvo in trgovina. Rimljani so prvi zasadili v naših krajih vinsko trto.

A tudi za Rimljane so prišli hudi časi. Iz jutrovih dežel so prihrumeli divji narodi v rimsko cesarstvo. Najhujši so bili Huni pod grozovitim kraljem Atilo, ki so ga imenovali šibo božjo.



Razdrl je krasno mesto Ogledj, divjal po vsej Italiji in ogrožal celo večni Rim.

Izginili so Huni, za njimi so prišli Gotje, Vandali in drugi narodi. Za tega divjanja se je zrušilo zahodno rimsko cesarstvo. Longobardi pa so se naselili l. 568. v gorenji Italiji. Po

njih se imenuje velik del gorenje Italije še danes Lombardija.

Za Longobardi so pridrveli Obri, ki jih danes tudi ni več. Ž njimi pa so prišli v drugi polovici 6. stoletja (okrog leta 560) Slovenci v te dežele, kjer prebivajo še sedaj.

9

5. Atila in ribič.

Razsut je in požgan Oglej.
Kralj Atila drevi naprej
ko burja ob obali.
Mori, podira, pali...

„Naj vidi tudi tod zdaj svet
ob Adriji za mano sled!
Vse v moji je oblasti
odslej, vse v moji lasti!

A kar se mi postavi v bran,
pogine naj še tisti dan!
Porušite, požgite,
po póti vse pobijte!“

In dalje, dalje kot vihar
divja ob morju hunski car.
Pred njim ljudje bežijo,
za njim vasi gorijo.

Pred njim je strah, drget, trepet,
za njim je opustošen svet
in mesta v razvalinah,
gradovi v podrtinah...

Prijaha Atila nekoč
pred pristan ribiški pod noč.
Sedi na iskren vranu
pa gleda po pristanu.

Na nebu mesec plameni
in morje pljuska in šumi...
Star ribič sak izpira
pa v Huna se ozira...

„He, stavec, ali te ni strah
pred mano? Ne trepečeš plah?
Veš, kdo sem? Gospodar tvoj,
kralj Atila, vladar tvoj!

Če mignem, tudi tvoj pristan
izgine brž pod morsko plan,
in ti se zgrudiš v krvi —
ne zadnji niti prvi!“

„...Kaj, ti si Atila?... To znaš?
Z uničevanjem se bahaš?
Potem jaz več umejem.
Zato se ti le smejem.

Kdor le podira, ne bojim
se ga, še manje ga častim.
Le kdor ustvarja, zida,
junak je tak kaj prida.““

„Imej svoj čoln in svoj pristan!
Imej življenje, modrijan
edini, ki na hoji
ga bojni slišim svoji!“ —

In dalje, dalje hunski car
divja po svetu kot vihar.
Pred njim ljudje bežijo,
za njim vasi gorijo.

Anton Aškerc.

6. Stari Slovenci.

Ob svojem prihodu so bili Slovenci bojevit narod, ki je
častil svoje malike, a poznali so že poljedelstvo, živinorejo,
čebelarstvo in marsikatero obrt, kakor tkalstvo.

Slovenci so pripadali številnemu plemenu Slovanov, ki so prebivali za časa Rimljanov po razsežnih ravninah daleč tam na vzhodu. Prišli so v naše kraje v družbi z Obri. Medtem pa, ko so Obri, ki so živeli le od ropa in boja, izginili tekom neštevilnih bojev, so se Slovenci ohranili, ker so se oprijeli obdelovanja rodovitne grude.

Vendar so se tudi Slovenci začetkoma hudo borili s sosednjimi narodi. Razdejali so več cvetočih mest. Tako n. pr. so leta 611. napadli in uničili Cividale (Čedad). Borili so se proti Nemcem in Furlanom, pozneje pa so se zavezali s Furlani ter jim pomagali v bojih proti Longobardom. V teh bojih so bili včasih zmagoviti, včasih pa so podlegli.

Ali kmalu so se Slovenci umirili ter se lotili poljedelskega življenja. Sčasoma so se tudi pokristjanili. Posebno mnogo so jih krstili blagovestniki, ki so prihajali iz novo zidane Akvileje (Ogleja), kjer so se ustanovili oglejski patrijarhi, ki so si postavili tukaj krasno cerkev.

Nekaj let za Slovenci so se naselili v Istri Hrvati, ki so Slovincem sorodno pleme.

Ferdo Kleinmayr.

7. Scoglio di Dante.

*Dan se svita nad Devinom,
in pod gradom plava čolnič
po zelenem, tihem morju.
Rano danes odveslal je
iz pristana ribič Mohor.
Zvižga Mohor in upira
ves vesel se v vesli svoji,
saj povrne drevi zopet
s polnim čolnom se domov....* *W*

„Na pomoč, moj dobri ribič,
na pomoč!“ — Kdo tam ga kliče
na otočku skalovitem,
ki štrli pred njim iz morja
pod Devinskem gradom? — Tujec
miga mu, da bi ga rešil.

Vzame Mohor tujca v čolnič
in vesla ž njim proti Trstu
pa gredoč ozira plaho
v potnika se in neznanca.
Ni li morda kak razbojnik,
ni li morda kak gusar?

„Vidim, ribič, moj rešitelj,
da me gledaš nezaupno.
Pa ne boj se me! Nevihta
vrgla me je bila ljuta
na skalino v pozni noči. —
Vrglo me je s krova v morje.
Plaval sem, kaj vem, kam plaval.
Smrti gledal sem v obraz...
Plaval sem in, glej, priplaval
sem na suho... Skalni otok
mali bil je zame spas. —
Kdo sem, vprašaš? Človek pošten.
To je dosti! V Trstu vašem
me poznajo nekateri...“

„V Trstu sva! Izstopi, potnik
moj nesrečni! Zdrav ostani!
Srečno pot in Bog s teboj!“

„Hvala ti, moj dobri ribič,
za rešitev! Za plačilo
ná v spomin ti majhen dar!“

Gleda ribič Mohor tujca,
gleda ga in tehta v roki
dar njegov — hej, zlat cekin!
In na bregu mestnem zbira
množica se okrog tujca.
Več in vedno več prihaja
ljudstva, gnete se k neznancu,
stiska roke mu, pozdravlja
ga, in Mohor sliši v čolnu
klic meščanov gromoglasni:
„Dante, Dante Alighieri!“

Anton Aškerc.

8. Akvilejski patriarhi.

Pred kakšnimi 1000 leti sta bila posebno znamenita dva stanova, duhovniški in plemenitaški. Vsa dežela je bila razdeljena na večja in manjša posestva med duhovno in posvetno gosposko. K duhovni gosposki so šteli patriarhe, škofe ter opate samostanov. Posvetna gosposka je nosila po svoji veljavnosti različne naslove; bili so vojvode, knezi, mejni grofje, grofje, baroni, graščaki in vitezi. Tej gosposki so bili podložni kmetje, ki tedaj niso imeli lastne zemlje. Služiti so ji morali, tlačaniti ter dajati desetino. Tudi mesta so bila v onih časih večjidel podložna posvetni ali duhovski gospodi.

V naši pokrajini so kaj zgodaj zasloveli patriarhi v Akvileji (Ogleju). Imeli so po Goriškem, posebno pa v Furlanski nižini, obsežna posestva, ki so jih bolj in bolj širili. Imeli so iste pravice kakor drugod grofje. Cerkve pa so jim bile pod-

ložne daleč gor do reke Drave, do kamor so pošiljali svoje propovednike; ki so v domači besedi oznanjevali Slovencem blagovestje, jih krstili ter med njimi zidali cerkve.

Znamenit je bil posebno patriarh Popon, ki je živel okrog leta 1000. Pod njim je postala akvilejska cerkev prva za rimsko cerkvijo.

Dvesto let kasneje so si patriarhi pridobili tudi vso obrežno Istro.

Bili so mogočni gospodje akvilejski patriarhi, ki niso skrbeli samo za cerkvene zadeve, temveč vodili tudi svoje vojščake v boj kakor drugi posvetni knezi, ker taka je bila tedaj navada. Ali tudi njihova slava je minula.

F. Kleinmayr.

9. Goriški grofje.

Goriški grofje so bili nemška plemiška rodovina, ki se je priselila v naše kraje ter si prvotno postavila grad pri Solkanu. Bili so bojeviti, sirovi vojščaki, ki so vedno stremeli za tem, da si pridobe mnogo bogastva ter razširijo svojo posest. Začetkoma so živeli z akvilejskimi patriarhi v slogi in miru, tako da so jih slednji imenovali za zastopnike akvilejske cerkve. Kot taki so morali grofje upravljati in braniti cerkveno posest, voditi patriarhovo vojsko v boj ter soditi v imenu patriarhov. Vse to je dalo goriškim grofom velik ugled ter jim donášalo mnogo koristi. Ali pohlepni grofje niso bili s tem zadovoljni. Kmalu so se sprli s patriarhi ter pričeli bojevati se ž njimi. V teh bojih patriarhi niso bili srečni. Grofje, ki so sezidali močen grad v Gorici (Gorizia), so trgali patriarhom kos za kosom od njihove posesti ter jo priklopili svoji. Na ta način je nastala goriška grofija.

Nova posestva pa so si goriški grofje pridobili tudi v srednji Istri (l. 1248) ter še po drugih deželah, tako da so kmalu zasloveli kot najbogatejši knezi tedanjih časov. Največjo

slavo pa so dosegli goriški grofje za časa Henrika II. Ta odločni, a tudi pohlepni grof je skušal popolnoma izpodriniti akvi-lejske patriarhe. Vdril je l. 1313. tudi v njihova posestva na Tolminskem. Zažgal je Tolmin ter pričel oblegati patriarhov dvorec. Ali tolminski glavar se je s svojimi hlapci hrabro ustav-ljal naskokom. Vendar se je moral po treh tednih obleganja vdati grofovskim četam.

Grof Henrik se je vojeval tudi v Trevisu in Padovi ter drugod. Tržaško mesto ga je izvolilo za svojega župana. Sploh je bil slovit in bogat gospod. Po njegovi smrti pa je pričela goriška grofovska hiša bolj in bolj propadati. V neprestanih bojih, posebno z Benečani, so grofje izgubili mnogo posestev, a tudi zadolžili so se.

Tako se je grof Henrik IV. bojeval proti Benečanom pri Cividalu (l. 1419). Ali Benečani so ga ujeli in plačati je moral visoko odkupnino, preden so ga izpustili. Henrik IV. se je bojeval tudi proti lastnemu bratu Majnhardu, ki ga je hotel pregnati iz očetovskih posestev.

Zadnji goriški grof je bil Leonhard, sin Henrika IV. Ko je Leonhard l. 1500 umrl, je zapustil Goriško Habsburžanom, ki so že poprej zasedli osrednjo Istro in Trst. V tem času pa so si Benečani že osvojili obrežno Istro in posestva akvi-lejskih patriarhov v Furlaniji.

F. Kleinmayr.

10. Benečani v Istri.

V onih hudih časih, ko so po Italiji divjali divji Huni in drugi narodi, je mnogo prebivalcev prebežalo s kopne zemlje na male otoke sredi morskih lokev. Tu so zabijali drevesna debela v mehka tla in si na njih postavili svoje hiše. Življenje je potekalo sedaj mirneje, in ker so prebivalci stanovali tako rekoč sredi morja, postali so s časom znameniti prekmorski trgovci.

Tako so nastale tudi znamenite Benetke (Venezia), ki so postale prvo trgovsko mesto Italije.



V onih časih pa Italija ni bila eno samo, ujedinjeno kraljestvo, marveč je bila razkosana na nešteto manjših dežel, ki so imele vsaka svojega vladarja. V Benetkah je vladal dož (doge), ki je bil poglavar beneške ljudovlade, in ki so ga volili izmed najznamenitějšíh družin.

Benetke so čimdalje bogatele ter širile svojo moč po Jadranskem morju in preko njega, tako da so mesto nazvali „kraljica morja“. O bogastvu mesta pričajo še dandanes krasne palače in cerkve, n. pr. Doževa palača, ki ji na svetu ni para, ter cerkev beneškega patrona sv. Marka, ki se vsa blišči v zlatu.



Benečani so zgodaj pričeli tesati ladje, s katerimi so prevažali ljudi in blago, posebno v jutrove dežele, a tudi križarili po morju ter preganjali morske roparje, jim zažigali ladje in jih lovili. Zato so se jim iz hvaležnosti vdala nekatera istrska

obrežna mesta prostovoljno, t. j. sprejela so beneško vlado. Akvilejski patriarhi pa, ki so dotedaj imeli v lasti obrežno Istro, niso bili s tem zadovoljni. Tako je pričel boj med njimi in Benečani. V teh bojih so si Benečani osvojili vso istrsko obal z obrežnimi mesteci ter so l. 1420. zasedli slednjič tudi Furlansko.

Benečani so gospodovali v teh deželah dolgo časa, do leta 1797., to je do francoskih vojn. Iz teh benečanskih časov imamo mnogo spomenikov po istrskih mestih. Za časa francoskih vojn je vsa Julijska Benečija prišla v oblast Francozov, ki so te dežele priklopili novoustanovljeni Iliriji. Po odhodu Francozov pa je naša pokrajina prišla pod avstrijsko vlado, kjer je ostala do l. 1918., ko se je razsulo avstrijsko cesarstvo.

F. Kleinmayr.

11. Zgodovinski obris Trsta.

Ko so Rimljani premagali prvotne prebivalce naše pokrajine, so ustanovili več naselbin, med temi tudi Trst (Trieste), ki so ga imenovali Tergeste. Po razpadu rimskega cesarstva so se polastili mesta z okolico vred tržaški škofje. Vladali so mestu skozi 300 let. Polagoma pa so Tržačani odkupili od svojih škofov predpravico za predpravico, in slednjič je bilo mesto povsem svobodno (l. 1293.). Volilo si je svojega župana ter svoje uradnike, pred vsem pa sodnike, ki so sodili meščanom.

Mesto je bilo takrat sicer zelo majhno. Okoli stare cerkve sv. Justa je stala nevelika skupina hiš, obdana z močnim zidovjem, ki je objemalo tudi malo luko. Luko so zvečer od morske strani zapirali z debelo železno verigo. Vendar so že tedaj Tržačani bili razboriti trgovci, ki so posebno trgovali s soljo, katero so pridobivali v solinah na mestu, kjer danes stoji nova cerkev sv. Antona.

To pa ni bilo všeč Benečanom, ki so ponovno napadli mesto, razdejali soline ter tudi zagospodovali nad Trstom. Zato so si Tržačani iskali zavetnikov, najprej pri akvilejskih patriarhih, pozneje pri avstrijskih vojvodih, ki so tedaj že gospodovali Devinu in Krasu.

L. 1382. je prišel Trst končno pod avstrijsko vlado ter ostal pod njo do osvoboditvene vojne, t. j. do leta 1918.

F. Kleinmayr.

12. Turška sila.

Grmade po gorah goré,
v nebo njih plamen šviga,
Privrel je Turek, koder gre,
rohni, mori, požiga,
Pred njim je jok, za njim je stok.
pomagaj zdaj nam večni Bog!
Če on se nas ne usmili,
ni nam pomoči v sili.

Josip Stritar.

Najhujši sovražnik našega naroda je bil divji Turek, ki je nekoč leto za letom prihajal v naše kraje, požigal vasi, ropal živino, pobijal ljudi, ali pa jih gnal v sužnost v daljno, daljno Turčijo.

Turki so prišli iz jutrovih dežel ter si ustanovili svoje cesarstvo, ki je postalo kmalu najsilovitejše na svetu. Oni niso namreč mirno živeli v svoji državi, temveč so hodili ropat in plenit v sosednje dežele. Tudi v naših krajih so se kaj kmalu prikazali. Prihajali so po kopnem na svojih brzih konjičih, ali pa preko morja na svojih urnih ladjah ter so navadno že odšli, predno se je zbrala vojska domačih brambovcev. S seboj so odnesli plen in sužnje, posebno pa krepke dečke, ki so jih potem doma vzgojili v janičarje. Janičarji so bili grozoviti vojaki, ki niso nikomur prizanesli.

V teh hudih časih so si ljudje pomagali, kakor in kolikor so mogli. Na visokih gorah so bile pripravljene grmade su-

hega lesa, ki so jih zažgali, ko hitro se je bližal Turek. Tedaj so kmetje prebežali v nalašč za ta namen zidane tabore, ali pa so se skrili v podzemske jame ali v nepristopne gozdove. Tam so pričakovali turški napad ter se junaško borili.

Tudi našo pokrajino je Turek pogosto obiskal; večinoma je prišel po morju ter preplaval s svojimi krutimi četami Istro in drvel dalje proti severu. V razdobju med leti 1469. in 1499. so Turki šestkrat prirohneli v Julijsko Benečijo. Prišli so prav do Gorice (Gorizia), dirjali dalje ob Soči (Isonzo) do Kobarida (Caporetto), da, dosegli so celo Predil. L. 1474. so opustošili ves Kras do tržaškega obzidja.

Benečani so se krepko ustavljali turški sili toliko na morju, kolikor na kopnem. Utrdili so Gradiško (Gradisca) ter sotesko pri Boveu.

Slednjič so turški navali ponehali, ker je njihovo cesarstvo bolj in bolj šibelo in nazadnje propadlo.

F. Kleinmayr.

13. Življenje v starih časih.

V starih časih so ljudje kaj različno živeli nego dandanes. Niso poznali onih udobnosti kakor mi. Temne noči jim ni razsvetljevala električna ali plinova luč, da, niti petrolejke niso poznali. Hiše so bile večjidel lesene, le bogataši so si postavili zidane, le oni so imeli šipe v svojih oknih. Pa kakšne! Male, okrogle in skoro neprosojne. Drugače so se tedaj oblačili ljudje nego danes, bombaževine niso skoro poznali. Obleka je bila draga, zato je niso pogosto menjali.

Ceste so bile v onih časih slabe in nevarne. Razni tolovaji, da, celo roparski vitezi so se klatili ob njih ter prežali na potnike in s težkimi tovari naložene trgovske vozove. Železnic ni bilo, ne parnikov ne avtomobilov, ne zračnih letal.

Mesta so bila vsa mala. Obdajalo jih je zidovje. Med tem zidovjem so bile nakopičene meščanske hiše. Ulice so bile tesne,

umazane in smradljive. Pitna voda se je nabirala s streh v posebnih vodnjakih, ker malokatero mesto je imelo vodovod. Zato so pa često razsajale po mestih strahovite kužne bolezni, kakor črna smrt. Meščani so bili vsi ali posestniki ali trgovci ali rokodelci. Rokodelci ene stroke so živeli v posebnih družbah, cehah.

Ni bilo videti še velikih tvornic, saj niso tedaj še poznali strojev.

Mesta niso bila samostojna. Vladal jim je kakšen posveten knez ali škof. V njegovem imenu je sodil mestni sodnik. Jedva okrog l. 1100 do 1300 so si pridobila mesta samostojnost. (Mesto Trst - Trieste v letih 1236 do 1295). Tedaj so si mesta sezidala svoje občinske palače, volila svojega župana ter občinske svetovalce in imenovala svoje uradnike.

* * *

Na strmih pečinah so si postavili graščaki svoje gradove, ki so jih utrdili s prekopi, visokim obzidjem ter mogočnimi stolpi. Tu je živel graščak (grof, baron ali vitez) s svojo družino, s svojimi hlapci in deklami. V najlepših dvoranah v gradu je prebivala graščakova družina. V drugih poslopjih so bila stanovanja za hlapce in dekline, hlevi za konje, pse in sploh za grajsko živino, žitnice, kleti. Globoko pod zemljo pa so bile strahovite grajske ječe, kamor je graščak zapiral svoje ujetnike. V gradu je bilo obsežno dvorišče, kjer je graščak često uprizarjal viteške igre. Takrat je ves grad oživel. Gostje so prihajali z vseh strani, med njimi potujoči pevci, ki so opevali viteške čine. + + +

Ob vojnem času pa so dvignili viseči most in vestna straža je krožila noč in dan po grajskem obzidju. Grozeče je tedaj strmel ponosni grad v dolino.

Graščaki so živeli le za lov in boj, drugega dela se niso lotili. Večinoma niso znali ne brati ne pisati. Le v sukanju tež-

kega viteškega meča, dolgega kopja ali v streljanju z lokom in puščico so se vadili. Ob praznikih so se oblačili v krasne svilene in baržunaste obleke. Ko so šli v boj, so si naredili železni oklep, na glavo pa so si posadili čelado s krasno perjanico.

* * *

Ob vznožju gradov, v dolinah in po gričih so se dvigala kmečka selišča, vasi! Kmet v onih časih ni bil svoboden; graščak je bil njegov gospodar, ako ni vas pripadala kakšnemu cerkvenemu oblastniku. Zemlja, ki jo je kmet obdeloval, ni bila njegova, temveč graščakova, ravno tako tudi živina. Kmet ni imel svoje lastnine, da, celo seliti se ni smel iz kraja v kraj brez graščakovega privoljenja. Kmet je bil tedaj pravi podložnik ali tlačan. Graščak pa je imel pravico, da je svoje tlačane z živino in z zemljo vred lahko prodal drugemu gospodu.

Od pridelka obdelane zemlje in od živine so morali kmetje dajati graščaku gotovi del, desetino. Vršiti so pa morali tudi brezplačno delo, ki se mu je reklo tlaka, t. j. popravljati so morali grajsko zidovje in pota, sekati les, goniti gospodi divjačino in drugo. Vse te kmečke davščine so bile natanko zapisane v posebni knjigi, urbar imenovani.

Začetkoma grajska gospoda ni slabo ravnala s svojimi tlačani. Ali čimdalje bolj jih je začela stiskati. Kmet se ni mogel nikamor pritožiti, ker je bil graščak hkrati njegov sodnik, ki je razsojeval pravično ali tudi ne. Zato so se ponekod kmetje ponovno uprli grajski gospodi ter napadli in razdrli njene gradove. Vendar so jih graščaki slednjič vedno ukrotili.

Danes je slovenski kmet svoboden ter gospodar zemlje, ki jo obdeluje. Graščakov že dolgo ni več, gradovi pa so razpadli v razvaline.

14. Erazem Jamski.

Mnogo vitezov je kaj kmalu pozabilo dolžnosti svojega poklica, ki so bile, braniti pravo vero in domačo deželo, skrbeti za mir in red v svoji domovini ter varovati vdove in sirote. Marsikateri vitez je hotel nagloma obogateti in lotil se je sramotnega posla, postal je cestni ropar.

Erazem Jamski je najbolj znan roparski vitez naše pokrajine. Sprl se je bil s svojimi vrstniki ter pobegnil v svoj skriti grad Jamo pri Postojni. Še danes vidimo ostanke tega gradu, ki je bil sezidan v pustem, skalovitem kraju v globini kraške jame. Odtod je Erazem pohajal na svoja roparska podjetja. Dolgo so ga zasledovali, slednjič so ga zasledili. Tržaški mestni glavar, baron Nikolaj Ravbar, začne oblegati roparsko gnezdo.

Erazem se je svojim oblegovalcem le smejal. Medtem ko so ga oni oblegali, da bi ga prisilili, naj se vda vsled lakote, se je on s svojimi pajdaši prav imenitno gostil v gradu. Hrano je dobival po podzemskih hodnikih prav iz Vipave. In prešeren je bil dovolj, da jo je metal z grada svojim oblegovalcem, danes sveže sadje, jutri ribe, pa zopet moko in celo zaklanega vola.

Ali odbila je tudi njemu ura maščevanja. Izdal ga je prav njegov sluga, ki je povedal Ravbarju, kam naj nameri topove, ako hoče ob določenem času zadeti roparskega viteza.

Ravbar stori vse, kakor mu je povedal sluga. Ko mu ta da znamenje z grada, zagrme topovi in Erazem se zgrudi mrtev na tla, Ravbar pa si osvoji grad.

F. Kleinmayr.

15. Iznajdbe ob pričetku novega veka.

Nove iznajdbe so pripravljale pot novim časom. Med temi iznajdbami so najimenitnejše iznajdba smodnika, papirja, tiskarstva in busole.

Smodnik, ki je sestavljen iz žvepla, solitarja in oglja, so poznali Kitajci že davno; mi pa smo spoznali njegovo moč jedva ob koncu srednjega veka. Ali ko hitro je prispel smodnik do nas, takoj se je spremenil način vojevanja. Kaj kmalu so ljudje izumili možnarje, topove, puške in samokrese, ki so se vedno bolj izboljševali. Zdaj je postal viteški oklep brez pomena, ker predrta ga je vsaka puškina krogla. Mogočno zidovje ponosnih mest in gradov se je rušilo pod topovskimi krogli. A tudi drugače je koristil smodnik. Z njegovo pomočjo je človek sedaj sékal skale, delal predore in prekope.

Papir, ki se je prvotno izdeloval iz lanenih in bombažastih cunj, a se danes izdeluje tudi iz lesa, je popolnoma izpodrinil pergament, na katerega so enkrat pisali ljudje. Ker se je pergament izdeloval iz živalskih kož in je bil le fino ustrojeno usnje, je bil sila drag. Draga je bila takrat knjiga, in malokdo si jo je mogel kupiti. Draga je bila posebno zato, ker knjig takrat niso tiskali; saj tiska niso poznali. Vse knjige so bile pisane. Prepisovali so jih večinoma menihi po samostanih. Pisali pa so z gosjimi peresi in ne z jeklenimi, kakor pišemo mi danes.

Papir so iznašli Kitajci, od njih je prišel do nas ter se tako razširil, da danes ni koč, kjer bi ne bilo koščka papirja. Ko pa smo dobili papir, je Ivan Gutenberg iznašel tudi tisk. Vrezoval je črke v les, jih sestavljal v besede in stavke, namazal s črnilom ter s posebnim strojem odtiskoval na papir. Na ta način so postale knjige kmalu cenejše; vsakdo si jih je lahko kupil.

Najprej so pričeli tiskarji tiskati nabožne knjige, v prvi vrsti Sveto pismo. Tudi v slovenskem jeziku je bilo natisnjeno in sicer leta 1557. Preskrbel ga je Primož Trubar.

Pozneje so lesene tiskarske črke nadomestili s kovinskimi, a danes imamo tiskarske stroje, ki ne bi imeli prostora v priprosti kmečki hiši, tako velikanski so.

Velikega pomena za pomorščake pa je iznajdba busole. Pomorščaku kažejo med nebom in morjem pravo pot podnevi sonce, ponoči zvezde. Pri oblačnem nebu ali v megli pa se mu skrijejo ti kažipot. Busola pa mu kaže vedno zanesljivo pravo smer. Zdaj se mornarjem ni bilo več bati, lahko so se oddaljili od domačega obrežja, ker so imeli gotovega vodnika.

F. Kleinmayr

16. Krištof Kolumb.

V starih časih so ljudje menili, da je zemlja velikanska plošča, in domnevali so, da pade v brezdanji prepad oni, ki bi se podal predaleč od domačega obrežja ter prišel tako na rob zemlje.

Zemlja pa je krogla, o tem smo prepričani danes vsi. Pred štiri sto leti pa je bil malokdo o tej resnici uverjen. Med temi je bil pogumni pomorski kapitan Krištof Kolumb, ki je bil rojen v Genovi. Mnogo je potoval po morju, slednjič sklene, da mora najti pomorsko pot okrog zemlje v bogato Indijo. Dolgo časa mu ni hotel nihče izročiti ladje za tak poskus, ki se je zdel vsem blazen. Slednjič pa mu poveri španski kralj tri male brodove, s katerimi odpotuje Kolumb leta 1492.

Dolgo je trajala vožnja po brezmejnem morju; mornarji so že mrmrali, a Kolumb jih je bodril. Vrniti se ni hotel za nobeno ceno. In glej, po dvomesečni vožnji zagleda zemljo. Menil je, da je došel v Indijo, ali v resnici je odkril povsem novo celino, ki jo danes imenujemo Ameriko.

Kolumbovo odkritje je imelo velike posledice. Nove prirodine so pripeljali iz novega sveta k nam, med temi krompir in tobak. Z novimi deželami je takoj pričela živahna kupčija. Na tisoče izseljencev je vrelo v Ameriko, da si ustanovi tamkaj novo domačijo.

Vse te posledice so posegle tako globoko v naše življenje, da od odkritja Amerike štejemo novi čas ali novi vek.

Mnogo pa je to odkritje škodovalo staroslavnim Benetkam. Benetke namreč ne leže na neposredni poti v Ameriko. Kupčija z novim svetom tedaj ni šla preko Benetk in zato je začelo mesto hirati. Povzdignilo se je šele v zadnjih desetletjih.

F. Kleinmayr.

17. Napoleon.

Francoze je pripeljal v Italijo in v naše pokrajine siloviti Napoleon Bonaparte, ki se je povzpел od priprostega častnika do francoskega cesarja.

Napoleon, ki si je osvojil skoro vse tedanje italijanske državnice ter uničil l. 1797. tudi beneško ljudovlado, je pridrl s svojimi zmagovitimi četami trikrat v našo pokrajino. Prvič so Francozi prišli meseca sušca 1797. v Gorico (Gorizia) in Trst (Trieste). Tedaj niso ostali dolgo, odšli so še istega leta.

Drugič so prišli Francozi l. 1805. ter zopet zasedli Trst in Gorico. Pri tretjem pohodu l. 1809. pa so si osvojili vso Julijsko Benečijo ter jo z drugimi deželami vred priklopili francoski pokrajini Iliriji. Ilirija je obstojala do razpada Napoleonove slave, to je do leta 1812. Nato so njene dežele pripadle Avstriji, ki pa jih je obdržala le nekaj čez sto let in sicer do zadnje vojne.

Francozi so prišli in odšli kakor vihar, ali nekaj so naučili italske prebivalce, namreč, kako lepo je življenje v združeni domovini. Tega pa italski prebivalci, ki so po odhodu Francozov zopet ječali pod tujim jarmom, niso mogli nikoli pozabiti. Otresti so se hoteli tega jarma in otresli so se ga končno.

F. Kleinmayr.

18. Valentin Stanič.

Valentin Stanič se je rodil 12. svečana 1774. v Bodrežu, prijetni vasi ob Soči. Njegov oče je poslal bistrega dečka

v šolo v Gorico. Tu je dovršil prve šole. Pozneje je obiskoval latinsko šolo ter bogoslovnico. Osemindvajset let star je postal duhovnik ter prišel za kaplana v Banjšice pri sv. Duhu. Čez nekaj let postane vikar v Ročinju, l. 1819. pa ga imenuje nadškof za kanonika v Gorici, kjer je postal tudi višji šolski nadzornik in kjer je umrl 29. malega travna 1847.

Valentin Stanič je posvetil vse svoje življenje delu za svojega bližnjega. Širil je med mladino in starino lepo petje. Kadar mu je zmanjkalo pesmic, jih je kar sam zložil, da so ljudje prepevali. Kupil je celo stare črke od nekega tiskarja, uredil si je svojo tiskarno, naučil se tiskarstva ter sam natisnil in vezal zbirke svojih pesmic. V teh pesmicah je kaj rad opeval kmečki stan, n. pr.:

*Stan kmeta vreden je časti,
za nas kmet trudi se;
kdor kmečki stan zasramoti,
sam malo vreden je.*

*Še predno solnce gori gre,
že dela kmet trdó,
stori, kar vsem le k pridu je;
veselje mu je to.*

Sicer pa je Stanič tudi drugače skrbel za kmeta. V Ročinju, kjer je ustanovil tudi šolo, je uvedel sadjerejo, ki donaša obilo dobička.

Ustanovil je l. 1846. družbo zoper mučenje živali. To je bila ena prvih takih družb. Največjo zaslugo pa si je pridobil s tem, da je utemeljil v Gorici zavod in redno šolo za gluho-neme. Odslej je prebil večji del svojega življenja med gluho-nemimi.

Splošno objokovan je umrl v visoki starosti.

19. Josip Mazzini.

Josip Mazzini je bil rojen v Genovi leta 1805. v onih časih, ko je Italija bila še razkosana v nešteto malih držav in je vzdihovala pod tujčevim jarmom. Usoda domovine ga je sila ganila. Sklenil je bojevati se za njeno svobodo. Ali ni se bojeval za svobodo Italije z orožjem v roki, pač pa je s svojo besedo, z zgledom in spisi vžigal v rojakih ljubezen do domovine.

Že kot deček je bil Mazzini dobronarčen in nadarjen. Nekoč je šel s svojo materjo po mestu. Na ulici srečata moža, ki je nabiral darove za izgnance, ki so morali zapustiti Italijo ter se klatiti brez strehe po svetu, ker so se uprli tujcem. Ta dogodek je tako pretesel Mazzinija, da je sklenil posvetiti vse svoje življenje blaginji domovine.

In glej! Jedva doraste, že ustanovi tajno družbo domoljubov, ki ji da ime „Mlada Italija“ („La Giovane Italia“). Po vseh mestih je bila razpredena ta družba, in mnogo je ravno ona pripomogla, da se je otresla Italija svojih trinogov ter da se je zedinila.

Mazzini je bil izvrsten pisatelj. Napisal je nekaj krasnih knjig. Radi teh je bil preganjan iz države v državo, da ni imel nikjer miru. V Italijo, ki jo je tako ljubil, ni smel. Toda čim bolj so ga preganjali, tem bolj je ljubil svojo domovino. Vrnil se je jedva l. 1860., ko je bila že večjidel osvobojena. Dvanajst let nato je umrl.



20. Josip Garibaldi.

Živelo je nekoč zlobno ljudstvo, ki je zagospodovalo nad Italijo. To ljudstvo je mučilo prebivalstvo; a to bi ga bilo rado zapodilo v njegove daljne kraje. Dolgo pa ni bilo to mogoče.

Nekoč pa prijadra z ladjo mož. Bil je dobrega srca, rumenih las, močan. Jahal je konja belca in nosil je srajco, rdečo

kakor plamen. In dejal je:

„Bratje, naj mi sledi oni, ki hoče zapoditi slabe gospodarje iz Italije.“

In dvignili so se možje, dvignili starci, da, celo dečki. Oblekli so rdečo srajco ter zagrabili za orožje. Prišli so z vseh strani Italije ter sledili možu na belcu. Tedaj je potegnil lesketajočo se sabljo iz nožnice ter kriknil:

„Naprej!“

In drveli so vsi rdečesrajčniki naprej za njim, ki mu je bilo ime Josip Garibaldi.

Trpeli so, padali ranjeni, umirali. Zmagovali so, se u-

mikali in zopet zmagovali. Prihiteli so jim na pomoč drugi junaki, Viktor Emanuel II., Josip Mazzini, Kamilo Cavour, ter slednjič so zapodili tujca iz dežele.

Garibaldi, prvi junak Italije, se je rodil v Nizzi leta 1807. Vse svoje življenje je posvetil domovini. Umrl je ubog, a splošno ljubljen in spoštovan leta 1882. na svojem malem otoku Capreri.



21. Viktor Emanuel II. v boju.

Ko je Italija bila v letih 1848. in 1849. prve ljute boje za svojo osvoboditev in svoje ujedinjenje proti avstrijskim vojskam, se je posebno odlikoval piemontski kralj Karel Albert, ki se je sam udeleževal raznih bitk.

Jako hrabro se je bojeval tudi kraljev sin Viktor Emanuel, poznejši kralj in ded našega kralja. Nekoč so namreč Italijani že odbili krila močne avstrijske armade, kar jih napade v središču glavna sovražna vojska. Vrste so se že razklenile vsled sovražnikovega močnega naskoka; bati se je bilo, da jih nasprotnik prebije. Toda Viktor Emanuel pridirja na konju pred umikajoča se krдела. Zaustavi jim pot, ohrabri jih s svojim zvonkim glasom in vodi jih v protinaskok. Posrečilo se mu je, Zmagovito je odbil sovražnika, ali v tem boju je bil tudi sam ranjen v stegno.

Vojna leta 1849. ni končala srečno za Italijo, vendar Viktor Emanuel ni obupal. Ko je zasedel kraljevski prestol, je posegel večkrat po meču, da reši Italijo izpod tujčevega jarma. In posrečilo se mu je, da je osvobodil velik del Italije, posebno v vojnah leta 1859. in leta 1866.

Zato ga po vsej pravici imenujemo „Očeta domovine“; ljudstvo pa mu je nadelo častno ime „Kralj-Mož beseda“, ker je tako verno vedno izpolnjeval dano besedo.



22. Anton Martin Slomšek.

Anton Martin Slomšek se je rodil 26. listopada 1800. Postal je duhovnik. Jedva 46 let star je bil imenovan za knezoškofa. Bil je zelo učen mož, ki je ljubil svoj narod, ter je bil sila delaven do svoje smrti dne 24. kimovca 1862.

Posebno se je zanimal Slomšek za vzgojo mladine. Za njegovih časov še ni bilo toliko šol kakor dandanes in mnogo otrok se ni naučilo branja in pisanja. Da bi tudi ti otroci kaj znali, je Slomšek, ko je postal šolski nadzornik, vsepovsod ustanavljal nedeljske šole. Ali te šole so bile brez knjig. Kaj naredi Slomšek? K mizi sede ter napiše krasno knjigo za nedeljske šolarje, ki ji je naslov „Blaže in Nežica“.

A tudi za ljudstvo je Slomšek napisal več lepih knjig ter tudi zlagal prijetne pesmice, ki so jih potem povsodi peli. Vendar nikoli ni zabil na šolo in še kot knezoškof je spisoval šolske knjige za slovensko mladino. Zato pa mu mora mladina biti hvaležna ter ohraniti njegovo ime v trajnem spominu.

F. Kleinmayr.

23. Humbert I.

Po smrti Viktorja Emanuela II. je leta 1878. stopil na kraljevi prestol njegov prvorojeni sin Humbert I., ki je podedoval vse vrline in čednosti svojega očeta. Že kot kraljevič se je leta 1866. izkazal zelo hrabrega bojavnika v bitki pri mestu Villafranca.

Kralj Humbert je bil vzor vladarja, ki so ga vsi ljubili radi njegovega dobrega srca. Zato so ga tudi nazvali z imenom „Dobri“. Vselej je delil usodo svojega ljudstva, toliko v veselju kolikor v žalosti.

Bil je miroljuben kralj, ki je skrbel, da se je Italija po prestanih hudih bojih povzdignila, da je jela procvitati in bogateti.

Pod njegovo vlado si je Italija pridobila dve lepi prekmorski deželi, Eritrejo in Somalijo tam daleč v Afriki.

Blagi kralj je preminul leta 1900. in je pokopan v cerkvi Panteonu v Rimu zraven svojega očeta.

Po Vinku Bandlju,

24. Viktor Emanuel III.

Viktor Emanuel III. je zasedel prestol po smrti svojega očeta leta 1900. Oče in blaga mati Margerita sta kaj vestno skrbela za njegovo vzgojo. Želela sta predvsem, da bi nekoč postal pravičen in moder vladar Italije.

Do dvanajstega leta je moral vstajati vsak dan, tudi pozimi, že ob zori. Okopati se je moral nato v mrzli vodi. Ko je potem zajutrkoval, je odšel v šolo. Učil se je raznih ved ter jezikov. Dvanajst let star je govoril že tri jezike. Učil se je lahko, ker ima izvrsten spomin. Po pouku pa se je mladi kraljevič vadil v jahanju ter drugih telesnih spretnostih.

Kako sila ljubi naš kralj našo domovino in delavno ljudstvo, je pokazal nešteto krat. Posebno pri srcu mu je blagor kmečkega ljudstva.

Viktor Emanuel III. se je pokazal kot pravi branitelj zatiranih, ko je izbruhnila strahovita svetovna vojna l. 1914. Brež odlašanja se je postavil ob stran male Srbije, ki jo je hotela uničiti pohlepna Avstrija. Leta 1915. so že korakale italijanske čete na pomoč napadenim narodom. Kralj je bil kot pravi junak vedno v vojskinem taborišču, dokler je l. 1918. vojna zmagovito končala. Italija je po slavni zmagi pridobila Trentinsko, Julijsko Benečijo, Zader (Zara) ter nekaj dalmatinskih otokov.

Že nekaj let prej, namreč leta 1911., je zasedla italijanska vojska dvoje prekmorskih dežel, Tripolitanijo in Cirenajko.

Viktor Emanuel III. se je l. 1896. poročil s črnogorsko princezinjo Jeleno, našo kraljico. Ona je sedaj dobra družica

svojemu visokemu soprogu in skrbna mati svojih otrok, kraljeviča Humberta, kraljičin Jolande, Mafalde, Marije in Ivane.

Kraljica govori več jezikov, med temi tudi srbski, svoj materin jezik. Spretna slikarica je in ljubi umetnosti. Poleg tega pa je dobrotljiva gospa, ki ima zelo usmiljeno srce, zlasti do revnih in zapuščenih otrok.

Po Vinku Bandlju.

25. Domovini.

*Beseda sladka, domovina!
Ne prideš več mi iz spomina.
Kot iskra živa v srcu tliš,
ljubezen k sebi mi budiš!*

*Ko solnce žar na tebe sije,
srce veselo v meni bije;
a žalost tare mi duha,
če megla te nesreč obda.*

*O sijaj, sijaj solnce milo
na ljube domovine krilo;
obličje jasni ji temno
in krasi s cvetjem je ljubó.*

Andrej Praprotnik.



VSEBINA.

I. V razvedrilo in pouk. (Uredil Fran Ločniškar.)	Stran
1. Molitev. (<i>Simon Jenko.</i>)	3
2. Moj prvi svet. (<i>Po dr. Iv. Preglju.</i>)	4
3. Naša hiša. (<i>L. Černež.</i>)	5
4. Ujec Haro se pelje na počitnice. (<i>Habberton-Sorli.</i>)	6
5. Ciciban in čebela. (<i>Oton Župančič.</i>)	9
6. Ejeek. (<i>Eng. Gangl.</i>)	10
7. Muca, maca. (<i>Narodna.</i>)	11
8. Urbanček. (<i>Eng. Gangl.</i>)	12
9. Potica. (<i>Joža Lovrenčič.</i>)	13
10. Zvesti pes. (<i>Iz ruske čitanke - Fr. Silvester.</i>)	13
11. Mati in njena hčerka Anica. (<i>L. Tolstoj — A. Gradnik.</i>)	14
12. Tolažba. (<i>J. Stritar.</i>)	15
13. Mati. (<i>Jože Ribičič.</i>)	15
14. Učeni sin. (<i>Jos. Wester.</i>)	16
15. Miši. (<i>Simon Jenko.</i>)	17
16. Vrabček. (<i>Vida Jerajeva.</i>)	18
17. Jarčka in koklja. (<i>Jos. Stritar.</i>)	18
18. Petelin junak. (<i>Jos. Stritar.</i>)	20
19. Moje veselje. (<i>Jos. Stritar.</i>)	21
20. Petelin in putka. (<i>Drag. Kette.</i>)	22
21. Naš Jože. (<i>Igo Gruden.</i>)	23
22. Hop, čez polje. (<i>Janko Samec.</i>)	23
23. Zakaj se cigani potepajo po svetu. (<i>Janez Trdina.</i>)	24
24. Prišel je ciganček. (<i>Fr. Ločniškar.</i>)	25
25. Osel in lisica. (<i>Jož. Lavrič.</i>)	25
26. Vsakemu svoje. (<i>Lj. T.</i>)	26
27. Plačilo za resnico. (<i>Iz „Vrtca“.</i>)	27
28. Človeška zver. (<i>G. Križnik.</i>)	29
29. Veseli pastir. (<i>Simon Gregorčič.</i>)	29
30. Pastir Tetrej. (<i>Po dr. Fr. Deteli.</i>)	31
31. Pastirska pesem o sv. Boštjanu. (<i>J. Lovrenčič.</i>)	35
32. Poldrugi Martin. (<i>Po Fr. Milčinskem.</i>)	36
33. Vaška lipa. (<i>Po Jos. Stritarju.</i>)	39
34. Lipa. (<i>Miroslav Vilhar.</i>)	40
35. Prijatelji otrok. (<i>—ar.</i>)	41
36. Grobni napis dvema dečkoma. (<i>Dr. France Prešeren.</i>)	42
37. Uganko. (<i>Čika Jova — Gradnik, O. Župančič.</i>)	42
38. Pregovori in izreki.	43

II. Cerkev, šola in dom. (Uredil Fran Ločniškar.)

1. Cerkvica. (<i>Fr. Levce.</i>)	45
2. Jerica v cerkvi. (<i>Iz „Vrtca“.</i>).....	46
3. Prvič v cerkvi. (<i>Po Vrtcu.</i>) ..	47
4. Zvon na poti. (<i>Goethe — Funtek.</i>).....	49
5. Uganke. (<i>Oton Župančič.</i>).....	50
6. Polje in šola. (<i>Iz ruske čitanke.</i>)	50
7. Prva skrb. (<i>A. M. Slomšek.</i>)	51
8. Na potu v šolu. (<i>Jos. Stritar.</i>).....	51
9. Travnov Jože. (<i>Jul. Slapšak.</i>).....	52
10. Umetnica. (<i>Eng. Gangl.</i>)	53
11. Siromak. (<i>Sim. Gregorčič.</i>)	55
12. Silvo. (<i>Eng. Gangl.</i>)	56
13. Anka - ciganka. (<i>Čika Jova - Gradnik.</i>)	56
14. Molitev. (<i>Fr. Levstik.</i>)	57
15. Bratec. (<i>Lujiza Pesjakova.</i>).....	58
16. Domačija. (<i>Ivan Cankar.</i>).....	59
17. Prepri za dedščino. (<i>Iz rus. čitanke - Fr. Silvester.</i>).....	61
18. Oba junaka. (<i>Jos. Stritar.</i>)	61
19. Boštjančičeva hiša. (<i>Po Eng. Ganglu.</i>)	62
20. Lenka. (<i>Oton Župančič.</i>)	63
21. Pojmo spat. (<i>France Bevk.</i>).....	64

III. Človeško telo, obleka in prehrana. (Uredila Sidonija Krapševa.)

1. Deli človeškega telesa.	65
2. Okostje, mišičje in žilje.	65
3. Koža.	66
4. Pljuča.	66
5. Želodec.	66
6. Čuti in čutila.	67
7. Obleka.....	68
8. Hrana in pijača.	68
9. Tobak.	69
10. Nezrelo sadje.....	69
11. Pregretje in prepib.	70
12. Varuj zobe!.....	70
13. Utrjuj si telo!	70

IV. Letni časi. (Uredil Fran Ločniškar.)

1. Jesenska posem. (<i>Karel Širok.</i>)	72
2. Dobrotna gospa. (<i>Po A. Rapetu.</i>)	72
3. Tri ptičke. (<i>Karel Širok.</i>).....	73
4. Sadje. (<i>Po Božu Račiču.</i>)	74
5. Pastirčevanje na planinah. (<i>Po „Vrtcu“.</i>).....	75
6. Ajda. (<i>O. Župančič.</i>).....	76

	Stran
7. Zima. (<i>Jos. Stritar.</i>)	77
8. Kolovrat. (<i>Jos. Stritar.</i>)	78
9. Zimski večer. (<i>J. Murn.</i>)	79
10. Dve pismi. (<i>Eng. Gangl.</i>)	80
11. Božič odpisuje Nadihojci. (<i>Fr. Levstik.</i>)	82
12. Pri Makovih. (<i>Po Eng. Ganglu.</i>)	83
13. Sveti Trije kralji. (<i>Silvin Sardenko.</i>)	86
14. Rožica. (<i>Milan Pugelj.</i>)	87
15. Pomlad. (<i>Jos. Stritar.</i>)	87
16. Vrt gospoda Mirodolskega. (<i>Po Jos. Stritarju.</i>)	88
17. Lastovkam. (<i>Simon Gregorčič.</i>)	89
18. Velika noč. (<i>Ksaver Meško.</i>)	90
19. Vstajenje. (<i>Al. Merhar.</i>)	91
20. Zgodnja čebelica. (<i>Po Rückertu.</i>)	91
21. Prvo jabolko. (<i>Jos. Stritar.</i>)	92
22. Prepelica in mlade prepeličice. (<i>Iz ruščine A. Jaklič.</i>)	93
23. Kresnica. (<i>Karel Širok.</i>)	94
24. Ljubomil. (<i>Eng. Gangl.</i>)	94
25. O nevihti. (<i>Simon Gregorčič.</i>)	95
26. Rženi klas. (<i>Narodna basen.</i>)	95
27. V mlinu. (<i>Alojzij Merhar.</i>)	97
28. Pastirji plešejo o kresu. (<i>France Bevč.</i>)	98

V. Iz knjige prirode. (Uredila *Andrej Kenič in Matej Mikuš.*)

a) Prirodopis:

1. Mačka. (<i>Po Fr. Erjavcu.</i>)	99
2. Pes.	101
3. Konj.	103
4. Ovca in koza. (<i>Po Fr. Erjavcu.</i>)	104
5. Prašič. (<i>Po Fr. Erjavcu.</i>)	106
6. Miši. (<i>Po Fr. Erjavcu.</i>)	108
7. Zajec. (<i>Po L. Černeju.</i>)	110
8. Kuretina. (<i>Po S. Macherju.</i>)	111
9. Škorec. (<i>Po Fr. Erjavcu.</i>)	113
10. Ribe. (<i>Po I. Macherju.</i>)	114
11. Rjavi hrošč.	116
12. Kapusov belin. (<i>Po L. Černeju.</i>)	118
13. Čebele. (<i>Po L. Černeju.</i>)	120
14. Zvonček. (<i>Po L. Černeju.</i>)	123
15. Češnja. (<i>Po I. Macherju.</i>)	124
16. Oljka. (<i>Po Kleinmayr - Mediču.</i>)	126
17. Lipa.	127
18. Smreka. (<i>Po Schmeilu.</i>)	128
19. Žitno polje. (<i>Po J. Ogrincu.</i>)	130

	Stran
20. Koruza,	131
21. Krompir, (<i>Po Ganglu.</i>)	132
22. O strupenih rastlinah, (<i>Po III, Berilu.</i>)	133
23. Sol,	136
24. Premog,	137
25. Petrolej, (<i>Po Ganglu.</i>)	139
 <i>b. Prirodoslovje :</i>	
1. Solnce,	140
2. Voda,	140
3. Hlapenje, (<i>Po Josin — Ganglu.</i>)	141
4. Vrenje,	142
5. Megla in oblak, (<i>Po Josin-Ganglu.</i>)	143
6. Dež, (<i>Po Josin - Ganglu.</i>)	143
7. Sneg in toča, (<i>H. Schreiner.</i>)	144
8. Rosa in slana, (<i>Po Josin-Ganglu.</i>)	145
9. Zrak,	146
10. Veter, (<i>Po Josin-Ganglu.</i>)	148
11. Huda ura,	149
 VI. Pogled po svetu. (Uredil Ferdo Kleinmayr.)	
1. Strani neba, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	151
2. Dan in noč, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	152
3. Letni časi, (<i>E. Gangl.</i>)	154
4. Zemeljsko površje, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	154
5. Vodovje, (<i>Po E. Ganglu.</i>)	155
6. Morje, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	156
7. Občila, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	158
8. Zemljevid, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	159
9. Tržaško pristanišče, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	161
10. Trst, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	162
11. Tržaška okolica, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	164
12. S parnikom ob istrskem obrežju, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	165
13. Soline, (<i>Hinko Medič.</i>)	169
14. Gorica in njena okolica, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	171
15. Kras, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	172
16. Postojnska jama, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	174
17. Vipava pripoveduje, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	175
18. Potovanje po Soški dolini, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	176
19. Idrijski rudnik, (<i>Po J. C. Oblaku.</i>)	179
20. Furlanska nižina, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	180
21. Trbiška okolica, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	181
22. Občina, (<i>E. Gangl.</i>)	182
23. Okraj, dežela in pokrajina, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	183
24. Država, (<i>F. Kleinmayr.</i>)	184

VII. Slike iz zgodovine. (Uredil Ferdo Kleinmayr.)

1. Iz davnih časov. (F. Kleinmayr.)	185
2. Prvotni prebivalci, Julijske Benečije (F. Kleinmayr.)	186
3. Rim. (F. Kleinmayr.)	187
4. Rimljani v naši pokrajini, (Po Pavlu Poljanou.)	188
5. Atila in ribič. (Anton Aškerc.)	189
6. Stari Slovenci. (F. Kleinmayr.)	190
7. Scoglio di Dante. (Anton Aškerc.)	191
8. Akvilejski patriarhi. (F. Kleinmayr.)	193
9. Goriški grofje. (F. Kleinmayr.)	194
10. Benečani v Istri. (F. Kleinmayr.)	195
11. Zgodovinski obris Trsta. (F. Kleinmayr.)	197
12. Turška sila. (F. Kleinmayr.)	198
13. Življenje v starih časih. (F. Kleinmayr.)	199
14. Erazem Jamski. (F. Kleinmayr.)	202
15. Iznajdbe ob pričetku novega veka. (F. Kleinmayr.)	202
16. Krištof Kolumb. (F. Kleinmayr.)	204
17. Napoleon. (F. Kleinmayr.)	205
18. Valentin Stanič. (Po dr. K. Glaserju.)	205
19. Josip Mazzini. (Po V. Bandlju.)	207
20. Josip Garibaldi. (Po M. L. Sanmarco.)	208
21. Viktor Emanuel II. v boju. (Po V. Bandlju.)	209
22. A. M. Slomšek. (F. Kleinmayr.)	210
23. Humbert I. (Po V. Bandlju.)	210
24. Viktor Emanuel III. (Po V. Bandlju.)	211
25. Domovini. (A. Praprotnik.)	212

